อนุสรณ์

งานฌาปนกิจศพ

คุณแม่ บัวเขียว ผลดี

ชลประทานรังสฤษฎ์

วันจันทร์ที่ ๑๗ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๒๒



การณวสิกตา

ของ

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ญาณวรเถระ)

เรื่องของความเกิด - ดับ

ของ

พระนิโรธรังสีคัมภีรปัญญาจารย์

ความกตัญญูกตเวที

ของ

พระราชนันทมุนี



วิธีสร้างสติ
วิธีทำสมาธิ และ ผลของสมาธิ

ของ

พระมหาสมศักดิ์ ภูริปญฺโญ



คุณแม่บัวเขียว ผลดี

ชาตะ 10 เมษายน พ.ศ. 2445

มรณะ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2521

ขอกราบขอบพระคุณทุกท่านที่ได้กรุณาให้เกียรติ

มาร่วมงานฌาปนกิจศพครั้งนี้

ทุกท่านที่ร่วมเป็นเจ้าภาพสวดพระอภิธรรม

ญาติมิตรและทุกท่านที่ได้มีส่วนช่วย

ในการสวดพระอภิธรรมและบำเพ็ญกุศล

และกราบขออภัยต่อทุกท่านเป็นอย่างสูง

ในความบกพร่องทุกประการ.

ชีวะประวัติ
คุณแม่ บัวเขี่ยว ผลดี

คุณแม่ เกิดที่บ้านทุ่ง ตำบลจำป่าหวาย อำเภอพะเยา จังหวัดเชียงราย ตรงกับวันพุธที่ 10 เมษายน แรม 6 ค่ำ เดือนหกเหนือ ปีขาล พ.ศ. 2445 เป็นบุตรีคนที่สองของคุณตาชื่น และคุณยายปวน ปิงเมือง

ญาติผู้ใหญ่ได้เล่ากันต่อมาว่า ในสมัยที่คุณแม่ยังเยาว์วัยอยู่นั้น คุณแม่เป็นผู้ที่เฉลียวฉลาดและมีความอุตสาหะขยันหมั่นเพียรมาก ถึงแม้จะไม่ได้เข้าศึกษาอยู่ในโรงเรียน เนื่องจากในสมัยนั้นไม่นิยมที่จะให้บุตรีออกนอกบ้าน แต่คุณแม่ก็พยายามหาความรู้ใส่ตัว ด้วยการซักถามหาความรู้จากท่านผู้ใหญ่จนเป็นที่รักใคร่ของญาติมิตรทั่วไป

ต่อมาคุณยายน้อย พลพานิช ซึ่งเป็นน้องสาวของคุณตาชื่น ปิงเมือง ได้เห็นความน่าเอ็นดูและความเฉลียวฉลาดของคุณแม่ เกิดพอใจในตัวคุณแม่มาก เพราะท่านไม่มีบุตรสาว มีแต่บุตรชายเพียงคนเดียว คือ คุณน้าเลิศ พลพานิช ซึ่งมีอายุอ่อนกว่าคุณแม่ คุณยายน้อยจึงออกปาก ขอคุณแม่กับคุณตาชื่น เพื่อจะได้เป็นเพื่อนและคอยดูแลน้องชายซึ่งเป็นบุตรคนเดียวของท่าน ซึ่งคุณตาชื่นก็ไม่ขัดข้อง

เมื่อคุณแม่มาอยู่กับคุณยายน้อย ได้ปฏิบัติตนเป็นที่รักใคร่ของคุณยายตลอดมา และดูแลเอาใจใส่น้องชายจนเป็นที่เคารพนับถือของคุณน้าเลิศยิ่งนัก คุณน้าได้ให้ความเคารพรักใคร่คุณแม่ดั่งแม่ของตน ดังจะเห็นได้จากการเอ่ยชื่อซึ่งเรียกคุณแม่ว่า "แม่เขี่ยว" มาตลอดจนทุกวันนี้

คุณแม่เป็นคนอารมณ์เย็น โอบอ้อมอารีย์ ชอบฟังและซักถามผู้ที่มีความรู้อยู่เสมอ คุณแม่จึงเป็นผู้ที่รอบรู้ไปแทบทุกอย่าง

ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2466 คุณแม่มีอายุได้ 21 ปี ได้ทำการสมรสกับคุณพ่อโคด ผลดี ซึ่งรับราชการเป็นครูใหญ่อยู่ที่โรงเรียนตำบลจำป่าหวาย มีบุตรและธิดาด้วยกัน 9 คน คือ

1. รองศาสตราจารย์ ประเสริฐ ผลดี (สมรสกับ นางจันทร์สม สกุลเดิม สุขยิ่ง)
2. นายแพทย์ บุญสม ผลดี (สมรสกับ นางอรสา สกุลเดิม ทรรพวสุ)
3. นายประสิทธิ์ ผลดี (ถึงแก่กรรม) สมรสกับ นางวัลลภา สกุลเดิม เชื้อมหาวัน
4. นางดวงแข ทองเจริญ (สมรสกับ นายสนับ ทองเจริญ)
5. นางดวงเขียน แสนจิตต์ (สมรสกับ นายสนั่น แสนจิตต์)
6. นายประสงค์ ผลดี
7. นางดวงคลี่ อินทรานุกูล (สมรสกับ นายชุมพล อินทรานุกูล)
8. นายประสาท ผลดี (ถึงแก่กรรม)
9. นางสุพรรณี พันธุ์คงชื่น (สมรสกับ นายจิรพันธุ์ พันธุ์คงชื่น)

คุณแม่ได้ให้ความดูแลอบรมลูกด้วยตนเองตลอดมา ชี้แจงให้ลูกเห็นอยู่เสมอทั้งทางดีและทางชั่ว ท่านมักพร่ำพูดกับลูกอยู่เสมอว่า ท่านไม่มีสมบัติอะไรจะให้ลูก นอกจากวิชาความรู้ ซึ่งจะนำลูกให้ก้าวหน้าต่อไป ซึ่งคำพูดนี้เป็นแรงผลักดันให้ลูก ๆ ตั้งใจศึกษาหาความรู้จนสำเร็จการศึกษามาด้วยดีทุกคน ลูกชายของท่านได้รับปริญญาทุกคน ยกเว้นน้องประสาทคนเดียว เนื่องจากเป็นโรคหัวใจมาแต่กำเนิด แต่ก็ได้พยายามศึกษาจนจบชั้นมัธยมหก สำหรับลูกสาวนั้นในระยะต้น คงจะเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีซึ่งคุณแม่เคร่งครัดและเป็น

ห่วงมากจึงได้ให้ศึกษาอยู่ในจังหวัดภาคเหนือเท่านั้น จนสำเร็จการศึกษาชั้นสูงในภาคนั้น ต่อมาลูกชายคนโตสองคนรับราชการที่กรุงเทพ ฯ ได้ชี้แจงให้คุณแม่เห็นความสำคัญในด้านการศึกษาของน้องสาว คุณแม่จึงยอมให้น้องสาวคนเล็กเข้ามาศึกษาต่อที่กรุงเทพ ฯ โดยพักอยู่กับพี่ชายซึ่งมีครอบครัวแล้ว จนสำเร็จการศึกษาได้รับปริญญาพาณิชย์ศาสตร์และการบัญชีบัณฑิต จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งนับว่าคุณแม่ปรับตัวให้ทันต่อเหตุการณ์ และมีเหตุผลเพียงพอ

คุณแม่เป็นแม่ที่ประเสริฐของลูกอย่างแท้จริง ดังจะเห็นได้จากการมีครอบครัวของลูก ๆ คุณแม่ไม่เคยขัดแย้ง คุณแม่จะเอ็นดูรักใคร่ทุกคนที่เข้ามาเป็นเขยและสะใภ้ของท่าน

เมื่อวันที่ 2 ตุลาคม พ.ศ. 2521 คุณแม่ต้องเข้ารักษาตัวที่โรงพยาบาลชลประทานปากเกร็ด เนื่องจากหกล้มในห้องน้ำ ขณะที่รับการรักษาพยาบาลอยู่ที่โรงพยาบาลนั้น เป็นที่น่าภูมิใจและปลาบปลื้มใจต่อคุณแม่เป็นอย่างยิ่ง เมื่อลูก ๆ ตลอดจนเขย และสะใภ้ ผลัดเปลี่ยนกันปรนนิบัติและเฝ้าดูแลคุณแม่อย่างใกล้ชิดตลอดเวลา คณะแพทย์ และพยาบาล เอาใจใส่ดูแลเป็นอย่างดียิ่ง จนคุณแม่กระเตื้องขึ้น และไม่น่าหวั่นวิตกอีกต่อไป

ในเวลากลางวันของวันที่ 31 ตุลาคม 2521 ลูกและหลานนั่งรับประทานอาหาร และคุยหยอกล้อคุณแม่อยู่นั้น ทุกคนต่างแปลกใจเมื่อเห็นคุณแม่เงียบไป แต่เมื่อเข้าไปดูอย่างใกล้ชิดจึงได้ทราบว่าคุณแม่ช๊อคหมดสติ มาทราบจากนายแพทย์ภายหลังว่า เส้นโลหิตในสมองแตก คณะแพทย์และพยาบาลต่างช่วยกันรักษาพยาบาลเป็นอย่างดียิ่ง จนถึงวันที่ 1 พฤศจิกายน 2521 หมดความสามารถของแพทย์ที่จะเยียวยารักษาต่อไป ในเวลา 15.13 น. วันเดียวกันนั้น คุณแม่ก็ได้ถึงแก่อนิจกรรม ซึ่งนำความเศร้าสลดเสียใจมาสู่บรรดาลูกหลานและญาติมิตรเป็นอย่างมาก.

ดวงประทีปของลูก

ดวงประทีปส่องไป ณ ที่ใดสว่างจ้า
เปรียบเช่นมิ่งมารดา กรุณาต่อลูกน้อย
เมื่อดวงประทีปดับ สว่างกลับมืดอ้อยสร้อย
เปรียบดังเมื่อลูกน้อย รู้ชัดแน่แม่ลาลับ
ดวงใจลูกแทบขาด มัจจุราชเร่งร้อนดับ
ชีพแม่ให้ลาลับ อนิจจาไม่ปราณี
ที่หนึ่งพฤศจิกา โอ้แม่จ๋าลาลูกหนี
สองห้าสองหนึ่งนี้ นั้นเป็นปีที่แม่ลา
ลูกลูกยังจำได้ แม่เคยให้ความเมตตา
โอบเอื้ออารีมา ต่อลูกยาเทียบเทียมกัน
แม่เป็นยอดขวัญจิต เป็นมิ่งมิตรพ่อสุขสันต์
ร่วมสุขทุกคืนวัน มาบัดนี้ขาดแม่ไป
ครอบครัวเราเงียบเหงา สุดโศกเศร้ามิสดใส
พ่อลูกพร้อมตั้งใจ อธิษฐานภาวนา
ขอองค์เทพฤทธิ์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทุกทิศา
โปรดนำดวงวิญญา มิ่งมารดาสู่สวรรค์
พ้นทุกข์ห่วงห้วงกรรม เทวธรรมนำสุขสันต์
เสวยสุขทุกคืนวัน อยู่บนชั้นฟ้าบันปลาย
แม้ว่าชาติหน้ามี เหล่าลูกนี้ทั้งหญิงชาย
ขอเกิดอยู่ใกล้กาย ได้แอบอิงมิ่งมารดา.

● จาก........ลูกของแม่

การณวสิกตา

ของ

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ญาณวรเถระ)

วัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพมหานคร

เนื่องในการกุศลประชุมเพลิงศพ
คุณแม่บัวเขียว ผลดี

วิทยาลัยสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ขอมอบธรรมในพระพุทธศาสนา

เรื่อง "**การณวสิกตา**"

ซึ่งเป็นพระธรรมเทศนาของ เจ้าพระคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ญาณวรเถระ) วัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพมหานคร

การณวสิกตา แปลตามพยัญชนะว่า ความเป็นผู้เป็นไปในอำนาจแห่งเหตุ เรื่องอันเกิดขึ้นซึ่งเรียกว่าการณ์นั้น ย่อมมีช่องทางส่อแสดงความจำเป็นหรือเหมาะควรที่บุคคลจะพึงกระทำอย่างไร อยู่ในตัวทุกเรื่อง ผู้กำหนดเห็นความจำเป็นหรือความเหมาะควรนั้นแล้วประพฤติกระทำไปเท่าที่จำเป็น และตามเหมาะตามควรนั้น ไม่ฝ่าฝืนดิ้นรนทำไปตามความพอใจตน อันเป็นการล่วงล้นกว่าจำเป็นไปก็ดี นอกเหนือความเหมาะความควรก็ดี นี้เรียกว่าการณวสิโกผู้อยู่ในอำนาจแห่งเหตุ กิริยาที่เป็นเช่นนั้น ชื่อว่า การณวสิกตา

คุณข้อนี้บัณฑิตในพระพุทธศาสนานิยมยกย่องว่า เป็นคุณสมบัติสำคัญของบุคคลผู้มีบุญญาภินิหาร พึงเห็นในคำพระอรรถกถาจารย์ปรารภพระอานนทเถระเจ้ากล่าวไว้ว่า ปุญฺญวนฺตา นาม การณวสิกา โหนฺติ ชื่อว่าผู้มีบุญทั้งหลาย ย่อมเป็นผู้อยู่ในอำนาจแห่งเหตุ_ฉนี้. จริงอยู่ บุคคลได้ชื่อว่าผู้มีบุญก็เพราะได้บำเพ็ญคุณความดีมาแล้วมาก อันความดีย่อมเป็นการที่ทำยาก เพราะเป็นการทวนกระแสใจ ผู้ฝ่ากระแสนั้นทำความดีได้ ก็เหมือนพายเรือทวนกระแสน้ำอันเชี่ยว ผู้มีน้ำใจไม่เด็ดเดี่ยวก็ทำไปไม่ไหว แต่การที่อุตสาหะทำความดีไป

ย่อมเป็นอุบายเพราะกำลังใจไปด้วยกัน ดุจชนผู้หมั่นขยันประกอบการงาน ก็เป็นอันทำกายบริหาร ซึ่งเป็นฐานให้เกิดกำลังกายไปในตัวฉะนั้น เมื่อบากบั่นทำความดีไปนาน ๆ ใจย่อมเคยชินต่อความยากลำบาก แลหน่ายในอกุศลโทษ มาอภิรมในกุศลกิจ อันเป็นคุณประโยชน์โดยมิต้องเคี่ยวเข็ญ เป็นพลอินทรีย์ขึ้นในสันดาน ข้อนี้เป็นปัจจัยในอภินิหารคือคุณเครื่องทำใจให้เด็ดเดี่ยวมั่นคง อันนำส่งบุคคลนั้นให้ถึงความเป็นใหญ่ ผู้มีอำนาจทางใจเห็นปานนั้น จึงอาจเป็นผู้มั่นอยู่ในคุณคือการณวสิกตา ไม่ฝ่าฝืนอำนาจ กล่าวคือความจำเป็นที่จะประกอบด้วยความสมควรแห่งเหตุการณ์นั้น ๆ เพราะใจเคยอดทนทำความดี แลชินต่อความลำบากมามาก ไม่ยากที่จะทำแลทน. อันความที่ได้ทำบุญกุศลไว้ ย่อมเป็นปัจจัยแห่งอภินิหาร อันเป็นรากฐานแห่งการณวสิกตา ดังนั้น บัณฑิตจึงนิยมไว้ว่า ความเป็นผู้อยู่ในอำนาจแห่งเหตุ เป็นคุณสมบัติพิเศษแห่งท่านผู้มีบุญญาภินิหาร ด้วยประการฉนี้.

สมเด็จพระชินสีหสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงบริบูรณ์ด้วยพระบุญญาภินิหารพุทธบารมี จึงทรงถึงพร้อมการณวสิกตาคุณนี้เป็นอย่างยอดเยี่ยม ไม่มีผู้อื่นเทียมถึง พึงสันนิษฐานเห็นได้ในพระปฏิปทานั้น ๆ อันจะรับพระราชทานพรรณนาเป็นนิทัศนัยโดยเอกเทศ.

ในการแสวงหาพระสัมมาสัมโพธิญาณ ชั้นแรกเสด็จไปทรงศึกษาลัทธิของสองคณาจารย์ คืออาฬารดาบส กาลามโคตร และอุทกดาบส รามบุตร ผู้ซึ่งมหาชนยกย่องว่าเป็นคณาจารย์ชั้นสูงในครั้งนั้นก่อน ข้อนี้ก็ส่อพระการณวสิกตา เพราะว่าแม้จะไม่ทรงเชื่อสนิทในสองคณาจารย์ แต่ทรงมั่นพระหฤทัยในความสามารถของพระองค์เองปานไรก็ตาม แต่เหตุการณ์บ่งความสมควรอยู่ว่าถ้าพระองค์จะไม่ทรงศึกษาลัทธิของคณาจารย์อื่นเช่น 2 ดาบสนั้นก่อน ตั้งต้นทรงแสวงหาพระสัมมาสัมโพธิญาณโดยลำพัง ถ้าพลาดพลั้งไม่สำเร็จ โลกก็จะติ

ว่าพระองค์มีถัมภะมานะอติมานะ แลชวนกันเย้ยหยัน หากได้สำเร็จแล้วจะตรัสเทศนาเชิดชูพระธรรมที่พระองค์ได้ตรัสรู้นั้นให้เด่นก็ยาก เพราะคณาจารย์เจ้าลัทธินั้น ๆ จะคอยขัดขวางอ้างลัทธิของตนขึ้นแข่ง จะทรงคัดค้านโต้แย้งกันไม่ถนัด เพราะไม่เคยทรงศึกษาสันทัดในลัทธินั้น ๆ มา ครั้นได้ทรงศึกษาเจนจบลัทธิซึ่งนิยมว่าสูงนั้นแล้ว ถึงไม่ได้ตรัสรู้ภายหลัง ก็ยังเป็นศิษย์มีครู เมื่อได้ตรัสรู้แลจะทรงแสดงธรรมโปรดเวไนย ก็อาจปลูกศรัทธาเลื่อมใสได้ไม่ยาก หากจะมีเจ้าลัทธิอื่นที่ไม่สูงถึงสองคณาจารย์นั้นมาขันแข่งก็หาประหลาดไม่ ข้อนี้แสดงเยี่ยงการณวสิกชนเมื่อได้เหตุอันสมควร ก็ย่อมเชื่อถือผู้อื่นที่เขาทั้งหลายนับถือกันตัดทางปรับปวาทวาเป็นเจ้าทิฏฐิมานะไม่ลงใคร

อีกข้อหนึ่ง เมื่อทรงเห็นว่าลัทธิสมัยของคณาจารย์ทั้งสองมิใช่คลองแห่งพระโพธิญาณ ก็ทรงอำลา 2 คณาจารย์โดยสุคโตบาย ยังความอาลัยเสียดายให้เกิดแก่ท่านทั้งสอง เสด็จไปในการแสวงหาพระสัมมาสัมโพธิญาณโดยลำพังทีแรกทรงบำเพ็ญทุกกรกิริยา ซึ่งในสมัยนั้นนิยมว่าเป็นบุญอย่างอุตกฤษฏ์ เป็นทางสัมฤทธิ์แห่งผลทั้งปวงที่ปรารถนา สิ่งที่คนทั้งโลกนิยมว่าดี แม้จะมีวิมัติกังขาอยู่ในใจ แต่เมื่อไม่ได้ข้อพิสูจน์พอเพียง จะโต้เถียงคัดค้านสิ่งนั้นก็ไม่ชอบแก่เหตุ ทางที่ดีควรทดลองด้วยตน อันการณวสิกบุคคลย่อมไม่พรั่นพึงต่อความลำบาก ในเมื่อเห็นประโยชน์อันสมควร สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเห็นอำนาจแห่งเหตุเช่นนี้ จึงทรงบำเพ็ญทุกกรกิริยา ทำนองเดียวกับทรงศึกษาพิสูจน์ลัทธิดาบสในหนหลัง ทรงบำเพ็ญอย่างเข้มแข็งยิ่งยวดเป็นเวลานาน จนทรงรู้สึกว่าไม่มีใครทนทานทำได้ถึงเพียงนั้นแล้ว ไม่ได้ตรัสรู้ธรรมอะไร ซ้ำได้พระปัญจวัคคีย์เป็นสักขีพยาน พอเป็นหลักฐานพิสูจน์ได้ว่า ทุกกรกิริยานั้นไม่ใช่ทางสิ้นทุกข์จริง จึงทรงเลิกเสีย ด้วยความเป็นผู้อยู่ในอำนาจแห่งเหตุอีกเหมือนกัน ข้อนี้ก็เป็นอุปการะแก่อนุสาสโนบาย เมื่อพระองค์ตรัสรู้แล้ว ทรง

แสดงธรรมคัดค้านทุกกรกิริยาทั้งหลาย อันเรียกว่าอัตตกิลมถานุโยค หาผู้ท้วงติงมิได้ หากพระองค์มิได้ตรัสรู้เสียเลย ก็ไม่มีใครล่วงครหาเยาะเย้ยว่าไม่พากเพียร ถ้าไม่ได้ทรงบำเพ็ญทุกกรกิริยา เริ่มต้นทรงบำเพ็ญทางจิตตภาวนาทีเดียว ถ้าไม่ได้ตรัสรู้ โลกก็จะติว่าพระองค์ไม่เพียร ครั้นได้ตรัสรู้แล้ว จะทรงแสดงธรรมโปรดสัตว์ให้ดำเนินไปในมัชฌิมาปฏิปทา ทุกกรกิริยาก็จะเข้ามาเป็นอุป–สรรคขัดขวางทางโอวาทานุสาสนี ซึ่งพระองค์ไม่มีอุบายที่จะแก้ไขให้ปลอดโปร่งไปได้เลย เพราะไม่เคยทรงบำเพ็ญมา ข้อนี้แสดงเยี่ยงของการณวสิกชนว่า เมื่อยังไม่ได้เหตุผลอันควร ย่อมไม่ด่วนคัดค้าน เลิกถอนลัทธิอันเก่าอันเขาทั้งหลายนิยมกัน แม้จะต้องลำบากตรากตรำทำตามลัทธินั้น เมื่อพิสูจน์ความจริงก็ยอม ตัดทางปรัปปวาทว่า เป็นเจ้าแบบเจ้าแผนไม่นับถือประเพณี. คุณคือการณวสิกตานี้ ย่อมเป็นอุปการแก่การแสวงหาพระสัมมาสัมโพธิญาณ ด้วยประการเป็นนิทัศนฉนี้.

เมื่อได้ตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ ทรงกระทำการเทศนาธิฏฐาน คือตกลงพระหฤทัยจะทรงแสดงธรรมสอนเวไนยสัตว์แล้ว ทรงคำนึงถึงผู้จะรับพระปฐมเทศนา ทรงระลึกดาบสทั้งสองก่อน ก็เพราะว่าท่านทั้งสองนั้น ว่าด้วยเพศก็เป็นบรรพชิตด้วยกันควรจะโปรดก่อน ก็เพราะว่าโดยฐานเป็นอาจารย์ผู้สั่งสอน ก็เป็นบุพพการีควรจะทรงกตเวทีเมื่อถึงสมัย ว่าโดยฐานเป็นเวไนยก็เป็นอุคฆฏิตัญญูบุคคล เหมือนดอกอุบลอันขึ้นพ้นน้ำจวนจะบาน พอได้สัมผัสรัศมีพระอาทิตย์ก็จะบานทันที ว่าโดยฐานไมตรีก็เคยอยู่ร่วมใกล้ชิดสนิทสนม หยั่งทราบปกติจิตตนิยม แลปรีชาสามารถของกันดี พอที่จะพูดกันให้เข้าใจได้ง่าย ว่าโดยทางเป็นอุบายเผยแผ่พระศาสนา ท่านทั้งสองเป็นปราชญ์ชั้นสูงแลเป็นอาจารย์เดิม เมื่อโปรดท่านทั้งสองให้ได้ธรรมจักษุบรรลุมรรคผล ยอมตนเป็นพุทธสาวกได้ก่อนจะเป็นอุปการ และเป็นกำลังในการสั่งสอนเผยแผ่พระศาสนา

แต่เมื่อทรงทราบว่าท่านทั้งสองทำลายขันธ์เสียแล้ว ก็ทรงระลึกถึงพระปัญจวัคคีย์ต่อไป ก็เพราะว่าพระปัญจวัคคีย์นั้น นอกจากจะเป็นบรรพชิตด้วยกัน ยังเป็นพยานสำคัญในเรื่องบำเพ็ญทุกกรกิริยา แลการที่พระปัญจวัคคีย์ออกบวชตามเสด็จเฝ้าอุปัฏฐากพระองค์ในเวลาทรงบำเพ็ญทุกกรกิริยา เพื่อว่าเมื่อพระองค์ได้ตรัสรู้ธรรมวิเศษแล้ว จะได้ทรงสอนให้รู้ตามด้วย ข้อนี้ปรากฏโด่งดังไปในที่นั้น ๆ แล้ว ถ้าพระองค์ไม่ทรงสอนพระปัญจวัคคีย์แล้วให้รู้ธรรมตามเสด็จได้ก่อน ก็จะเป็นข้อค้านติงว่า แต่พระปัญจวัคคีย์ผู้ออกบวชติดตามอุปัฏฐากพระองค์อยู่ทุกเช้าค่ำ พระองค์ยังไม่ทรงสอนให้รู้ธรรมอะไรได้ จะป่วยกล่าวไปใยถึงคนอื่น แลในเวลานั้นพระปัญจวัคคีย์พากันออกห่างจากพระองค์ไป ด้วยเข้าใจว่าทรงเลิกทุกกรกิริยาเสียแล้วจะตรัสรู้อะไร จะเฝ้าอุปัฏฐากอยู่ต่อไปก็ไร้ผล ถ้าไม่ทรงแก้ความสำคัญผิดของพระปัญจวัคคีย์ให้ได้ก่อน ข่าวไม่สำเร็จของพระองค์ก็คงจะฉ่อนอยู่ไม่สิ้นสุด เมื่อทรงสอนพระปัญจวัคคีย์ให้รู้ธรรมสิ้นความสำคัญผิดแล้ว ข่าวนั้นก็จะสงบไป เพราะอาศัยพระปัญจวัคคีย์นั้นเอง เพราะทรงเห็นแลทรงยอมอยู่ในอำนาจแห่งเหตุอันนี้ จึงอุตส่าห์เสด็จบทจรจากโพธิมณฑลไปโปรดพระปัญจวัคคีย์ ซึ่งพักอยู่ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน กรุงพาราณสี สิ้นระยะทางตั้งวัน. ข้อนี้แสดงเยี่ยงของการณวสิกชนว่า แม้จะได้ดีมีสุขยิ่งใหญ่ ก็ย่อมไม่ลบหลู่คุณท่านผู้เป็นบุพพการี ไม่ตัดทอนไมตรีจิตในมิตรสหาย ไม่ละเลยคืนคายอันโตชนคนเก่า อนึ่ง ย่อมเลือกตั้งต้นประกอบการงาน ในทางที่เป็นหลักฐานแลได้ประโยชน์มาก ตัดทางปรัปปวาทว่าเป็นคนอกตัญญู ประทุษร้ายมิตรขาดสังคหกิจในอันโตชน แลทำการงานไม่ได้ผลเป็นชิ้นเป็นอัน

สมเด็จพระบรมศาสดาจารย์เป็นพระสัพพัญญูรู้สิ่งที่ควรรู้ทั้งปวง แลเป็นพระสัพพทัสสาวีเห็นการณ์ที่ควรเห็นทั้งสิ้น เป็นพระธรรมราชา ธรรมสวามีในกรณีย์เนื่องด้วยพระศาสนา ก็น่าที่จะทรงได้อิสสระเพื่อจะทรงบัญญัติจัดทำ

อย่างไร ๆ ได้ทุกเมื่อทุกประการ ถึงกระนั้นก็หาได้ทรงอาศัยความเป็นอิสสระนั้นทำอะไร ๆ ให้นอกเหนือเหลือล้ำกว่าเหตุไม่ ย่อมทรงประพฤติเป็นไปตามอำนาจเหตุการณ์ จึงไม่เป็นฐานที่บัณฑิตพิจารณาแล้วจะตำหนิพระองค์ได้ พึงเห็นในการทรงบัญญัติพระวินัยสิกขาบท ย่อมทรงบัญญัติต่อเมื่อมีเหตุปรากฏเกิดขึ้นก่อนทุกข้อ จริงอยู่ เมื่อยังไม่มีผู้ประพฤติผิดเป็นนิทานปกรณ์ ถ้าพระองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามล่วงหน้าไว้ก่อน ข้อครหาก็จะพึงมีว่า พระองค์แกล้งหาเรื่องกดขี่พระสาวกหาอันไม่ เธอทั้งหลายมีความเชื่อถือคอยทำตามคำสอนอยู่ จะต้องบัญญัติผูกมัดหนักหนาทำอะไร อนึ่งเธอเหล่านั้น ล้วนแต่มีศรัทธาเลื่อมใสออกบรรพชาที่ไหนจะประพฤติต่ำช้าเช่นนั้น เมื่อเป็นเช่นนี้โลกก็จะไม่สำคัญในกำลังพระปรีชาญาณ สิกขาบทที่ทรงบัญญัติไว้ก็จะง่อนแง่นไม่เป็นแก่นสาร แต่เมื่อได้เหตุการณ์อันควรแล้วทรงบัญญัติ ย่อมตัดทางครหาเห็นปานนั้น โลกก็จะสำคัญในพระปรีชาสามารถ สิกขาบทที่ทรงบัญญัติแล้วก็จะเฉียบขาดแน่นอน เมื่อมีผู้ประพฤติผิดเป็นนิทานปกรณ์แล้ว ไม่ทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามปรามแล้ว ชนทั้งหลายก็จะโพนทนาว่า พระองค์ทรงปล่อยปละละเลยสาวกให้เที่ยวประพฤติลามกตามอำเภอใจ ครั้นทรงมูลบัญญัติลงไปแล้ว ภายหลังการณ์ปรากฏว่ายังหละหลวมไม่พอจะป้องกันการล่วงละเมิดได้เด็ดขาดเช่นนี้ ย่อมทรงเพิ่มอนุบัญญัติให้รัดกุมเข้าอีกตามอำนาจแห่งเหตุ ไม่เช่นนั้นก็จะเป็นพระบัญญัติสับปลับ ถ้าปรากฏตึงเครียดเกินไปย่อมทรงอนุบัญญัติผ่อนลงมาพอควรแก่การณ์ เพื่อตรัสปรับปวาทโวหารว่า พระองค์ขาดพระเมตตา.

อนึ่ง ในการทรงบัญญัติสิกขาบทนั้น ๆ เมื่อมีเรื่องเกิดขึ้นปรากฏแล้วโปรดให้ประชุมพระภิกษุทั้งหลายเพื่อเป็นการหลักฐาน และปิดช่องที่จะคัดค้านในภายหลัง ให้เรียกตัวผู้กระทำผิดมาในท่ามกลางประชุมภิกษุแล้ว ทรงซักถามตามระเบียบการอันชอบ เป็นอันเปิดโอกาสให้จำเลยแก้คดีได้เต็มที่ เมื่อผู้ผิด

รับสารภาพเองแล้ว จึงตรัสตำหนิชี้โทษในการประพฤติเช่นนั้นแล้ว จึงทรงบัญญัติห้ามมิให้ทำต่อไป.

บางข้อที่ควรจะถือเอากฎหมายบ้านเมืองเป็นหลัก ตรัสถามผู้อื่นซึ่งเป็นผู้รู้กฎหมายก่อน จึงทรงบัญญัติอนุโลมตามนั้นก็มี เช่น เมื่อทรงจะบัญญัติมาตราอวหารในทุติยปาราชิก ทรงทำกิจเบื้องต้นดังกล่าวมาแล้วนั้น ผินพระพักตร์ไปถามภิกษุผู้พิพากษา ซึ่งมาบวชแลประชุมอยู่ในที่นั้นว่า ทางบ้านเมืองท่านกำหนดราคาของเท่าไรเป็นอย่างต่ำ จึงลงโทษผู้กระทำอทินนาทานฐานเป็นผู้ร้าย เธอกราบทูลว่า ๕ มาสก จึงทรงตั้งมาตราอวหารตามนั้น ทั้งนี้ก็เพราะพระการุณวสิกตา ด้วยว่า แม้จะทรงทราบอยู่แล้ว แต่ตรัสถามอย่างนั้นก่อน ก็เพื่อให้ปรากฏว่า มิให้เอาพระองค์เป็นใหญ่ ทรงบัญญัติอะไร ๆ หาหลักเกณฑ์มิได้ อาศัยภิกษุรูปนั้นซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่โดยตรงอยู่แล้วเป็นหลัก ก็หมดข้อค้านติง.

แม้ในเรื่องเฉพาะตัวบุคคล ก็ทรงปฏิบัติอย่างนั้น ดังเรื่องภิกษุรูปหนึ่งเคืองพระสารีบุตร ในสาเหตุที่พระสารีบุตรไม่ทักทายตนแล้ว ถือเอาข้อที่ชายสังฆาฏิพระสารีบุตรถูกตัวหน่อยหนึ่งเป็นมูล มากราบทูลฟ้องใส่ความว่า พระสารีบุตรแกล้งเดินกระทบตนแล้วไม่ขอขมา พระองค์แลใคร ๆ โดยมากก็ย่อมทราบได้ดีว่า ไม่ใช่วิสัยที่พระสารีบุตรจะประพฤติเกเรเช่นนั้น แต่พระองค์ก็ยังทรงมีพระพุทธโองการดำรัสให้หาตัวพระสารีบุตรมา ณ ชุมนุมภิกษุในฐานเป็นจำเลย ตรัสซักถามตามรูปการณ์ ในที่สุดปรากฏว่า พระสารีบุตรไม่ผิดดังข้อหา จึงรับสั่งให้ท่านอดโทษแก่ภิกษุผู้เป็นโจทก์นั้น ทรงระงับอธิกรณ์ให้เป็นการขาวแจ่มใสสิ้นธุลีลอองหมดจด ตัดทางค่อนแคะบ่นว่าอันจะเลี้ยวลดมีในภายหลังว่าเขาฟ้องพระอัครสาวกแล้วไม่ทรงรับฟ้อง หรือทรงรับแล้วนิ่งเสียไม่วินิจฉัย หรือวินิจฉัยไม่เป็นธรรม. ข้อนี้พระสารีบุตรไม่ขัดพระพุทธโองการ แม้ทราบประจักษ์ใจอยู่ว่าตนไม่ผิด แต่เมื่อมีโจทก์แล้วก็ยอมเป็นจำเลย มาสู่ภิกษุสันนิบาต



ไม่มีความอาฆาตแค้นเคืองแก่โจทก์ ชำระตนให้พ้นมลทิน โทษโดยชอบธรรมิกอุบาย ตัดทางติฉินของคนทั้งหลายว่า เป็นคนดื้อถือแต่ใจตน ไม่เคารพจนชั้นพระพุทธโองการ ให้การแก้คดีไม่เป็นธรรม นี้เป็นการณวสิกตาเหมือนกัน แลควรเป็นแบบอย่างสำหรับสาธุชนผู้ต้องเป็นจำเลยในคดีนั้น ๆ

สมเด็จพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า แม้มีพระมหากรุณาเป็นวิหารธรรมอยู่เป็นนิตยกาล แต่เพราะทรงประดิษฐานอยู่ในการณวสิกตาคุณมั่นคง เมื่ออำนาจแห่งเหตุบังคับ จำต้องลงโทษไล่ขับตัดรอน ผู้กระทำสถานไร ก็ย่อมทรงกระทำไปตามควรแก่โทษานุโทษ มิใช่แต่จะทรงพระกรุณาโปรดเสียทุกกาลทุกสถาน จนไม่สำเร็จประโยชน์ หรือซ้ำกลับเป็นโทษ เพราะกรุณาอันไม่ชอบด้วยธรรมิกอุบายก็เป็นได้. จริงอยู่ ผู้ทำผิดควรข่มขี่ปราบปรามก็ต้องนิเคราะห์ ผู้ทำชอบควรเชิดชูยกย่องก็ต้องปเคราะห์ ให้เหมาะแก่การณ์ ไม่เช่นนั้นผู้ทำผิดก็จะไม่ได้สำนึกและจะฮึกเหิมทำผิดยิ่งขึ้น ฝ่ายผู้ทำดีก็ย่อมจะไม่มีแก่ใจที่จะทำต่อไป พระองค์จึงตรัสแก่พระอานนท์ไว้ว่า นิคฺคยฺห นิคฺคยฺหาหํ อานนฺท วกฺขามิ อานนท์ ควรข่ม เราก็จักกล่าวข่ม ปคฺคยฺห ปคฺคยฺหาหิ อานนฺท วกฺขามิ อานนท์ ควรยกย่อง เราก็จักกล่าวยกย่อง โย สาโร ผู้ใดมีแก่นโส ฐสฺสติ ผู้นั้นจักคงอยู่ได้

ในส่วนนิเคราะห์ พึงสาธกด้วยเรื่องที่ทรงประณามพวกภิกษุเจ้าถิ่นแลอาคันตุกะมากรูป ผู้ต้อนรับปราศัยกันแลเก็บบาตรจีวรทำเสียงอึกทึกใกล้ที่ประทับ เป็นการขาดคารวะแลเสียสมณสารูป ถ้าจะไม่ทรงนิเคราะห์เสียบ้าง ต่อไปจะเป็นอุปสรรคแก่การปกครอง เพราะว่าจนชั้นพระบรมศาสดา เธอทั้งหลายยังไม่ยำเกรงแล้วจะยำเกรงใคร ทั้งเสียสมณสารูปไม่เป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาเลื่อมใสของผู้ได้เห็นได้ยินทั้งหลาย เสื่อมผลทางอนุสาสโนบายอีกด้วยเล่า ด้วยเหตุฉนี้จึงต้องทรงประณาม

อีกเรื่องหนึ่ง พระองค์ให้สงฆ์ทำปัตตนิกกุชชนกรรม คือคว่ำบาตร แก่เจ้าวัฑฒลิจฉวี ผู้อันภิกษุเมตติยะแลภุมมชกะเสี้ยมสอนให้ใส่ความพระทัพพมัลลบุตรว่า ทำชู้ด้วยภรรยาของเธอ เรื่องนี้ถ้าพระองค์ไม่โปรดให้นิเคราะห์เสีย คฤหัสชนผู้เป็นพาลก็จะสำคัญเห็นว่าพวกภิกษุเป็นผู้อันตนจะพึงรุกรานได้ตามอำเภอใจ ภิกษุทั้งหลายแม้หาความผิดมิได้ ก็จะต้องเสื่อมเสียเดือดร้อนอยู่ร่ำไป แลเชื่อว่าไม่ทรงคุ้มเกรงสหธรรมิกบริษัทซึ่งนับเป็นอันโตชน ปล่อยให้คนภายนอกข่มเหงเปล่า ๆ ด้วยเหตุนี้จึงต้องโปรดให้นิเคราะห์ไว้เป็นเยี่ยงอย่าง แต่นิเคราะห์ทั้งสองวิธีนี้ เมื่อผู้ถูกนิเคราะห์รู้สึกกลับทำดี ก็โปรดให้ระงับ คือถอนประณาม แลทำพิธีหงายบาตร ไม่เช่นนั้นจะกลับเป็นการอาฆาตมาดร้ายต่อกันไป

อีกเรื่องหนึ่ง โปรดให้ทำปกาศนียกรรมแก่พระเทวทัตต์ คือประกาศตัดไม่รับรองความประพฤติ มีเรื่องเล่าในคัมภีร์สังฆเภทขันธกะว่า เมื่อครั้งเสด็จประทับ ณ กรุงราชคฤห์ คราวหนึ่งกำลังทรงแสดงธรรมในท่ามกลางบริษัทใหญ่พร้อมทั้งพระราชา พระเทวทัตต์เข้าไปกราบทูลขอรับเป็นผู้ปกครองสงฆ์แทนพระองค์ ขอให้ทรงมอบภิกษุสงฆ์แก่ตน อ้างเหตุว่าพระองค์ทรงพระชราแล้ว ชอบแต่จะทรงขวนขวายน้อย ประกอบทิฏฐธรรมสุขวิหารอยู่ พระองค์ไม่โปรดแลทรงห้ามโดยละม่อมถึง 3 ครั้ง พระเทวทัตต์ยังขืนกราบทูลอีกเป็นครั้งที่ 3 ซึ่งเป็นครั้งเด็ดขาด จึงตรัสเป็นอัปปสาทโวหารรุกรานพระเทวทัตต์ว่า แต่สารีบุตรแลโมคคัลลานะ เรายังไม่ยอมมอบภิกษุสงฆ์ให้ ทำไมเราจึงจะมอบให้เธอซึ่งเป็นคนเหมือนศพ แลเป็นคนกินเขฬะเก่า การที่ตรัสรุกรานแรงถึงเช่นนี้ เพื่อจะตัดการเซ้าซี้ของพระเทวทัตต์ เพราะไม่ใช่วิสัยที่พระตถาคตจะตรัสยิ่งกว่าครั้งที่ 3 อนึ่ง ทรงหยั่งทราบความดื้อดึงแข็งกระด้างแห่งพระเทวทัตต์ซึ่งไม่มีทางจะเอาไว้อยู่ได้ ก็ต้องทรงปล่อยไปตามการณ์ พระเทวทัตต์

เมื่อถูกรุกรานเช่นนั้น ก็แสดงอาการโกรธแค้นอาฆาตทูลลาไป. พระองค์ทรงเห็นว่า พระเทวทัตต์เริ่มเปลี่ยนปกติ ท่วงทีจะคิดการใหญ่ ที่ไหนจะสงบแต่เพียงเท่านี้ จะทรงนิ่งไว้ ถ้าพระเทวทัตต์ไปทำอะไรเสียหายร้ายแรงเข้า ก็จะเป็นข้อมัวหมองพลอยมาถึงพระองค์แลหมู่คณะ ตลอดถึงพระธรรมวินัย มีทางเสียหายมากกว่าดี จำจะทำวิธีตัดรอนพระเทวทัตต์เสียจากพุทธนิสสัย ธัมมนิสสัยแลสังฆนิสสัย ต่อนั้นไปเธอจะทำอะไรผิด ก็จะได้ไม่พลอยหมอง คิดมาถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เหมือนตัดนิ้วอันอสรพิษกัดเสียนิ้วหนึ่ง รักษาอวัยวะอื่น ๆ รวมทั้งชีวิตไว้ ไม่เป็นทางที่ผู้มีปัญญาจะติฉินว่าทำเกินสมควรดังนี้ จึงโปรดให้สงฆ์สมมติพระสารีบุตรเข้าไปทำปกาศนียกรรมในกรุงราชคฤห์ว่า แต่ก่อนพระเทวทัตต์มีปกติอย่างหนึ่ง เดี๋ยวนี้มีปกติอย่างหนึ่งแปลกไปแล้ว พระเทวทัตต์จะทำกรรมใดด้วยกาย ด้วยวาจา พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ไม่รับรู้เห็นด้วยกรรมนั้น พระเทวทัตต์ต้องรับรู้เห็นเอง เรื่องนี้นอกจากแสดงแผนนิคคหะอย่างเฉียบขาดรุนแรงสำหรับคนแข็งกระด้าง ยังแสดงเยี่ยงอย่างของการณวสิกชนว่า เมื่อมีทางเสียทั้ง 2 ทางย่อมเลือกทำในทางที่เสียน้อย.

ในส่วนปัคคหะ พึงเห็นเช่นทรงตั้งพระสาวกผู้เยี่ยมในคุณสมบัตินั้น ๆ ไว้ในเอตทัคคสถานตามควรแก่เหตุ ที่ทรงยกย่องเป็นพิเศษในบางคราวก็มี แต่ทรงระวังมิให้มีมลทินในข้อนี้ตลอดไป ก็ด้วยทรงตั้งอยู่ในการณวสิกตา พึงสาธกด้วยเรื่องพราหมณ์ผู้ใคร่จะบูชาพระธรรมรัตนะ พราหมณ์ผู้นั้นดำริว่า การบูชาพระพุทธรัตนะแลพระสังฆรัตนะ ทำให้ปรากฏได้อยู่ แต่พระธรรมรัตนะจะบูชาให้ปรากฏได้ด้วยอุบายอย่างไร จึงเข้าไปเฝ้ากราบทูลถามสมเด็จพระบรมศาสดา พระองค์ตรัสว่า ถ้าจะใคร่บูชาพระธรรมรัตนะ ก็พึงบูชาภิกษุพหุสูต. พราหมณ์ทูลขอให้ตรัสบอกว่าใครเป็นพหุสูต รับสั่งให้ถามพระภิกษุสงฆ์ พราหมณ์ได้ถามพระภิกษุสงฆ์ ได้ความว่า พระอานนท์เถรเจ้าเป็นยอดพหุสูต

ในสาวกมณฑล ก็บูชาพระเถรเจ้าด้วยจีวรอย่างดีมีราคาถึงพันกษาปณ์ เรื่องนี้พระองค์ทรงทราบอยู่ว่าพระอานนท์เป็นยอดพหุสุต จนถึงทรงยกย่องไว้ในที่เอตทัคคะควรจะได้รับบูชา แต่พระอานนท์เป็นทั้งพระญาติใกล้ชิด เป็นทั้งอุปัฏฐากที่สนิท ถ้าพระองค์จะทรงชี้ตัวพหุสุตเอง อย่างไรก็คงจะไม่พ้นปรัปปวาทว่ามุโขโลกนะ จึงทรงส่งภาระนั้นให้เป็นหน้าที่แห่งสงฆ์ซึ่งเป็นกลาง.

โดยนัยนี้ สมเด็จพระผู้มีพระภาคทรงตั้งอยู่ในการณวสิกตา จนถึงเวลาจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน พึงเห็นในการที่ทรงเลือกสถานที่จะเสด็จปรินิพพาน พระองค์ทรงทราบตระหนักอยู่ว่า เมื่อพระองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว พระสารีริกธาตุของพระองค์จะเป็นสิ่งที่มีค่ามาก ที่พุทธศาสนิกชนประสงค์แลหวงแหนกันอย่างยิ่ง ถ้าพระองค์จะเสด็จปรินิพพานในนครใหญ่ ที่เจ้าผู้ครองนครนั้นมีแสนยานุภาพมาก หากเจ้าผู้ครองนครนั้นจะเกียดกันพระสารีริกธาตุไว้ไม่เฉลี่ยแบ่งปันให้เจ้านครอื่น ๆ พระสารีริกธาตุก็จะไม่แพร่หลายไปให้สำเร็จประโยชน์สุขแก่ชนเป็นอันมากได้ ครั้นเจ้านครอื่น ๆ มาขอแบ่งส่วนพระสารีริกธาตุ หากเจ้าผู้ครองนครนั้นไว้อำนาจไม่ยอมแบ่งให้ ก็จักเกิดสงครามใหญ่ช่วงชิงเป็นสัมประหารกันขึ้นในโลก แม้ว่าการฌาปนกิจพระศพจะไม่มโหฬาร แลพระสารีริกธาตุจักไม่แพร่หลายไพศาลก็ตามที แต่ซึ่งโลกจะไม่ฆ่าฟันกันนั่นปี เพราะพระอัฏฐิของพระองค์เป็นเหตุนั้นไม่ดีไม่งามเลย พระอัฏฐิธาตุนั้นควรบูชาด้วยดอกไม้ธูปเทียนชวาลา จะกลายเป็นบูชากันด้วยศัตราวุธ ควรจะโสรจสรงประพรมด้วยน้ำหอม จะกลายเป็นอาบย้อมกันด้วยโลหิต ปวงบัณฑิตในภายหลังก็จะพากันตั้งตำหนิติเตียนไม่รู้แล้วว่า เสียแรงยกพระองค์เป็นพระสัพพัญญูแต่จะรู้สักนิดว่าอัฏฐิของพระองค์จะอาบโลหิตก็หาไม่ เมื่อยังมีชีวิตอยู่ สารพัดรู้สารพัดดี สิ้นชีวิตแล้ว ทำให้โลกเดือดร้อนเห็นปานนี้ไม่สมควรเลย ด้วยเหตุฉะนี้ จึงอุตสาหะเสด็จไปปรินิพพาน ณ กุสินารานครน้อย ซึ่งทรงพิจารณาคาด

เห็นว่า โทษทั้งปวงนั้นจะไม่เกิดมีเป็นแน่ แลการก็เป็นสมจริงอย่างนั้น เพราะสมเด็จพระบรมศาสดาเป็นบรมการณวสิกชน แลสาวกทั้งหลายก็เจริญตามรอยพระบาทยุคลเช่นนี้ สงครามเนื่องด้วยพระพุทธศาสนาจึงไม่มี แม้ในกาลไหน ๆ มาจนบัดนี้ ข้อนี้น่ามหัศจรรย์เป็นอย่างยิ่ง.

แท้จริงพระพุทธสาวกก็มีบุญญาภินิหาร และปรีชาสามารถย่อมเจริญตามรอยพระบาทในการณวสิกตาคุณนี้ทั้งนั้น จึงผ่อนผันรักษาพระศาสนาได้ด้วยดี ในที่นี้จะยกเรื่องพระอานนท์มาเป็นนิทัสสนะ.

คราวหนึ่งพระเจ้าปเสนทิโกศล ทรงนิมนต์พระบรมศาสดาขอให้เสด็จมารับภิกษา ณ พระราชนิเวศน์ พร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์เนืองนิตย์ สมเด็จพระธรรมสวามิศร์ทรงคัดค้านว่า ธรรมดาพระพุทธเจ้าทั้งหลายย่อมไม่ทรงรับภิกษาหารประจำในที่แห่งเดียว เพราะว่าชนผู้มีศรัทธาทั้งหลาย ต่างก็หวังที่จะให้เสด็จไปโปรดอยู่ด้วยกันทั้งนั้น ท้าวเธอทูลขอให้ทรงจัดภิกษุรูปหนึ่งเป็นผู้แทนก็ได้ พระองค์จึงทรงมอบภาระเรื่องนี้แก่พระอานนท์ ฝ่ายพระเจ้าปเสนธิโกศลมิได้ทรงมอบหมายพระราชภาระเรื่องนี้ให้เป็นหน้าที่ของผู้ใดผู้หนึ่ง แลมิได้ทรงสั่งไว้ว่า เมื่อภิกษุมาถึงแม้ยังไม่เสด็จออก ก็ให้ราชบุตรปูลาดอาสนะนิมนต์ให้นั่งแล้วอังคาสได้ ทรงอุตสาหะจัดอังคาสด้วยพระองค์ถึงเจ็ดวันมิได้ขาด วันต่อมามีราชกิจเป็นเหตุให้เสด็จออกช้ากว่าที่เคยถึง 3 วันติด ๆ กัน ก็ธรรมเนียมในราชตระกูลนั้น เมื่อมิได้มีราชาณัติใคร ๆ ย่อมไม่อาจจัดทำอะไรได้ เพียงแต่ปูอาสนะแล้วนิมนต์ภิกษุให้นั่ง ก็ไม่มีใครกล้าทำ ภิกษุทั้งหลายจำต้องยืนคอยที่ทนยืนอยู่ไม่ไหวกลับไปเสียหลายรูป วันที่ 2 ก็เป็นเช่นนั้น วันที่ 3 เหลือแต่พระอานนท์ยืนคอยอยู่ผู้เดียว ภิกษุนอกนั้นกลับหมด วันนั้นเป็นวันได้อัง-ศาสแต่พระอานนท์รูปเดียว ขาทนียะของการเคี้ยว และโภชนียะของการบริโภคเหลือมากมาย พระเจ้าปเสนธิโกศลทรงพระพิโรธภิกษุทั้งหลายว่า แกล้งทำการ

ตัดรอนไม่ไว้พระพักตร์ เสด็จไปเฝ้ากราบทูลถามเหตุกะพระบรมศาสดา พระองค์ทรงตั้งอยู่ในความเป็นกลางตรัสไกล่เกลี่ยว่า ที่เป็นเช่นนั้นเพราะภิกษุทั้งหลายยังไม่ได้ความคุ้นเคยสนิทสนมในพระราชสำนัก ข้อนี้เป็นมูลให้พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงขอนางวาสภขัตติยา ซึ่งนับเนื่องในพระญาติของพระบรมศาสดามาเป็นพระมเหษีในภายหลัง เพื่อให้ปรากฏว่าเป็นพระญาติเกี่ยวดองกับพระบรมศาสดา เป็นอุบายปลูกความสนิทสนมในภิกษุทั้งหลายขึ้นได้ด้วยประการฉนี้. ข้อที่พระ-อานนท์เป็นผู้อยู่ในอำนาจแห่งเหตุนั้น คือท่านได้รับมอบพุทธภาระเป็นผู้แทนพระองค์ นี่เป็นเหตุหนึ่งส่อความจำเป็นประกอบด้วยความสมควร ซึ่งเรียกว่าอำนาจ เพราะเหตุข้อนั้น ประหนึ่งจะประกาศบังคับว่า ท่านต้องทำอย่างนี้. จึงจะดี ไม่มีโทษ คือท่านเป็นผู้อันพระองค์ทรงไว้วางพระหฤทัยมอบภาระอันนี้ให้แล้ว ท่านต้องพยายามเชิดภาระอันนั้นให้ตลอดไปด้วยดี อย่าให้เสียทีที่ทรงไว้วางพระหฤทัย ถ้าไม่เช่นนั้นตนก็จะได้รับโทษเสียหาย ทั้งจะเป็นข้อระคายกระ-เทือนถึงพระบาทยุคลอีกด้วย อนึ่ง การที่พระเจ้าปเสนธิโกศลเสด็จออกช้าแลต้องยืนคอย นี่เป็นเหตุหนึ่ง แต่ว่าอำนาจแห่งข้อเหตุนี้ ยังไม่พอที่จะให้กลับเสียได้โดยปราศจากทางเสียหาย เพราะว่าแม้เสด็จออกช้า ก็ยังไม่ล่าจนถึงล่วงเลยโภชนาการ แลแม้ต้องยืนคอยนาน ก็ยังไม่เนิ่นจนเกินว่าที่จะทนได้ อนึ่ง การรักษาศรัทธาปสาทะอันเป็นมูลแห่งกุศลสมบัติของทายก ย่อมเป็นหน้าที่ของปฏิคาหกทั้งหลาย ความเหนื่อยยากลำบากกายเมื่อเทียบกับความเสียหาย อันจะเกิดเพราะความทำไม่สมควรนั้นแล้ว ก็เป็นการมีประมาณน้อย พระอานนท์เถรเจ้าชรอยจะพิจารณาเห็นอำนาจแห่งเหตุดั่งนี้ จึงหาได้หลีกหนีกลับไปตามอำเภอใจตนเป็นอัตตาธิปไตย แลพลอยไปตามหมู่มากเป็นโลกาธิปไตย เหมือนเช่นภิกษุบริวารทั้งหลายเหล่านั้นไม่ ท่านตั้งมั่นอยู่ในความสมควรเป็นธัมมาธิปไตย ประพฤติเป็นไปในอำนาจแห่งเหตุจนตลอด รักษาตนให้ปลอดไปจาก

ความเสียหาย ป้องกันข้อระคายมิให้ข้องถึงพระบรมศาสดา ทั้งประทังพระปสาทศรัทธาของพระเจ้าเสนทิโกศลไว้ได้ด้วย. ปฏิปทาของพระอานนท์นี้ ควรเป็นเยี่ยงอย่างอันดีแก่เสวกามาตยราชภัฏ ผู้ได้รับมอบพระราชภาระให้ปฏิบัติต่างพระเนตร์พระพรรณ จะพึงนำพระราชภาระนั้น ๆ ไปด้วยความเป็นผู้ตกอยู่ในการณวสิกตา รักษาตนให้สวัสดี ไม่ประพฤติให้เป็นที่ราคีขุ่นเคืองถึงเบื้องพระบาท รักษาผลประโยชน์ของหลวง แลของประชาราษฎร์ มิให้เสื่อมเสียทั้งสองสถาน ชื่อว่าเป็นบริวารรัตนะหาได้ยาก.

ในการรับคนเข้าเป็นบรรพชิตบริษัท กล่าวคือรับกุลบุตรผู้มีศรัทธาปรารถนาจะบวชให้ได้บรรพชาอุปสมบท ครั้งแรกสมเด็จพระสุคตก็ทรงรับด้วยพระองค์เอง ด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา ครั้นต่อมามีพระสาวกตรัสรู้ธรรมตามเสด็จขึ้นหลายรูป พอจะเป็นกำลังในการแผ่พระศาสนาได้ จึงทรงส่งท่านเหล่านั้นให้แยกย้ายกันไปประกาศพระศาสนา เมื่อมีกุลบุตรศรัทธาจะบวช ท่านเหล่านั้นก็นำมาเฝ้ากราบทูลขอบรรพชา บางทีพากันมาแต่ถิ่นไกลกันดาร ต้องลำบากบอบช้ำทั้งอาจารย์แลศิษย์ก็มีเนือง ๆ อันวิธีการเผยแผ่คำสอนมิใช่มุ่งแต่จะปลูกความนิยมในทางโอวาทเท่านั้น ต้องผ่อนผันให้ความสะดวกในการปฏิบัติด้วย ไม่เช่นนั้น กุลบุตรทั้งหลายซึ่งแม้มีศรัทธา ก็จะพึงอิดหนาระอาใจ เพียงแค่จะรู้ตามก็ยากอยู่แล้ว ยังยากในอันจะปฏิบัติตามอีกเล่า อีกประการหนึ่ง การฝึกฝนศิษย์ให้รอบรู้ จนเป็นผู้สามารถในกิจการ อาจบริหารหมู่คณะ ทำกรณียะแทนตนได้ ย่อมเป็นกิจซึ่งอาจารย์ผู้เห็นกาลไกลไม่ละเลยด้วยอำนาจแห่งเหตุนี้ จึงประทานพระพุทธานุญาตให้พระสาวกเหล่านั้นรับกุลบุตรให้บวชได้ด้วยวิธีที่ให้กุลบุตรนั้นเปล่งวาจาถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง ซึ่งเรียกว่าสรณคมนุปสัมปทา ก็สำเร็จเป็นอุบายแผ่พระศาสนาได้แพร่หลายรวดเร็ว แต่วิธีนี้ยังสำเร็จด้วยอำนาจบุคคล เมื่อสาวกมณฑลยังไม่แพร่หลาย การควบคุมแลรับผิด

ยังเป็นภาระน้อย จะปล่อยให้เป็นภาระของเอกชนอยู่ก่อน ก็ชอบแก่กาละ แต่เมื่อมีพระสาวกมากขึ้นแล้ว การควบคุมรับผิดชอบ ย่อมเป็นภาระใหญ่ จะคงให้เป็นการเอกชนไปไม่ชอบแก่เหตุ จริงอยู่การกระทำด้วยอำนาจความคิดเห็นแห่งเอกชน ย่อมมีทางผิดพลาดได้ง่ายด้วยเหลือหูหลงตาล้นใจ ยิ่งเป็นผู้หย่อนปรีชาสามารถ หรือซ้ำยังเป็นทาษแห่งกิเลส ก็ยิ่งจะมีผิดมากกว่าถูก แม้จะว่าในทางเป็นหลักฐานมั่นคงเล่า สองหูสองตาใจเดียวที่ไหนจะสู้หลายหูหลายตามากใจได้ พระศาสนานี้จะมั่นคงยั่งยืนไป มิใช่ด้วยอำนาจบุคคลผู้ใดผู้หนึ่งเป็นแน่แท้ แต่จะเป็นไปด้วยอำนาจพระสาวกทั้งมวล ด้วยอำนาจแห่งเหตุนี้ เมื่อมีพระสาวกเจริญเป็นปึกแผ่นแล้ว จึงทรงยกอุปสมบทกรรมให้เป็นการสงฆ์ด้วยวิธีญัตติจตุตถกรรมอุปสัมปทา ส่วนสรณคมนุปสัมปทา ภายหลังโปรดให้ใช้เป็นพิธีบรรพชาแก่สามเณร ทั้งสองวิธีนี้ คงเป็นแบบฉบับเรียบร้อยดี ได้ปฏิบัติกันมาจนบัดนี้มิได้เปลี่ยนแปลง ข้อนี้แสดงเยี่ยงอย่างของการณวสิกชนว่า เป็นผู้มุ่งความสะดวกแลประโยชน์อันจะพึงมีแก่หมู่คณะเป็นสำคัญ ไม่คิดสั้น ๆ เห็นแก่ตนเป็นประมาณ. การณวสิกตา ย่อมมีในสันดานของผู้มีบุญญาภินิหาร.

ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย จงดลบันดาลให้ท่านประสพแต่ความสุขความเจริญในหน้าที่การงานโดยทั่วหน้ากัน เทอญ.

วิทยาลัยสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

เรื่องของความเกิด-ดับ

ของ

พระนิโรธรังสีคัมภีรปัญญาจารย์

วัดหินหมากเป้ง

อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย

เรื่องของความเกิด-ดับ

□ พระนิโรธรังสีคัมภีรปัญญาจารย์
อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย

สังขารทั้งหลายทั้งที่เป็นรูปและเป็นนามล้วนเป็นอนิจจัง เกิดๆ ดับๆ อยู่อย่างนั้นตลอดกาล มนุษย์ปุถุชนทั้งหลายเมื่อไม่สามารถจะต้านทานหรือแก้ไขโดยประการใดได้แล้ว ก็มีแต่ปลอบใจตนเองว่า มันเป็นธรรมดาของมันอยู่อย่างนั้นเอง ช่างมันเถิด แต่ความจริงในใจแล้ว มันยังปล่อยวางความยึดถือว่าเราเกิด เราดับ เราเป็นทุกข์ ไม่ได้อยู่นั่นเอง แต่ก็ยังดีพอเอาตัวรอดไปได้ชั่วระยะหนึ่ง ส่วนท่านผู้รู้จริงเห็นจริงตามสภาพของสังขารทั้งหลายแล้ว เช่นพระอริยเจ้าทั้งหลายเป็นต้น ท่านปล่อยวางได้เด็ดขาด ไม่หลงเข้าไปยึดเอาสังขารทั้งหลาย ทั้งภายใน (คือตัวของท่าน) และภายนอก (คือนอกจากตัวของท่าน) ว่ามันมีความเกิดดับตามสภาพของมันอยู่อย่างนั้น ถึงรูปสังขารของท่านมันจะแสดงอาการเป็นอนิจจลักษณะออกมาให้ปรากฏ จิตสังขารของท่านก็ไม่แต่ง สังขารจิตมันเลยกลายเป็นปัญญาพิจารณารูปนามเห็นสภาพตามเป็นจริงไปเสีย แท้จริง อนิจจังความเกิดดับของสังขารนั้นแล มันแสดงอาการความทุกข์ของสัตว์โลกทั้งหลาย อนิจจังความไม่เที่ยงของสังขารทั้งหลาย ซึ่งใครๆ ห้ามมันไม่ได้ ก็คือตัวอนัตตานั่นเอง พระไตรลักษณะคือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา มิใช่ปรัชญา แต่มันเป็น สัจฉิกัพพธรรม การทำความเห็นให้แจ้งเห็นจริงในสัจจธรรมทั้งหลายของพระอริยเจ้า อันเป็นเครื่องทำให้ท่านละสังโยชน์ได้ในภูมินั้นๆ (ขะยะวะยะธัมมาสังขารา) ขึ้นชื่อว่าสังขารธรรมทั้งหลายแล้ว ย่อมมีความสิ้นไปเสื่อมไปเป็นธรรมดา ในที่นี้ไม่ได้พูดถึงความเกิดขึ้นของสังขาร

เพราะคำว่าสังขารก็หมายเอาความเกิดขึ้นของสิ่งนั้น ๆ นั่นเอง ฉะนั้นจึงพูดแต่เฉพาะความสิ้นไปเสื่อมไปของมัน ถ้าจะพูดให้สั้นก็ว่าความสิ้นไปเสื่อมไปของสังขารเป็นธรรม ผู้มาพิจารณาเห็นตามเป็นจริงอย่างนี้แล้วก็เรียกว่าผู้เห็นธรรม

มนุษย์สัตว์ทั้งหลายกลัวความตาย แต่ยินดีกับความเกิด

เพราะเวลาเกิดมาทีแรกไม่มีใครรู้ตัว ถึงแม้คลอดออกมาแล้วก็ไม่ทราบว่าเราคลอดออกมาได้อย่างไร และคลอดออกมาจาก ณ ที่ไหน นับแต่คลอดออกมาแล้ว จนกระทั่งเติบโตเป็นหนุ่มเป็นสาว มิใช่แต่พ่อแม่และญาติ ๆ เท่านั้น แม้คนบ้านใกล้เรือนเคียง ใครได้ข่าวก็พากันดีอกดีใจตื่นเต้นว่า ลูกเราเกิดแล้ว หลานเราเกิดแล้ว ๆ ต่างก็พากันคอยวันคอยคืนอยากจะเห็นความเจริญเติบโตของเด็ก แต่ทุกคนหาได้ทราบไม่ว่า นั่นคือเราพากันยินดีพอใจกับความแก่ของเด็กอันจะคืบคลานเข้าไปหาความตาย ความแก่ของครรภ์จนคลอดก็ดี ความเจริญเติบโตของเด็ก จนกระทั่งเป็นหนุ่มเป็นสาวก็ดี นั่นคือความแก่ของเขาอันใกล้เข้าไปหาความตายทุกที แต่ถึงกระนั้นก็ตาม ทั้งผู้ที่ถูกความแก่คร่าไปอยู่ และผู้ที่เห็นความแก่กำลังคร่าเขาไปอยู่ก็ดี เมื่อเห็นเข้าแล้วแทนที่จะพากันสลดสังเวชและเศร้าใจ กลับพากันยินดีพอใจเป็นอย่างยิ่ง บางทีถึงกับพากันทำบุญฉลองเป็นการใหญ่เลยก็มี นั่นมันคล้าย ๆ กับว่าพากันยินดีตื่นเต้นในเมื่อเห็นเขาผู้นั้นกำลังวิ่งเข้าไปใกล้จะกระโจนลงไปในเหวลึกนั่นเอง ต่อเมื่ออายุล่วงเข้ามัชฌิมวัย รูปร่างลักษณะอาการทุกส่วนของร่างกาย มีสภาพแปรปรวนผิดปกติ เช่นผิวพรรณเคยผุดผ่องนิ่มนวลกลับกลายมาซูบซีดแข็งกระด้าง เนื้อหนังเคยเคร่งครั่งเปล่งปลั่ง กลับกลายมาย่นยู่หดหู่หนังเป็นเกลียว เป็นต้น จึงจะรู้ว่าตัวแก่แล้ว แต่ถึงกระนั้นบางคนยังไม่คิดเสียเลยว่า ความแก่นี้ใกล้จะเข้าถึงความตายอยู่แล้ว คราวนี้ถึงจะไม่เข้าไปหลงมัวเมาอยู่กับความสวยงามละ แต่ไปเคร่งเครียดอยู่กับ

ความทะยานอยากได้ ไม่รู้จักพอ จนวัยชราเข้ามาถึงตัวหายใจหอบฮัก ๆ ทำงานอะไรก็ไม่ไหว มีแต่ใจอยากได้ถ่ายเดียว นั่นแลจึงจะรู้ว่าตนแก่หมดเรี่ยวแรงเสียแล้ว แต่บางคนยังผืนความแก่อยู่ เลยหายาอายุวัฒนะ หาน้ำศักดิ์สิทธิ์หายาชูกำลังมากิน มารักษาความแก่นั้นไว้ให้มันแก่อยู่นาน ๆ อันเป็นที่รำคาญตาแก่ท่านผู้รู้ทั้งหลายยิ่งนัก และสิ่งที่น่าเกลียดที่สุด บางคนยังหลงมัวเมาในกามกิเลสอีกด้วย ลูก ๆ หลาน ๆ หนุ่ม ๆ สาว ๆ เขาเรียกพ่อลุงแม่ป้า พ่อตาแม่ยายด้วยความเคารพเพื่อเทิดทูนไว้ในที่สูง ไม่ชอบใจกลับโกรธเขาก็มี เมื่อจวนจะตายไม่มีความดีอันใดมาไว้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยว คร่ำครวญเดือนร้อนอยู่คนเดียว เพราะตนไม่ได้บำเพ็ญกุศลอันใดไว้เป็นหลักของใจ คราวนี้กายไม่ยอมร่วมทำงานด้วยใจละ ใจก็จะมีแต่ว้าวุ่นขุ่นหมองอยู่เฉพาะคนเดียว นั่นหมายถึงเมื่อตายแล้วจะมีทุคติเป็นที่ไปในเบื้องหน้าอย่างไม่ต้องสงสัย ความตายจึงเป็นที่น่าหวาดกลัวของมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายยิ่งนัก ถ้าตายอยู่ในข่ายของโมหะอวิชชาซึ่งตนไม่ได้ชำระเสียแล้ว ยิ่งเป็นของน่ากลัวมาก เพราะโมหะอวิชชาความหลงมัวเมาประมาทต่าง ๆ นั้นเป็นต้นเหตุให้เกิด ฉะนั้นผู้ที่กลัวความเกิดไม่อยากเกิดอีกจึงต้องชำระโมหะอวิชชาที่หุ้มห่อจิตให้หมดไป มิใช่กลัวความตายแต่ไม่ได้ชำระจิต ความเกิดมันก็จะมีอีก เมื่อเกิดแล้วไม่ตายไม่มี ต้องตายแน่ ๆ ผู้กลัวความตายจึงต้องควรชำระโมหะอวิชชาที่หุ้มห่อจิตอันเป็นต้นเหตุให้เกิดให้หมดจด จึงจะไม่เกิดไม่ตายอีก ควรจะกลัวความเกิด อย่าไปกลัวความตายเลยจึงจะถูก

ความดิ้นรนของมนุษย์สัตว์ทั้งหลาย เพื่อหนีทุกข์พ้นตาย

ทุกข์เป็นของมีค่ามหาศาล ทุกข์เป็นหนทางถึงพระนิพพาน ทุกข์เป็นอมตะของโลก ทุกข์เป็นของจริงของพระอริยเจ้าโดยส่วนเดียว ทุกข์เป็นเส้นชีวิตของชาวโลก ผู้ไม่มองดูทุกข์ไม่คำนึงถึงเรื่องทุกข์ เป็นคนไร้ค่าในโลก

ผู้นั้นแลนอนจมอยู่ในกองทุกข์อย่างไม่มีวันตื่น มนุษย์ปุถุชนทั้งหลายผู้ไม่เห็นทุกข์ ไม่รู้แจ้งเห็นตามเป็นจริงของทุกข์แล้ว จึงพากันเดือดร้อนดิ้นรนอย่างยิ่งเพื่อให้พ้นไปจากทุกข์นั้น ๆ แต่ก็หาได้สำเร็จตามปรารถนาไม่ ผู้เกลียดทุกข์ก็คือผู้เกลียดธรรมนั่นเอง (ธัมมเทสิปราภโว) ผู้เกลียดธรรมเป็นผู้พ่ายแพ้ (ทุกข์)

มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีเซลล์หรือประสาทมากกว่าสัตว์เหล่าอื่น บรรดาที่เกิดมาอยู่ร่วมโลกด้วยกัน เซลล์หรือประสาทเป็นตัวจักรทำงานอยู่ในร่างกายตลอดกาล จิตเป็นผู้รับรู้ เมื่อเซลล์หรือประสาททำงานมาก จิตก็รับภาระมากไปตาม ๆ กัน ในทางพระศาสนาเรียกว่า จิตมีอารมณ์มาก อารมณ์ของจิตนี้มีทั้งทุกข์ทั้งสุขคละเคล้ากันไป แต่อารมณ์ที่เฉย ๆ นั้นหาได้ยาก ในคนทั่วไปบางคนอาจไม่ได้รับรสอารมณ์นี้เสียเลยก็ได้ เว้นแต่ท่านที่ได้ฌานเท่านั้นจึงจะพบอารมณ์นี้ แท้จริงแล้วมนุษย์สัตว์ทั้งหลายที่เกิดมาในโลกนี้ จะหาความสุขอันแท้จริงแล้วอาจไม่ได้เสียเลยก็ว่าได้ ทุกข์นั้นแลเป็นพื้นเพของโลก ที่เข้าใจกันว่ามีความสุข ๆ นั้น เพราะไปหลงยึดเอาความทุกข์มาเป็นความสุขต่างหาก เมื่อความทุกข์มาก ๆ เข้า ความที่เข้าใจว่าสุขนั้นจะค่อยหายไป ๆ ในผลที่สุดก็จะปรากฏแต่ทุกข์ล้วน ๆ นั่นแลจึงจะรู้จักว่านั่นมิใช่ความสุขเสียแล้ว เช่นเราได้รถสวย ๆ ยี่ห้อดี ๆ ราคาแพง ๆ มาไว้ในคุ้มครองสักคันหนึ่ง เราคงดีใจมากทีเดียว แต่ความทุกข์เพราะหาเงินมาซื้อรถ เราก็ไม่คำนึงถึง หรือลืมมันไปเสียได้รถมาแล้วต้องทำโรงให้มันอยู่ หรือใช้จ่ายเพื่อการรักษาหาคนใช้ให้มัน เราก็ไม่คำนึงถึงมันอีกมีแต่ดีใจได้รถคันสวย เวลาจะออกวิ่งก็ต้องเสียภาษี พร้อมกันนั้นไฟก็เผาธนบัตรไปพร้อมกันเลย เราก็ไม่สนใจ บางทีวิ่งออกไปชนเขาเหยียบคนตาย รถพังยับเยิน ดีไม่ดีตัวเราเจ็บสาหัสหรือถึงแก่ชีวิต นั่นแลจึงจะรู้สึกตัวว่า การมีรถมันเป็นทุกข์ตั้งแต่หาเงินมาซื้อ จนเจ็บตัว และอาจเสียค่าปรับไหมอีกด้วย คราวนี้แหละจะประมวลเอาแต่ความทุกข์เดือดร้อนกลุ้มใจ มาสุมไว้ในอกแต่ผู้เดียว

ความอิ่มใจดีใจหน้าบานมาแต่เดิมนั้นจะหายสูญไปในวูบเดียว ความสุขและการคล่องตัวเพราะใช้รถนั้นจะลืมไปหมด นี่แลคนเรามีเซลล์หรือประสาทที่สมองมากจึงมีความคิดมาก และเกิดปัญญาฉลาดเฉียบแหลมมากกว่าสัตว์เหล่าอื่น จนลืมตัวมัวเมาเข้าใจทุกข์ว่าเป็นสุข หลงไหลในวัฏฏจักรบางทีถึงกับทารุณกรรมผู้อื่นสัตว์เหล่าอื่นเห็นเป็นความสนุกเล่นไปได้ หากจักไม่หักทำลายเสียเลย ก็จะเข้าใจว่าเป็นยานพาหนะทิพย์อยู่ร่ำไป มนุษย์ปุถุชนคนเราที่ยังต้องขังอยู่ในกรงขังของกิเลศ มันเป็นเสียอย่างนี้ด้วยกันทั้งนั้น นกในป่าคนจับมาจึงต้องขังกรงแต่มนุษย์ผู้หลงทั้งหลายจับตนเองยัดเข้ากรงแล้วร้องว่า ทุกข์ ๆ คนเรามันเป็นเสียอย่างนี้แหละ ดิ้นรนเพื่อหนีทุกข์พ้นตาย แต่กลับกลายเป็นหอบเอาความตายวิ่งเข้าหากองทุกข์ โลกมนุษย์ของเราเป็นเสียอย่างนี้ทั้งนั้น ถ้าไม่เป็นอย่างนั้นแล้วโลกนี้ก็จะไม่เป็นโลกอยู่ได้ มนุษย์ผู้ถูกขังกรงแล้วหักกรงหนีออกมาได้ในโลกนี้คนแรก คือพระพุทธเจ้า และวิธีการอันพระองค์ทรงกระทำให้สำเร็จมาแล้วนั้น ก็ได้ทรงสอนไว้เรียบร้อยแล้วเป็นอย่างดี นั่นคือ **อนุปุพพิกถา 5**

อนุปุพพิกถา 5 ได้แก่ :-

ทานกถา

คนเราก็เหมือนกับต้นทุเรียน เมื่อปลูกลงไปในดินแล้ว มีน้ำมีปุ๋ยหล่อเลี้ยงไว้ไม่ให้ตาย จึงจะเจริญเติบโตขึ้นโดยลำดับ จนกระทั่งมีดอกออกผลให้คนได้กิน คนเราผู้ต้องการอยากกินผลอันสุก คือพ้นเสียจากกองทุกข์ ก็ต้องสร้างบุญกุศลความดีงามติดต่อกันไปอย่าได้ขาด คำสอนของพระพุทธเจ้ามิได้สอนแต่ให้คนหาเงินไปซื้อทุเรียนสุกตามตลาดมากินอย่างเดียวเท่านั้น แต่ยังสอนให้ทำสวนทุเรียนไว้เพื่อเป็นมรดกแก่ลูกหลานอีกด้วย. สวนทุเรียนไม่มี คนมีเงินก็

ต้องท้องแห้งไปเหมือนกัน อนุปุพพิกถา 5 เบื้องต้นสอนให้คนทำสวนรักษาต้นทุเรียนไว้ ถึงทุเรียนยังไม่ออกลูก เจ้าของสวนก็ยังภูมิใจว่า ต้นทุเรียนงามดีไม่ตาย และก็สบายใจในความหวังว่า ทุเรียนเราต้องให้ผลวันหนึ่งข้างหน้า คนเรายามได้รับความทุกข์เดือดร้อน อย่างน้อยนำขวดเป๊ปซี่สัก 1 ขวดเข้าไปถวายพระ ก็ยังทำจิตใจให้เบิกบานขึ้นมาได้บ้าง ดีกว่าดื่มเหล้าเป็นขวด ๆ แล้วลงไปนอนซึมอยู่ข้างถนนเป็นไหน ๆ เพราะบุญกุศลทำให้เกิดผลคือความอิ่มใจเย็นใจ ไม่มึนงงง่วงซึมเซ่อ หากยามได้รับความสุขโชคลาภเกิดผล สละทำบุญเลี้ยงพระสัก 3–4 องค์ ก็ยิ่งเพิ่มความอิ่มใจขึ้นเป็นทวีคูณ บุญทานการกุศลเป็นของดี ชักจูงจิตใจของคนเราให้กระทำดียิ่ง ๆ ขึ้นไป ชาวสวนเมื่อได้รับผลจนเป็นที่พอใจแล้ว ก็พยายามบุกเบิกที่ให้ได้กว้างขึ้น และปลูกพืชผลให้มากขึ้น เมื่อมีอาชีพเพียงพอแก่ความต้องการแล้ว ก็ไม่ต้องเป็นห่วงกับอาชีพอื่นต่อไป ผู้มีความสุขอิ่มใจในผลทานการให้ ย่อมทำใจของตนให้กว้างขวาง ไม่เบียดเบียนตนและคนอื่นอันเป็นเรื่องความเห็นแก่ตัว

สีลกถา

ความชั่วอันจะส่อแสดงออกมาทางกายและวาจาย่อมไม่มี เพราะความดีที่เขาได้กระทำมานั้น เข้าไปอัดจุกแน่นอยู่ในใจหมดแล้ว นั่นมันแสดงถึงเรื่องของศีลมาปรากฏขึ้นในตัวของเขาแล้ว ศีลตอนนั้นจึงไม่ต้องไปเรียกร้องและขอมาจากใคร ๆ ทั้งนั้น ที่ขอศีลสมาทานศีลทำกันอยู่ทั่ว ๆ ไปนั้น มันเป็นศาสนกิจเพื่อรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมอันดีงามของพุทธศาสนิกชนต่างหาก ศีลแท้เกิดจากจิตคิดวิรัติงดเว้นจากกรรมชั่ว อันประกอบด้วยกัลยาณธรรมที่มั่นคงเป็นพื้นฐานต่างหาก เหมือนต้นทุเรียนที่มีรากหยั่งลึกลงไปในดินมั่นคงดีแล้ว ความเติบโตของมันไม่มีใครบังคับมันดอก มันหากโตของมันเอง ผลิตดอกออกผลเต็มต้นสุกหวานเอง

สัคคกถา

บุคคลผู้ประกอบแต่กรรมดีมีทานรักษาศีลเป็นต้น ดั่งกล่าวมาแล้ว บางคนอาจไม่ทราบเสียเลยว่า การที่ตนได้กระทำมาแล้วนั้นชื่อว่าได้ทำบุญรักษาศีลถูกต้องตามคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว เขารู้แต่ว่าการที่เขาทำมาแล้วนั้น เป็นความสุขอิ่มใจเขา เขาไม่ได้ทำเขาอดไม่ได้ เขาจึงต้องทำ หากมีท่านผู้รู้มาบอกเขาว่า การที่เธอทำอย่างนั้นเรียกว่าทำทาน การที่เธอทำอย่างนั้นเรียกว่ารักษาศีล 5 ศีล 8 กรรมบถ 10 เขาก็จะได้รับความรอบรู้ ความเข้าใจ และเพิ่มความสุขความอิ่มใจขึ้นเป็นทวีคูณ หรือบางคนที่ยังไม่ได้กระทำเช่นนั้นมาก่อนพอได้รู้อานิสงส์ของการทำบุญก็อาจมีกำลังใจทำ หรือทำให้มาก ๆ ขึ้นก็ได้ คำสอนของพระพุทธเจ้าทรงสอนให้คนทำดี แล้วให้เห็นอานิสงส์ของการทำดีนั้นด้วยใจของตนเอง จนเขาเกิดความเชื่อมั่นกล้าหาญในการทำความดีนั้น จนถึงจุดอิ่มแล้วคลายเอง เหมือนต้นทุเรียนเมื่อมันโตแก่เต็มที่แล้ว มันจะผลิตดอกออกผลตามลำพังของมันเอง ไม่ต้องมีการบังคับมัน

กามาทีนพ

ทุกสิ่งทุกอย่างของโลกนี้ล้วนเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มิใช่ตัวตนของใครทั้งนั้น มันเป็นสมบัติอมตะของโลก แต่ผู้มัวเมาอยู่กับโลกก็ยังหลงสำคัญว่าสิ่งเหล่านั้น ๆ เป็นของกู ๆ หลงมัวเมารสชาติสารของโลกไม่รู้จักอิ่มจักพอ รส–สารของโลกทำให้ประชาสัตว์หลงมึนเมาไม่รู้จักสร่าง. ทางแก้คือ อนุปุพพิกถา 5 ดังได้อธิบายมาแล้ว คือคนรู้จักพอจึงยอมสละจาคะได้ ถึงจะสละไม่หมดก็ยังรู้จักพอแบ่งปันให้เป็นทานได้ ผู้ไม่รู้จักอิ่มจักพอถึงจะมีมากมีน้อยก็ไม่อิ่มไม่พอเป็นการรักษาศีลก็คือผู้เคยทำความผิดในโทษนั้น ๆ มาแล้ว ภายหลังอิ่มพอในพฤติกรรมนั้น ๆ จึงงดเว้นไม่ทำอีก ถึงแม้อานิสงส์คือความสุขอันเกิดจากการทำ

ทานรักษาศีลก็ดี ก็ยังเจือปนด้วยอามิสและเป็นความสุขของผู้ยังติดอยู่ในกาม ธรรมดากามทั้งหลายแล้วมีความสุขน้อยทุกข์มากไม่คุ้มค่า มีแต่มายาล่อลวงให้มนุษย์สัตว์ทั้งหลายหลงติดเหมือนนายพรานเบ็ดล่อปลาให้หลงเหยื่อ ฉะนั้นเรื่องพรรค์นี้มันเป็นความรู้ความเห็นเฉพาะของผู้อื่นจากกามทั้งหลายแล้วเท่านั้น ผู้ที่ยังไม่อิ่มแล้วอย่าว่าแต่ครูบาอาจารย์เลยจะแสดงให้เขาเข้าใจ แม้แต่พระพุทธเจ้าจะดึงแขนเขามานั่งฟังเฉพาะพระพักตร์ของพระองค์ เขาก็ยังไม่ลงความเห็นอยู่นั่นเอง ต่อเมื่อฤทธิ์เดชของกามที่เขาหลงว่าเป็นทิพยสุขแสดงเดชออกมา เช่นลูกรักที่นำความสุขมาให้แก่เขา หรือผัว–เมียสวย ๆ ที่นำความอิ่มใจมาให้แก่เขาเจ็บป่วยล้มตายนั่นแล เขาจึงจะรู้จักรสชาติของกามว่ามีพิษสงเพียงไร คราวนี้ไม่มีใครบอกเขาละ เขาจะรู้ด้วยตนเองทีเดียวละ ทุกสิ่งทุกอย่างมันไม่เที่ยงเอาจริงหนอ

ท่านพรรณนากามาทีนพไว้เป็นอเนกประการ กามคุณ 5 คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ทั้ง 5 นี้เป็นเครื่องยั่วยวนชวนให้คนหลงรักชอบใจหลงใหล เข้าใจว่าเป็นของจริงของจัง นำความสุขทำประโยชน์ให้แก่ตนอย่างแท้จริง พูดง่าย ๆ ว่าเห็นเป็นคุณไปหมด จึงถอนตัวไม่ได้ส่วนผู้ที่จะละได้ต้องเห็นโทษของทั้ง 5 นั้นเสียก่อนจึงจะละได้ หากเห็นโทษของกามโดยบังเอิญเช่นเกิดทะเลาะ เกลียด โกรธ กับคู่รักเป็นต้นแล้วเบื่อหน่าย ก็จะเห็นเป็นครั้งคราว การเห็นเช่นนั้นจะไม่เป็นการเบื่อหน่ายกิเลสได้อย่างจริงจังเลย เมื่อหายจากเกลียดโกรธกันแล้วอาจติดแน่นยิ่งขึ้นกว่าเดิมก็ได้

ผู้จะเห็นโทษของกามที่เรียกว่า กามาทีนพ แท้ ต้องเห็นโทษด้วยปัญญา อันมีสัมมาทิฏฐิเป็นรากฐาน ไม่ว่าเวลาบังเอิญหรือเวลาปกติก็จะเห็นเช่นเดียวกัน คือจะเห็นว่าเป็นมูลเหตุแห่งกองทุกข์ให้ลุ่มหลงมัวเมาหาสาระมิได้ ท่านแสดงโทษของกามไว้มาก เช่นกามทั้งหลายเปรียบเหมือนของยืมมา คือกาม

มีรูปเป็นต้นมิได้มีอยู่ในตา แต่แสงสะท้อนจากรูปเข้าไปปรากฏอยู่ในตา ตาจึงเห็นรูป ฉะนั้นตาได้ชื่อว่าไปยึมเอารูปภายนอกเข้ามาไว้ดูในตา เสียง-กลิ่น รส-โผฏฐัพพะ ก็ทำนองเดียวกันนี้ กามเปรียบเหมือนก้อนเนื้อที่วางไว้บนหม้อกะทะที่ร้อน เนื้อนั้นมีแต่จะแห้งเกรียมไหม้เป็นถ่านเถ้าไปในที่สุด กามทั้งหลายก็เหมือนกัน ผู้ที่หลงมัวเมาอยู่กับ รูป-เสียง-กลิ่น-รส-โผฏฐัพพะ ก็เช่นนั้นเหมือนกัน มีแต่จะทำให้ทุกข์ตรอมใจ มีความสุขน้อยไม่คุ้มค่า ไฟไหม้น้ำร้อนลวกปวดเจ็บสาหัส ถึงมียาดีมาใส่กว่าจะหายปวดก็นาน ถึงจะหายแล้วบางทียังเป็นแผลอยู่เลย ในที่สุดท่านแสดงไว้ เหมือนสุนัขแทะกระดูกไม่มีเนื้อติด แทะสักเท่าไร ๆ จะไม่มีเนื้อออกมาติดปากเลย อย่างดีแค่ถูกกลิ่นสาบ ๆ เนื้อ แล้วน้ำลายพรูออกมาเท่านั้นเอง ผู้มีปัญญาพิจารณาโทษของกามอย่างนั้นแล้ว จิตจะหดหู่เหี่ยวแห้งไม่เข้าไปชุ่มชื่นอยู่ในกามคุณทั้งห้า แล้วจะอิ่มใจอยู่ในความวิเวกสงบจากกามของตนเอง ทุเรียนสุกแก่งอมแล้วก้านของมันจะเหี่ยวแห้งหลุดหล่นเอง โดยมิได้ห่วงใยอาลัยในต้นของมันฉันใด ผู้มีปัญญาพิจารณาเห็นโทษในกามทั้งหลายด้วยญาณทัศนะแล้ว ถึงแม้จะยังออกบวชไม่ได้ ก็ได้ชื่อว่าเนกขัมมะ

เนกขัมมกถา

กามคุณห้าเป็นรากเหง้าของโลก โลกนี้ที่ว่าเป็นโลกก็เพราะกามคุณห้าเป็นเครื่องวัดเป็นเครื่องหมาย ถ้ารากคือกามคุณห้ายังหยั่งลึกเหนียวแน่นสดชื่นดีอยู่ตราบใด โลกนี้ก็ยังเจริญงอกงามอยู่ตราบนั้น แต่ทุกสิ่งทุกอย่างก็ไม่พ้นจากอนิจจลักษณะ ลูกไม้แก่ลาต้นหล่นลงดิน ครรภ์แก่เด็กลาแม่คลอดออกมาดูโลก คนเฒ่าแก่ลาโลกกลับไปเมืองผี ธรรมดาของมันก็เป็นอยู่อย่างนี้ แต่คนแก่กามยิ่งแก่ยิ่งเหนียวแน่น ไม่เหมือนคนแก่ปัญญาแก่วิชา ค่อยหลุดค่อยล่วงออกจากกาม เดินตามมัคควิถีมีฌาน สมาธิ มรรค ผล นิพพานเป็นที่สุด พระพุทธ-

องค์จึงทรงตรัสปัญญาว่า เป็นแก้วของนรชน ปัญญาเป็นของประเสริฐสุดในหมู่มนุษย์ทั้งหลาย จะบริสุทธิ์ได้ก็ด้วยปัญญา

เนกขัมมะการออกจากกามทางกายไม่สู้สำคัญนัก เพราะกามคือความใคร่ในอารมณ์ทั้งห้ายังเป็นไฟเผาผลาญหัวใจอยู่ **การออกจากกามด้วยใจอันมีปัญญาเป็นเครื่องกำจัดนับว่าสำคัญมาก** หากออกพร้อมกันทั้งสองอย่างแล้วเป็นของบริสุทธิ์โดยส่วนเดียว คำสอนของพระพุทธเจ้าสอนให้คนละชั่วบำเพ็ญความดีไปโดยลำดับ คือสอนแต่ง่ายไปหายาก แต่หยาบ ๆ ไปหาละเอียด ถ้าทำถูกตามคำสอนของพระองค์แล้วความดีที่ได้มานั้นย่อมมีเวลาอิ่มเวลาพอ ความอิ่มความพอในความดีความงามนั้น อันหมายถึงการชำระจิตให้สะอาด เมื่อใจสะอาดเต็มที่แล้วเครื่องชำระก็ไม่ต้องการ ผ้าที่สกปรกมาก ๆ ซักหนเดียวมันจะสะอาดได้อย่างไร และเมื่อผ้าสะอาดดีแล้วเครื่องชำระ (แพ้บ) ก็ไม่ต้องใช้ อนุปุพพิกถา เป็นแนวการสอนที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ทั่วไปในการประกาศพระ-ศาสนา เว้นแต่บางกรณีที่ผู้รับฟังมีอุปนิสสัยวาสนาแก่กล้า สามารถรู้แจ้งแทงตลอดในสัจจธรรมได้ พระพุทธองค์จึงทรงแสดงอริยสัจสี่ให้ฟังทีเดียว อนุปุพ-พิกถา 5 นี้แม้ในปัจจุบันนี้ พระธรรมกถึกก็ยังใช้อยู่ตลอดมา ผู้ปฏิบัติก็ปฏิบัติตามนั้นโดยสม่ำเสมอมาไม่ขาดสาย

ข้อแรกทานกถา สอนให้รู้จักสละวัตถุสิ่งของของตนที่ตนมีอยู่ เพื่อ-ประโยชน์ความสุขแก่ผู้อื่น พร้อมกันนั้นตนเองก็พลอยได้รับความสุขความอิ่มใจไปด้วย และช่วยให้ผูกมิตรไมตรีสามัคคีในวงสังคมอีกด้วย เรียกว่าการให้ไม่เสียผล

สีลกถา สอนให้เข้าถึงใจ คือเมื่อเห็นคุณานิสงส์ของการทำทานการสละวัตถุภายนอกแล้ว จึงสอนให้งดเว้นจากความเห็นประโยชน์ส่วนตัวด้วยใจการลืมคิดถึงอกเขาอกเราอันจะทำให้คนอื่นและสัตว์อื่นเป็นทุกข์เดือดร้อน เป็น

ภัยแก่สังคมอย่างร้ายแรง เมื่อสังคมใดมีการสละจาคะและไม่เห็นแก่ได้โดยส่วนเดียวแล้ว ต่างก็มีความเคารพรักและเมตตาอารีต่อกัน ในสังคมนั้นก็จะมีแต่ความสุขโดยมาก ปราศจากเวรภัยในหมู่กันและกัน เรียกว่าอานิสงส์เกิดขึ้นจากการทำทานรักษาศีล ฯ ความสุขในขั้นนี้เป็นอามิสสุข ความสุขที่ยังมีอามิสเป็นที่เกาะเกี่ยวอยู่ และสุขในวงสังคมเท่านั้น จึงเป็นความสุขที่ไม่แน่นอนอาจพังลงเมื่อไรก็ได้ แต่ผู้ที่ยังไม่เคยได้ก็อยากได้ ผู้ที่ได้แล้วก็ติดอกติดใจเหมือนกับเด็กกระหายอยากได้ของเล่น แต่เมื่อผู้ที่ได้รับรสชาติของความสุขในขั้นนี้ด้วยตนเองแล้วจะเห็นโทษ เบื่อหน่ายคลายความยินดีในความสุขนั้น จิตตอนนี้เรียกว่าคลายออกจากกามารมณ์ได้แล้ว ต่อจากนั้นพระพุทธองค์จึงทรงแสดงอริยสัจจ–ธรรม เพื่อให้รู้แจ้งเห็นจริงในสัจจธรรมจนบรรลุมรรคผลนิพพานต่อไป

ต้นตอที่ทำให้เกิดทุกข์และดับทุกข์

ในโลกนี้นอกจากรูปกับนาม คือกายกับใจแล้วจะมีอะไรอีก สุขและทุกข์ก็ดี นอกจากทุกข์กายและทุกข์ใจแล้วจะมีอะไรและที่ไหนอีก เมื่อของทั้งสองอย่างนั้นเกิดขึ้นแล้ว หากไม่ตั้งอยู่บนกายและบนใจนี้แล้ว ก็ไม่ทราบว่ามันจะตั้งอยู่ได้อย่างไรและที่ไหน จิตก็เหมือนกันถ้าบุคคลจะทำการใด ๆ เพื่อให้พ้นไปจากทุกข์ ถ้าไม่ทำให้พ้นไปจากกายจากใจนี้แล้ว ก็จะเพื่อประโยชน์อันใด แต่ทุกข์ก็มีอิทธิพลเหนือคำสอนของครูบาอาจารย์และใคร ๆ ทั้งหมด ทุกข์นั้นแหละเป็นเครื่องหล่อหลอมคนให้เป็นคน ให้มีความขยันหมั่นเพียรให้พึ่งตนเองได้ ให้เป็นครูบาอาจารย์อบรมสั่งสอนคนอื่นอย่างดีที่สุด ทุกข์เป็นมัคคุเทศก์นำทางให้คนตั้งตัวได้ ทุกข์เป็นเครื่องดึงดูดให้คนสร้างความดีความงามมีทำทานรักษาศีลเป็นต้น **ทุกข์เป็นเครื่องวัดความสุขเหมือนปรอทเป็นเครื่องวัดอุณหภูมิ** ผู้มีความสุขมากสุขน้อยต้องเอาทุกข์เข้าไปวัดเทียบ ผู้เกลียดทุกข์ไม่ชอบทุกข์ก็คือ

ผู้ที่ไม่มีปรอท ผู้ชอบทุกข์รักทุกข์ก็คือผู้มีปรอทแต่ไม่ได้ทำการวัด ผู้เจริญฌาน ละนิวรณ์ห้าได้ก็ต้องใช้ปรอทนี้เป็นเครื่องวัด กายกับใจนี้เป็นพื้นฐานของโลก (คือทุกข์) ผู้มีปัญญาทั้งหลายหยิบยกเอาทุกข์อันนี้ขึ้นมาพิจารณา จนทราบเรื่องของทุกข์พร้อมด้วยมูลเหตุให้เกิดทุกข์แล้ว ปล่อยวางทุกข์ทั้งหลายเหล่านั้นได้ด้วยอุบายปัญญาอันชอบ จนบรรลุมรรคผลนิพพานได้ ก็ล้วนแล้วแต่มาตั้งต้นดำเนินไปจากกายกับใจ (คือทุกข์) นี้ทั้งนั้น

จะเห็นกายกับใจแบ่งภาคกันได้
ต่อเมื่อจิตเข้าถึงฌาน - สมาธิ แล้ว

จิตเป็นของหาตัวตนมิได้ ต่อเมื่อประสมโรงกันเข้ากับกายแล้ว จึงจะแสดงอาการออกมาให้ปรากฏแก่สายตาของคนอื่นได้ จิตเป็นสภาวธรรมอันหนึ่งซึ่งใคร ๆ ชี้ไม่ออกบอกไม่ถูก แต่ตัวของมันรู้ตัวมันเอง ถ้ามันส่งส่ายออกมาตามประสาทต่าง ๆ เช่นส่งออกมาตามจักษุประสาท เป็นต้น เรียกว่าจิต ถ้ามันไปรับเอาแสงสะท้อนของรูปที่มากระทบจักษุประสาทนั้น เรียกว่าวิญญาณ ถ้ามันไปยึดเอารูปนั้นเข้ามาไว้ เรียกว่าอารมณ์ ถ้าเกิดพอใจดีใจเสียใจอะไรขึ้นมาเรียกว่าเวทนา ถ้าเกิดความอยากให้มันเป็นอย่างนั้นอยู่ตลอดไป หรือไม่อยากให้เป็นอย่างนั้นอีกเรียกว่าตัณหา ชื่อของจิตนี้มีมากเรียกตามอาการลักษณะของมันที่มันแสดงออกมา ที่สมมติเรียกชื่อมานี้ เป็นแต่เพียงเล็กน้อยตามความเข้าใจของผู้เขียนเท่านั้น ท่านผู้รู้ทั้งหลายอาจเรียกได้มากและสมมติได้มากกว่านี้ หรืออาจเรียกชื่อผิดแผกออกไปจากนี้ก็ได้ ที่แสดงมานี้พอให้เข้าใจถึงเรื่องที่ว่าจิต-วิญญาณ-อารมณ์-เวทนา ยังก่อนยังไม่จัดเข้าเป็นกิเลส พอเข้าเขตตัณหาแล้วนั้นแล จิตตอนนั้นจึงจะมืดมนเศร้าหมอง ที่เรียกว่ากิเลส ตัณหา ก็ต้องเกิดตามสายของรูปธรรม มีรูป-เสียงเป็นต้น ฉะนั้นเพียงแต่ลำพังจิต-วิญญาณ

อารมณ์–เวทนา จึงยังไม่เกิดกิเลส พอถึงขั้นตัณหาจึงเกิดกิเลส ที่ท่านแสดงถึงเรื่องกิเลศพันห้าตัณหาร้อยแปดก็จัดตามสายนี้เอง เรื่องทั้งหมดที่อธิบายมานี้ ถ้าหากจิตยังไม่เข้าถึง ฌาน–สมาธิ ระงับอารมณ์ภายนอกให้ขาดออกจากจิตเสียก่อนแล้ว ถึงแม้ชื่อและนามของกิเลศเราจะจำได้แม่นยำสักปานใดก็ตาม จะไม่มีวันรู้หน้าตาตัวจริงของกิเลสเลย เพราะกิเลสเป็นสภาวธรรมอันหนึ่งเหมือนกัน **เมื่อจิตที่อบรมดีแล้วแบ่งภาคออกมาจากรูปธรรมได้ นั่นแลจิตจึงจะสามารถรู้ตัวกิเลสได้ถูกต้อง** กิเลสของจิตเมื่อผู้เข้าใจโดยนัยนี้แล้ว สามารถชำระให้สะอาดบริสุทธิ์ได้ ส่วนกายเป็นรูปธาตุ จะชำระอย่างไร ๆ ภายในใจก็ยังสกปรกอยู่เช่นเดิม ดีหน่อยเมื่อชำระใจให้สะอาดดีแล้ว อาการกิริยาของกายมันจะเรียบร้อยขึ้น

กายกับใจเมื่อประสมโรงกันเข้าแล้วย่อมสามารถกระทำกรรมใด ๆ ได้ทุกอย่างไม่เลือก แล้วแต่จิตจะบัญชา แต่ผลกรรมหรือผลงานที่เรียกว่าวิบาก ที่ทั้งสองร่วมกันกระทำนั้น เมื่อยังอยู่ร่วมกันก็ร่วมกันรับร่วมกันเสวยต่อไป เมื่อรูปแตกกายดับเขาหนีไปตั้งทัพอยู่เฉพาะเขา คือเป็นดิน น้ำ ไฟ ลม ตามสภาพของมันแล้ว คราวนี้จิตเป็นผู้รับเคราะห์กรรมแต่คนเดียว เหมือนลูกไม้มีทุเรียนเป็นต้น เมื่อแก่สุกงอมแล้วหลุดหล่นลงจากต้นโดยมิได้บอกกล่าวลาต้นเลย ได้เมล็ดได้เนื้อสุกหอมหวานแล้วก็ไป เมื่อเมล็ดยังไม่ลีบไม่เน่าเขาไปสร้างต้นสร้างผลงอกงามขึ้นอีก จิตก็เช่นนั้นเหมือนกัน เมื่อกายแตกดับไม่รับรู้อะไรแล้วจิตเป็นผู้รับภาระผลกรรมแต่ผู้เดียว ผลกรรมนี่แหละที่จะนำจิตให้ไปก่อเกิดในภพนั้น ๆ ต่อไป สมดังพุทธภาษิตว่า กัมมัสสกา จิตสร้างกรรมอันใดไว้ กัมมทายาทา จิตสร้างกรรมนั้นแลจักได้รับผลของกรรมนั้นต่อไป กัมมโยนิ กรรมเป็น

ผู้ให้กำเนิด กัมมพันธุ กรรมเป็นต้นตระกูลของความเกิด กัมมปฏิสรณา กรรมเป็นที่พึ่งของจิต หรือจิตอาศัยกรรมเป็นที่ดำเนินก็ว่า

จิตที่จะไปเกิดในกามภูมิ

รูปกับนามหรือกายกับจิตนี้ เป็นที่อยู่อาศัยของกามกิเลส ถ้าจิตยังกอปรด้วยกามกิเลสอยู่แล้ว จำต้องมาเกาะเกี่ยวเกิดในกามภูมิอันนี้อีกต่อไป กามภูมิเป็นศูนย์กลางของภูมิทั้งหลาย ผู้จะไปเกิดในสุคติกามาพจรทั้ง 6 เป็นต้น ก็ต้องมาสร้างสมเสบียงเอาจากนี้ ผู้จะไปสู่อบายภูมิมีสัตว์ดิรัจฉานเป็นต้น ก็ต้องมาสร้างสมเอาบาปกรรม ณ ที่นี้ทั้งนั้น แม้ผู้ที่ท่านจะถึงมรรคผลนิพพาน ก็ต้องมาสร้างบารมีเอา ณ ที่นี้ทั้งนั้นเหมือนกัน กามภูมิเป็นสถานที่น่าอภิรมย์ชื่นใจของผู้ยังไม่อิ่มไม่พอในกามทั้งหลาย จึงได้นามเรียกว่า กามคุณห้า ได้แก่ รูป–เสียง–กลิ่น–รส–โผฏฐัพพะ ทั้งห้านี้อำนวยคุณประโยชน์ให้แก่ผู้ยังต้องการและปรารถนาอยู่นั้นเอง แต่ผู้มีปัญญาพิจารณาเห็นโทษของกามคุณทั้งห้าแล้ว รู้สึกอิ่มพอและเบื่อหน่ายสละถอนเสีย ดังได้อธิบายมาแล้วในกามาทีนพฯ

จิตที่พอใจรักใคร่ติดมั่นอยู่ในกามภูมิ ย่อมยินดีพอใจอยู่กับอารมณ์ทั้งห้ามีรูปเป็นต้น แม้จะประกอบกรรมใดๆ ก็ย่อมหวังผลเพื่ออารมณ์ทั้งห้านี้ทั้งนั้น เมื่อกายกับใจยังร่วมกันสร้างกรรมที่เป็นกามาพจรกุศลอยู่ ผลที่ได้รับก็ร่วมกันเสวยต่อไป เมื่อกายทรงอยู่ตลอดกาลอายุขัยดับไปแล้ว ผลกรรมนั้นยังไม่สิ้น จิตก็รับภาระต่อไป กรรมเป็นมัคคุเทศก์นำจิตให้ไปเกิดในคติที่เป็นกามภูมิต่อไป จึงสมกับพุทธภาษิตที่ว่ากัมมังสัตเต วิภชติ ความว่ากรรมที่สัตว์ทั้งหลายทำไว้แล้วนั้นแล จะเป็นผู้จำแนกสัตว์ให้เป็นไปตามอำนาจของมัน คนเราจะตกแต่งเอาตามชอบใจไม่ได้ ผู้มาพิจารณาเห็นโดยนัยนี้แล้ว จึงควรสร้างแต่กรรมดีอันจะนำตนให้ไปเกิดในภูมิอันสุขที่ตนปรารถนา ก่อนจะถึงโอกาสนั้น

กายแตกดับ แต่จิตที่ยังมีกิเลสอยู่ยังไม่ดับ

กายและจิตเมื่อยังปกติดีอยู่ย่อมทำงานร่วมกันได้ทุก ๆ กรณี หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งชำรุดพิการนั้นแล จึงจะทำร่วมกันไม่ได้ เพราะขาดสายสื่อสัมพันธ์กัน สายสื่อสัมพันธ์ที่ว่านี้ หลักวิชาแพทย์เขาเรียกว่าเซลล์ เช่นเซลล์สมอง สั่งงานให้คิดให้ส่งส่ายไปต่าง ๆ นานา เป็นต้น ทางพุทธศาสนาเรียกว่าประสาท เช่นประสาทตา ทำให้เห็นรูป ประสาทหูทำให้ได้ยินเสียงเป็นต้น แต่บางทีหมอเขาก็เรียกคนที่มีความคิดไม่ปกติ ว่าคนประสาทเสื่อมเหมือนกัน จะอย่างไรก็ตาม นักอบรมจิตหรือผู้ภาวนากรรมฐาน เชื่อมั่นลงแน่แน่วทีเดียวว่า จิตนี้เมื่อได้อบรมให้มีพลังกล้าหาญเต็มที่แล้ว เซลล์หรือประสาทซึ่งเป็นชิ้นส่วนหนึ่งของร่างกาย ไม่สามารถจะทำให้จิตอยู่ใต้บังคับอำนาจของตนได้ เช่นเมื่อจิตนี้ได้รับการอบรมฝึกฝนให้มีพลังเต็มที่แล้ว ใครจะมาทุบต่อยร่างกายนี้อย่างไร ๆ จะไม่มีความรู้สึกเลย สมัยนี้แม้ฝรั่งชาวตะวันตกซึ่งเป็นเจ้าตำราที่ว่า จิตไม่มีเซลล์เป็นผู้บัญชาสั่งให้กายทำงานต่าง ๆ ก็หันมาเชื่อแล้วว่า จิตมีจริง จิตเป็นผู้คิดดีคิดร้าย จิตเป็นผู้สั่งให้คนหัวเราะร้องไห้ จิตเป็นผู้รักใคร่ชอบใจ จิตเป็นผู้เกลียด โกรธ น้อยเนื้อต่ำใจ ที่สุดจิตนี้สามารถชำระให้สะอาดบริสุทธิ์ คริสตศาสนายังถือพระจิตพระใจเข้าไปแทรกอยู่ในกายของคนได้

ส่วนในชาวพุทธของเราไม่มีปัญหา เชื่อว่าจิตมีมานานแล้ว เพราะพุทธศาสนาสอนให้พวกเราชำระจิตที่เศร้าหมองให้ผ่องใส จิตนี้เมื่อชำระให้ผ่องใสบริสุทธิ์ดีแล้ว กายก็จะงดเว้นจากการกระทำความชั่วได้อย่างเด็ดขาด ทั้ง ๆ ที่เมื่อก่อน กายและจิตได้เคยร่วมกันกระทำความชั่วมาก่อนแล้ว เรื่องนี้คนไทยเชื่อมั่นจนเข้าถึงกระดูกดำแล้ว ฉะนั้นพุทธศาสนาจึงรักคนไทยและอยู่ด้วยคนไทยอย่างแนบแน่นสนิทมาตั้งหลายสิบศตวรรษแล้ว จะอย่างไรก็ดีเซลล์หรือประสาทนี้เป็นแต่เรียกชื่อบัญญัติ ยืมมาพูดพอให้รู้เรื่องกันเท่านั้น ใครจะบัญญัติเรียกชื่อ

หรือไม่มันก็ทำงานมันอยู่อย่างนั้นแต่ไหนแต่ไรมาแล้ว สิ่งนั้นมันเป็นอะไรก็ตาม ที่มันเกิด แต่แน่ที่สุดก็คือสิ่งที่ว่านั้นแล มันเป็นสิ่งทำให้เกิดความรู้สึก แล้วก็นึกคิดส่งไปตามอารมณ์นั้น ๆ จนให้เกิดกิเลสความเศร้าหมองใจ พอจะสรุปได้แล้วว่า เซลล์หรือประสาทยังเป็นปกติอยู่ เป็นผู้มีหน้าที่รับสัมผัสก็รับเรื่อยไป ใจจะเข้าร่วมรับรู้ด้วยหรือไม่ก็ตาม ถ้าจิตเข้าประสมโรงด้วยก็จะเกิด เวทนา–ตัณหา–อุปาทาน แล้วเป็นกิเลสไปต่าง ๆ นานา คนตายจิตออกจากร่างแล้วไม่ยอมรับรู้ไม่ร่วมทำงานด้วยเซลล์หรือประสาท เซลล์หรือประสาทก็จะไม่มีผลอันใดทั้งหมด เมื่อความอบอุ่นยังมีอยู่เซลล์หรือประสาทก็อาจยังมีปรากฏอยู่ก็ได้ แต่ไม่มีอันใดเป็นเครื่องรับรอง เพราะจิตผู้รับรู้ไม่มีเสียแล้ว เรื่องนี้เราจะสังเกตเห็นได้จากสัตว์ที่ตายใหม่ ๆ ยังมีไออบอุ่นอยู่ ประสาทหรือเส้นเลือดของมันยังกระตุกเต้นอยู่เลย นั้นแสดงว่าเซลล์หรือประสาทมันยังทำงานอยู่ แต่ชีพจรหรือลมมันอ่อนจนไม่ปรากฏเสียแล้ว

ที่อธิบายมาทั้งหมดนี้เพื่อแสดงให้เห็นว่า เซลล์หรือประสาทมิใช่จิตเป็นผู้รับสัมผัสนั้น ๆ เท่านั้น จิตต่างหากเป็นผู้รับรู้สัมผัสนั้น ๆ แล้วก็ยังไม่ทำให้เกิดกิเลสอันใดขึ้นมาก่อน ต่อเมื่อเกิด ตัณหา อุปาทาน ดังได้อธิบายแล้ว จึงจะเกิดกิเลสขึ้นมา ฉะนั้นถึงเซลล์หรือประสาทจะร่วมทำกรรมด้วยกันกับจิตก็ตาม เมื่อยังอยู่ร่วมกันก็ร่วมกันเสวยผลของกรรมนั้นสืบไป เมื่อเซลล์หรือประสาทชำรุดทำงานตามปกติร่วมใจไม่ได้แล้วกายแตกดับ ผลของกรรมนั้นใจจะเป็นคนรับเอาแต่ผู้เดียว แล้วผลกรรมคือวิบากนั้นแลจะเป็นมัคคุเทศก์นำจิตให้ไปเกิดในที่นั้น ๆ ส่วนเซลล์หรือประสาทอันเป็นรูปธาตุไม่สามารถสลายตัวหนีไปจากกามภูมิพื้นดินอันนี้ได้ สลายตัวจากนี้แล้วก็ไปก่อตัวขึ้นในที่อื่นอีกต่อไป

พระอริยเจ้าที่ท่านชำนาญในการเข้าฌานบังคับจิตให้อยู่ในองค์ฌานอย่างเต็มที่ เข้านิโรธสมาบัติอยู่ได้ตั้งอาทิตย์ ลมหยาบ ๆ ไม่ปรากฏระบายออกมาทาง

จมูกเลย เรียกว่าดับลมหายใจเข้าออก แต่ยังไม่ตายร่างทุกส่วนยังปกติอยู่ตามเดิม แต่หมดความรู้สึกใดๆ ทั้งสิ้น ส่วนลมอันละเอียดที่ซาบซ่านไปตามสรรพางค์กาย ยังมีอยู่ ถึงเซลล์หรือประสาทจะยังทำงานอยู่ก็ตาม แต่จิตไม่มารับรู้ด้วยแล้ว พอจะสรุปได้แล้วว่า คนเรานี้เมื่อรูปกับนามคือกายกับใจยังปกติอยู่ก็ทำงานร่วมกันไป บางทีจิตคิดจะทิ้งกายก็ทิ้งเอาเฉยๆ โดยกายไม่ยอมรับรู้ด้วยก็มีดังกล่าวมาแล้ว บทกายจะเบี้ยวจิตก็มิใช่ย่อยเหมือนกันอยู่ดีๆ บางทีช็อคตาย รถทับตาย ตกเครื่องบินตาย เส้นโลหิตแตกตาย ฯลฯ จิปาถะ ทั้งๆ ที่จิตมิได้มีเรื่องอะไรกับกายเลย มันแปลก กายกับจิตนี้ก่อนเขาจะมาอยู่รวมกันก็ไม่ได้สนิทสนมกันมาแต่ก่อนเลย เวลาเขาจะแยกทางกันไปก็ไม่ได้บอกเล่าเก้าสิบอะไร โดยเขาไม่ได้มีเรื่องอะไรกันสักนิดเดียว แล้วก็ไม่มีใครจะอาลัยอาวรณ์ถึงกันและกันเลย แยกทางกันแล้วก็แล้วกัน ถ้าอย่างนั้น **อะไรเล่าเมื่อเจ็บหรือจวนจะตายทำให้เป็นทุกข์เดือดร้อน พระพุทธเจ้าตรัสว่า–นั้นคือกิเลส ใจมันไปหอบเอากิเลสมาไว้ที่ใจ** คนเราเลยถือว่าใจเป็นกิเลส **หากใจเป็นกิเลสเสียเองแล้วใครเล่าจะชำระใจให้บริสุทธิ์ได้ ใจมิใช่กิเลส กิเลสมิใช่ใจ** แต่ใจไปรับช่วงเอาผัสสะอันเกิดจากอายตนะ เช่นตาเห็นรูปเป็นต้น แล้วเอามายึดไว้ที่ใจจนเกิดความรักใคร่พอใจ หรือเกลียดโกรธไม่พอใจ จึงทำใจให้มัวหมอง เพราะของสิ่งนั้นเป็นเหตุต่างหาก จึงเรียกว่า กิเลส ธาตุ 4 ขันธ์ 5 อายตนะ 6 เป็นบัญญัติธรรมบอกให้รู้ว่า สิ่งนั้นชื่อว่าอย่างนั้นมีหน้าที่อย่างนั้นๆ ต่างหาก จิตเป็นผู้เข้าไปยึดเอาบัญญัติธรรมมาเป็นตนเป็นตัว เมื่อบัญญัติธรรมทำงานตามหน้าที่ของมันอยู่ จิตก็เลยถือว่าตนเป็นผู้รับหน้าที่ทำงานไปเสียเอง จึงเข้าใจว่าจิตของตนเป็นกิเลส ธาตุแท้ของตะกั่วก็เป็นตะกั่วอยู่ตามเดิม ถึงแม้จะประสมเข้ากันกับทองแล้วก็ตาม เมื่อไล่ทองคำออกแล้ว ตะกั่วก็ต้องเป็นตะกั่วอยู่ตามเดิมนั้นเอง กายเป็นรูปธาตุ จิตเป็นนามธรรม สังขารเป็นอาการของจิตคิดปรุง

แต่งรูปธาตุมาเป็นพาหะใช้ชั่วระยะหนึ่ง เมื่อหมดความจำเป็นแล้วก็ทอดทิ้งไว้ที่เดิมของมัน สังขารจิตรกรช่างใหญ่สร้างโลกไม่มีที่สิ้นสุดไม่รู้จักเหน็ดจักเหนื่อย โลกนี้จึงกว้างใหญ่ไพศาลหาประมาณมิได้ ผู้เขียนรู้ตัวดีว่า เรามิใช่นักกายวิภาคชีววิทยาที่อธิบายไปนั้นเป็นเพียงมติของตนเอง เพื่อประโยชน์แก่อารมณ์ของผู้เจริญกรรมฐานเท่านั้น อาจผิดหรือถูกก็ได้ จึงขออภัยแด่ท่านผู้รู้ทั้งหลายไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย หากผิดพลาดจะกรุณาเพิ่มเติมหรือให้ความสว่างอีก ผู้เขียนก็ขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้ด้วย.

กรรมนิมิตและคตินิมิตเป็นผู้นำให้ไปเกิดในคตินั้น ๆ

ผลผลิตของกายกับใจร่วมกันกระทำไว้นั้นเรียกว่า "กรรม" ผลของกรรมที่จะนำไปให้เกิดผลนั้น หาตัวตนมิได้ แต่จะปรากฏเกิดขึ้นเฉพาะในใจของผู้กระทำเท่านั้น หากจะแสดงให้ปรากฏออกมาทางกายและวาจาบางกรณี เช่นคนผู้เคยฆ่าหมูเป็นอาชีพโดยมิได้กระดากใจเลยแม้แต่น้อย เวลากายทรุดโทรมจวนจะตายอาจแสดงอาการส่อถึงบาปกรรมของเขาที่กระทำไว้นั้น เช่นร้องออกมาเป็นเสียงสุกร แสดงปฏิกิริยาเหมือนสุกรจะตาย หรือทำท่าทีฆ่าสุกรแล้วโฆษณาให้คนอื่นเขาเห็นโดยตนเองไม่ตั้งใจจะทำเช่นนั้นแต่มันเป็นไปเอง ดังนี้เป็นต้น นั้นมันเป็นการแสดงถึงผลกรรมที่เขากระทำไว้ เพียงเพื่อผู้ได้เห็นแล้วอนุมานเอาให้ใกล้ต่อความจริงเท่านั้น แต่ตัวกรรมและผลกรรมที่แท้จริงแล้วไม่มีใครรู้เห็นด้วย นอกจากตัวของผู้กระทำเท่านั้น กรรมนี้ท่านแสดงไว้ในธรรมวิภาคปริเฉท 2 หลักสูตรนักธรรมโท มีถึง 12 แต่ในที่นี้จะไม่ขอนำมาอธิบายอีก เพราะในนั้นท่านอธิบายไว้ดีแล้ว ในที่นี้จะแสดงเฉพาะกรรมนิมิตและคตินิมิตอันเป็นทูตของยมบาลเท่านั้น ใครจะทำกรรมดีกรรมชั่วไม่ว่าในที่ลับและที่แจ้งอย่าได้คิดว่าทูตของยมบาลจะไม่รู้ไม่เห็นเลย เขาตามรู้ตามเห็นได้ทุกโอกาสทีเดียว

คนเราก่อนกายจะแตกดับ เมื่อจิตปล่อยวางร่างกายไม่มีความรู้สึกแล้ว จะมีภาพอันหนึ่งเกิดขึ้นให้ปรากฏเห็นเฉพาะใจตนคนเดียวโดยที่เราจะตั้งใจดู หรือไม่ก็ตาม ภาพอันนั้นถ้าจะเปรียบให้เห็นง่าย ๆ ก็คล้ายกับภาพนิมิตในความฝัน ภาพนิมิตอันนั้นแล มันจะมาแสดงผลกรรมของเราที่เราได้กระทำไว้แล้วในอดีต บางทีเราอาจลืมไปแล้วนาน แต่มันมาปรากฏให้เราเห็นและระลึกขึ้นมาได้ เป็นต้นว่าเราเคยได้สร้างโบสถ์วิหารถวายกฐินทานเป็นอาทิ วัตถุทานนั้นก็จะมาปรากฏขึ้นให้เราเห็น แต่ภาพนิมิตนี้จะสวยสดงดงาม และวิเศษยิ่งกว่าที่เราได้กระทำไว้นั้น จนเป็นเหตุให้เมื่อเราได้เห็นเข้าแล้วเกิดปีติ อิ่มอกอิ่มใจจนหาที่เปรียบมิได้ แล้วจิตจะไปจดจ้องจับเอานิมิตนั้นมาไว้เป็นอารมณ์ ให้เกิดความสุขโดยส่วนเดียวที่เรียกว่า "สัคคะ" ผู้สร้างบุญกุศลจะเห็นผลชัดแจ้งด้วยใจตนเองก็ตอนนี้ ที่นี้จิตมิได้เกี่ยวข้องด้วยกายอีกแล้ว กายจะเจ็บจะแตกจะดับจิตไม่รับรู้ทั้งนั้น ท่านแสดงไว้ว่า สัตว์จะตาย จิตทอดทิ้งร่างกายไปก่อนแล้วกายจึงดับภายหลัง แต่เมื่อเกิด รูปเกิดก่อน แล้วจิตจึงมาปฏิสนธิทีหลัง ที่ว่านี้คือจิตผู้รู้สึกซึ่งรับช่วงมาจากเซลล์หรือประสาท ไม่ปรากฏเสียแล้ว ณ ที่นั้น แต่เซลล์หรือประสาทยังสามารถทำงานอยู่ดังกล่าวแล้ว เพราะความอบอุ่นยังมีอยู่ ความอบอุ่นนี้มันเกิดจากสวาบหรือกระบังลมกระบังลมยังไหวตัวอยู่ ลมก็ยังซ่านไปตามส่วนต่าง ๆ ของร่างกายได้อยู่ประสาทหรือเซลล์ก็ยังปรากฏอยู่ แต่ลมนั้นยังเหลือน้อยจนไม่สามารถจะยังชีพให้เป็นอยู่ได้ตามปกติ และในที่นั้นจิตผู้รับช่วงจากเซลล์หรือประสาทก็ไม่ปรากฏเสียแล้วจึงเรียกว่า ตาย

ที่นี้เมื่อจิตได้รับความสุขโดยมโนทวารอันปราศจากเซลล์ หรือประสาทดังกล่าวแล้ว มันเป็นความสุขอันหาประมาณมิได้ ฉะนั้นท่านจึงแสดงความสุขของผู้ทำบุญแล้วไปเกิดในสวรรค์ว่า เป็นความสุขยิ่งยอดแล้วก็เสวยความสุขนั้นอยู่นานแสนนาน ถ้าจะเทียบอายุของชาวสวรรค์ชั้นจาตุม ฯ กับของมนุษย์แล้ว

ร้อยวันร้อยคืนของมนุษย์นี้ จึงจะเป็นวันหนึ่งคืนหนึ่งของเขา แล้วอายุของเขาก็ยืนนานนับเป็นหมื่น ๆ ปีเหมือนกัน ถ้าจะเปรียบพอจะอนุมานความสุขที่นั้นเหมือนความสุขที่ได้รับในขณะที่นอนฝัน ความสุขในขณะนั้นสุขมาก เพราะมิได้เอาเซลล์หรือประสาทมาใช้ร่วม สุขเฉพาะใจล้วน ๆ ความสุขของพระอริยเจ้าที่ท่านเข้านิโรธสมาบัติก็ทำนองเดียวกัน ตรงกันข้ามผู้ที่กระทำกรรมชั่วไว้ กรรมนิมิตก็จะเกิดในขณะเดียวกัน แต่จะเป็นเรื่องทนทุกข์ทรมานมากจนเหลือจะอดทนเพราะกรรมตามสนอง ความทุกข์ทรมานของกายถึงขนาดร่างกายจะแหลกเหลวเปื่อยเน่าไปก็ตาม แต่มันก็ยังมีชีวิตอยู่ไม่ตาย ท่านเทียบอายุของสัตว์ในนรกไว้ว่า ร้อยวันร้อยคืนของชาวสวรรค์ชั้นจาตุม ฯ จึงจะเป็นวันหนึ่งคืนหนึ่งของสัตว์ในนรก แล้วก็มีอายุยืนนานเป็นหมื่น ๆ ปีเหมือนกัน ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น เพราะความทุกข์มันเป็นของเผ็ดร้อนทนได้ยากไม่มีใครปรารถนา ถึงทุกข์จะเป็นของน้อยแต่มันมีน้ำหนักมาก ที่อธิบายมานี้เรียกว่ากรรมนิมิต ขณะที่มีชีวิตอยู่จิตย่อมร่วมกันทำงานกับเซลล์หรือประสาท แล้วสังขารเป็นผู้ปรุงแต่งให้กระทำกรรมนั้น ๆ อย่างสนุกสนาน แต่เมื่อกายแตกดับ เซลล์หรือประสาทก็จะละหน้าที่ของตนเสีย กรรมที่ได้ร่วมกันทำไว้นั้น ก็จะมาปรากฏให้ใจเห็นเป็นผู้รับมรดกแต่ผู้เดียว แล้วกรรมนิมิตนั้นแล จะเป็นผู้บัญชาให้ไปเกิดในคตินั้น ๆ อีกต่อไป ตามอำนาจและวิสัยของตน

เท่านั้นยังไม่พอ ด้วยพลังอำนาจของกรรม ยังให้เกิดคตินิมิตอีกอันจะชักนำให้ผู้กระทำกรรมนั้น ๆ แล้วไปเกิดในที่นั้น ๆ แล้วก็เกิดในลำดับเดียวกันกับกรรมนิมิตนั้นเอง ให้ผลเป็นสุขเป็นทุกข์ก็เหมือนกัน แต่มันส่อให้เห็นสภาพหรือสถานที่อันตนจะพึงได้ไปเกิด ชักจูงให้จิตเลื่อมใสพอใจในอันที่จะน้อมจิตให้เข้าไปยึดมั่นยิ่งขึ้น เช่นผู้ที่ได้สร้างบุญกุศลไว้ มีการทำทานเป็นต้นดังกล่าวแล้ว จะเห็นสถานที่ที่ตนจะต้องไปเกิดหรือไปเสวยอานิสงส์นั้นอย่างน่ารื่นรมย์

รโหฐาน พร้อมด้วยเครื่องบริขารที่ตนได้ทำบุญไว้ แต่มันเป็นของวิเศษยิ่งกว่าที่เราได้ทำไว้นั้นเป็นไหน ๆ เมื่อเห็นเข้าแล้วใจก็ปลื้มปีติอย่างยิ่ง บางทีอาจมีผู้มาชี้ให้เห็นว่า สิ่งเหล่านั้นสถานที่นั้นเป็นอานิสงส์ของท่านที่ได้ทำบุญไว้แล้ว หรืออาจมีคนมารับแห่แหนไปด้วยความมีเกียรติก็ได้ ส่วนคติกรรมชั่วตรงกันข้าม มันให้เกิดความทุกข์แสนสาหัสเหลือที่จะอดกลั้น

นิมิตทั้งสองคือกรรมนิมิตและคตินิมิต ขณะที่มันปรากฏเกิดขึ้นให้เห็นด้วยใจนั้น ผู้ทำกรรมไว้แล้วจะระลึกถึงกรรมหนหลังที่ตนได้กระทำไว้แล้วในอดีตตลอดได้หมด ถ้าได้เห็นกรรมดีพร้อมทั้งนิมิตที่ดีเป็นพยานก็จะอิ่มใจเพลิดเพลินอย่างยิ่ง ถ้าได้เห็นกรรมชั่วพร้อมทั้งนิมิตที่เป็นอัปมงคล ใจก็จะหดหู่เดือดร้อนเป็นทุกข์มากแสนทวีคูณ เรื่องที่อธิบายมาทั้งหมดนี้ สมัยครั้งพุทธกาลก็เคยได้มีมาแล้ว แม้ในปัจจุบันนี้ก็มักจะได้ยินกันบ่อย ๆ ผู้สนใจคงจะได้ทราบดีอยู่บ้างแล้วในเรื่องนี้ นิมิตทั้งสองนี้บางทีกรรมนิมิตเกิดก่อนแล้วคตินิมิตจึงเกิดภายหลัง บางทีคตินิมิตเกิดก่อนแล้วกรรมนิมิตจึงเกิดภายหลังก็มี ไม่แน่นอนถึงนิมิตใดจะเกิดก่อนหรือหลังไม่สำคัญ มีราคาเท่ากัน เพราะนิมิตทั้งสองนี้เป็นเพียงมัคคุเทศก์ผู้นำทางเท่านั้นมิใช่ตัวกรรม ถึงนิมิตใดจะเกิดก่อนเกิดหลังก็จะนำทางให้เข้าถึงจุดเดียวกันนั้น

นิมิตทั้งสองนี้ เปรียบเหมือนตำรวจที่ซื่อสัตย์สุจริตและเที่ยงธรรมของยมบาล ตามสืบราชการลับทั่วทุกหนทุกแห่งตลอดเวลา ไม่ว่าใครจะทำกรรมดีกรรมชั่วทั้งในที่ลับและที่แจ้ง เขาทั้งสองจะต้องตามรู้ตามเห็นไปทั้งหมด ใครจะปกปิดอำพรางหรือแก้ตัวอย่างไร ๆ ไม่ได้ทั้งนั้น และคนที่ซื่อสัตย์สุจริตเที่ยงตรงรู้ดีกว่าตำรวจสองนายนี้ก็คือ ใจของตนเองนั้นแลเป็นคนแรก. บางคนอาจเข้าใจไปว่า กรรมดีและกรรมชั่วที่บุคคลได้กระทำไปแล้วให้ผลในปัจจุบันนี้เอง เช่นสร้างกรรมดีไว้ย่อมมีผู้ยกย่องสรรเสริญให้เกียรติรางวัลเป็นต้น ทำกรรมชั่วไว้

ได้รับโทษทรมาน เช่นประหารชีวิตและถูกจำจองเป็นต้น ผลอนาคตไม่มี นั้นมันเป็นเรื่องของอุจเฉททิฏฐิ เห็นว่าโลกหน้าไม่มี บุญกรรมที่ทำแล้วไม่มีผล มันเป็นภัยแก่สัจจธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างร้ายแรง ในทางพระพุทธ–ศาสนาถือว่า ผู้ทำกรรมดีกรรมชั่วยังมีกิเลสอยู่ ภพชาติก็ยังมีอยู่ กิเลสนั้นแลเป็นมัคคุเทศก์นำทางให้ไปเกิดในภพชาตินั้น ๆ และได้เสวยผลกรรมที่ยังเหลืออยู่ในที่นั้น ๆ การได้รับผลกรรมไม่ว่าดีหรือชั่วในปัจจุบัน เป็นแต่ผลกรรมมีประ–มาณเล็กน้อยในปัจจุบันเท่านั้น ผู้เจริญรูปฌานก็จะเพ่งเอานิมิตรูปที่มาปรากฏเป็นกสิณอยู่ที่ใจนั้นเป็นอารมณ์ ให้นำไปเกิดในรูปภูมิ ผู้เจริญอรูปฌานก็จะเพ่งเอาความว่างอันเป็นอารมณ์ของฌานนั้นแลมาเป็นนิมิต เป็นอารมณ์ให้นำไปเกิดในภูมิที่มีแต่ความว่าง รูปภูมิเป็นภพที่มีรูปละเอียด ไม่ได้ใช้เซลล์หรือประสาทอย่างธรรมดาสามัญเช่นมนุษย์ของพวกเราทั้งหลายนี้ แต่เป็นรูปของจิต ท่านผู้เข้าถึงแล้วย่อมทราบได้ดีในเรื่องนี้ คนธรรมดาสามัญอย่างพวกเราทั้งหลายนี้พูดไปมากก็เลอะเลือนไปเปล่าไม่เข้าใจ ยิ่งอรูปฌานแล้วก็ยิ่งเป็นของเหลือวิสัยที่พวกเราจะอนุมานเอาได้ ยิ่งอนุมานก็มีแต่จะผิดหนักเข้าทุกที

สรุปแล้วนิมิตเป็นผู้นำทางให้ผู้ยังมีกิเลสอยู่ไปเกิดในคตินั้น ๆ ผู้เข้าถึงรูปฌานและอรูปฌานแล้วก็ยังตกอยู่ในคติเดียวกันนั้น บางท่านอาจเข้าใจไปว่าเวลาจวนจะตายจึงจะระลึกเอาแต่นิมิตที่ดีเพื่อให้นำทางไปสู่สุคติ ข้อนั้นอย่าพึงคิดเลยเสียเวลาเปล่า เป็นเรื่องของการแก้ตัวของผู้ประมาทแล้วต่างหาก คนเราเกิดมาแต่ละชาติมาสร้างกรรมชั่วมากกว่ากรรมดี แม้แต่ละวัน หากจะมาหักลบกันแล้ว อยู่ดี ๆ ปกตินี่แหละ ไม่มีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้นเลย กายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม ของแต่ละบุคคลนั้น จะเหลือทุจริตมากกว่าสุจริตเป็นอเนกทีเดียว แล้วเมื่อจวนจะตายยิ่งจะไม่ร้ายไปกว่านี้อีกหรือ ขนาดผู้บำเพ็ญกุศลระลึกเอาผลอานิสงส์ของความดีงามไว้เป็นอนุสสติตลอดกาล นอนหลับนอน

ฝันก็ปรากฏเห็นเป็นภาพนิมิตอยู่อย่างนั้น นั่นก็มิใช่จะพ้นจากทุกข์ไปได้ทีเดียว มันเป็นแต่ทางให้เข้าถึงสุคติเท่านั้น

ทางให้ถึงความดับภพดับชาติ

ภพชาติเป็นที่ตั้งของกองทุกข์ ทุกข์ทั้งหลายมากองอยู่ที่ผู้ยังมีภพชาตินี้ทั้งนั้น ภพชาติจะเกิดมีขึ้นมาได้ก็ต้องอาศัยผู้ยังมีกิเลสอันเป็นคู่กันกับนิมิต นำให้ไปเกิดในที่นั้น ๆ ผู้ต้องการอยากจะให้ดับภพดับชาติก็ต้องพยายามอย่าให้นิมิตทั้งสองนั้นเกิดขึ้นได้ในเมื่อจวนจะแตกดับนิมิตทั้งสองเราจะแต่งเอาตามปรารถนาไม่ได้ แต่มันเป็นไปตามบุญกรรมกิเลสของแต่ละบุคคลที่ได้สร้างเอาไว้ดังกล่าวแล้ว

1. เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้วเราจะทำอย่างไร จึงจะไม่ให้นิมิตเกิดขึ้นได้ในเมื่อจวนจะแตกดับ

ตอบ เมื่อเราเกิดมาจมอยู่ในกองแห่งทุกข์ทั้งหลายในป่าดงของกิเลสอันน่ากลัว แล้วเห็นผลของกรรมชั่วอันน่าสยดสยองอย่างยิ่ง จึงพอกันที แล้วบำเพ็ญแต่กรรมดีที่ให้ผลเป็นความสุข จนอิ่มพอในความสุขที่กรรมดีมอบให้นั้นแล้วละความสุขนั้นเสียไม่หลงมัวเอามาเป็นของตนของตัวอย่างจริงจัง เรียกว่าละทั้งดีและชั่วเพราะอิ่มแก่ความต้องการทั้งหมดแล้ว นิมิตทั้งสองนั้นจึงจะไม่เกิด

2. หากจะมีคำถามว่า เมื่อยังไม่อิ่มในกรรมทั้งสองนั้นจะทำอย่างไร

ตอบ ก็ต้องสร้างกรรมดีต่อไป แต่อย่าไปสร้างกรรมชั่วเพิ่มขึ้นมาอีก เพราะกรรมชั่วเราได้สร้างมามากแล้ว จนมีผลเหลือที่จะเก็บและจำหน่ายออกได้แล้ว

3. เมื่อชีวิตยังมีอยู่ กรรมดีกรรมชั่วก็ไม่ทำแล้ว แล้วจะอยู่และทำอะไรอีก

ตอบ เมื่อชีวิตยังมีอยู่ การเคลื่อนไหวก็ต้องมี การเคลื่อนไหวอันได้แก่กรรม แต่ก็อย่าให้มีกรรมชั่ว จงให้มีแต่กรรมดี เพราะกรรมดีคนดีทำง่าย แต่คนชั่วทำได้ยาก คนดีทำกรรมดีไม่ปรารถนาผลตอบแทน ถึงแม้จะทำกรรมดีอยู่ก็ไม่ชื่อว่าทำกรรม เรียกว่ากิริยา ฉะนั้น พระพุทธเจ้าก่อนจะดับภพดับชาติได้ คือถึงพระสัพพัญญุตญาณ ท่านได้สร้างบารมีมาแล้วเป็นอเนกชาติ มีทานบารมีเป็นต้น ผลสุดท้าย เมื่อบารมีของท่านอิ่มพอแล้ว จึงละโลกนี้ที่มีกรรมเป็นมูลฐานดับแล้ว ไม่มีเชื้อเหลืออยู่อีกต่อไป

บทส่งท้าย

มนุษย์คนเราก็เป็นสัตว์ชนิดหนึ่งในจำพวกของสัตว์ทั้งหลาย ที่มีอยู่ในโลกนี้ พร้อมกันนั้นสัตว์ทุก ๆ ประเภทต่างก็เกลียดทุกข์ ดิ้นรนเพื่อแสวงหาความสุขตามปรารถนาของตน ๆ แต่ความสุขที่เขาเหล่านั้นต้องการอาจไม่เหมือนกัน เพราะความแตกต่างในฐานะชั้นภูมิของเขาเหล่านั้นไม่เหมือนกัน ความหวังและความปรารถนาที่ว่านั้นแล มันเป็นเครื่องดึงดูดให้เขาเหล่านั้นรักโลกนี้อันเต็มไปแล้วด้วยกองทุกข์ ให้เขาลืมเสียจากทุกข์เหล่านั้นเป็นพัก ๆ ไป แล้วเขาก็เห็นว่าโลกนี้เป็นสุข ความเสมอภาคของสัตว์เหล่านั้น นอกจากจะมีความแก่ ความเจ็บ ความตายแล้ว ยังมีทุกข์มีสุขประจำ มีการหลับการนอน การร้องไห้ และหัวเราะเพื่อแก้กลุ้ม ก็มีแก่สัตว์ทั่วไป ข้อสำคัญคือการสืบพันธุ์เพื่อเป็นมรดกตกทอดมาให้แก่คนอื่นสัตว์อื่น เพื่อสร้างทุกข์ของโลกนี้ให้เจริญสืบไป หรืออาจเพื่อเป็นรังเรือนทุกข์ในอนาคตแก่ตนเองอีกด้วยก็ได้ สัตว์ทั้งหลายเกิดมาล้วนแล้วแต่เล็งผิดเป้าหมายของตนทั้งนั้น โดยเฉพาะคนเราแล้ว

พลาดมากเป็นพิเศษ คือมีความต้องการไม่แน่นอน ปรารถนาสิ่งใดเมื่อได้สิ่งนั้นมาตามปรารถนาแล้ว แทนที่จะอิ่มจะพอแก่ความต้องการแล้ว แต่ก็ยังไม่พออีก สิ่งที่ได้มากลับเป็นของที่ไม่จุใจไปอีกแล้ว มันหิวไม่อิ่มอยู่ตลอดกาลอย่างนี้ ฉะนั้นคนเราจึงยุ่งและทุกข์มากกว่าสัตว์เหล่าอื่นเป็นไหน ๆ ถึงแม้จะมีข้อกฎกติกาและระเบียบบังคับอย่างเฉียบขาด แต่ก็ยากที่จะเอาให้อยู่ได้ พร้อมกันนั้นสิ่งที่ผู้ประมาทแล้วไม่ค่อยคำนึงถึงเลย คือความแก่และความตายค่อยด้อม ๆ ตามหลังมาอย่างเงียบ ๆ หากมันได้โอกาสเมื่อไรแล้ว มันจะตะครุบพึ้ดเหวี่ยงเอาอย่างไม่มีปรานีเลยทีเดียว มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฉลาดเฉียบแหลมกว่าเพื่อนมาก แต่เป็นที่น่าเสียดาย แทนที่จะนำเอาความฉลาดเฉียบแหลมนั้น มาใช้สร้างความสุขความเจริญให้แก่ตนและผู้อื่น กลับมาสร้างความทุกข์เดือดร้อนให้แก่ตนและคนอื่นสัตว์อื่นไปเสียฉิบ สู้ความแหลมของหนามทุเรียนไม่ได้ ซึ่งมันมีไว้เพื่อป้องกันตัวเท่านั้น แต่ใครอย่าไปแตะต้องมันนะ แล้วก็อย่าไปใกล้ต้นมันเวลามันหล่น

คนเราเป็นสัตว์ร้ายกว่าเขาทั้งหมด เกิดมาเพื่อทำลายโลกโดยแท้ เริ่มต้นแต่สืบพันธุ์มนุษย์มาเพื่อให้มาตาย เมื่อเกิดมามาก ๆ ตายไม่ทันก็คิดทำลายล้างผลาญกัน เมื่อใช้อาวุธที่มีประจำตัวของแต่ละบุคคลทำลายกันไม่ทันกับความต้องการ ก็คิดสร้างอาวุธที่ร้ายแรงประหารกันตายทีละเป็นร้อย ๆ พัน ๆ ใครว่ามนุษย์เกิดมาสร้างโลกให้เจริญนั้นไม่จริง ความจริงแล้วจะสร้างความเจริญให้เฉพาะแก่ตัวเองและหมู่คณะในวงแคบ ๆ ของตนเอง หรือเฉพาะสถานที่ที่ตนต้องการเท่านั้น แต่มันไปทำลายบุคคลอื่นและสถานที่อื่นให้เดือดร้อนราบเรียบไปหมด สมัยนี้ผู้ที่เกิดมาหาความสุขเพื่อตนและหมู่คณะของตนพอแล้ว คิดอิจฉาริษยาคนอื่นไม่ยักให้เขามาเกิดอีกด้วย คนผู้เห็นแก่ตัวมองพุทธศาสนาในแง่ร้ายว่า สอน

ให้คนอยู่กับที่ไม่ก้าวหน้า พระพุทธเจ้าเป็นผู้ให้กำเนิดศาสนา พระองค์ทรงพิจารณาเห็นความเสื่อมโทรมของโลกโดยพระปัญญาอันชัดแจ้งแล้ว จึงทรงสละความสุขของพระองค์ทุก ๆ วิถีทางเพื่อประโยชน์แก่สัตว์โลก ทรงอาศัยพระมหากรุณาอันยิ่งใหญ่ แล้วทรงตั้งพระหฤทัยอนุเคราะห์แนะนำพร่ำสอนเวไนยสัตว์ให้ปฏิบัติเป็นผู้เสียสละตามพระบาทยุคล

ผู้ไม่หลงผิด ปฏิบัติติดตามคำสอนของพระองค์แล้ว ย่อมได้รับความสุขความเจริญทั้งแก่ตนและบุคคลอื่น ได้ชื่อว่าพระองค์เกิดมาเพื่อทำโลกนี้ให้เจริญด้วยสันติ อันเป็นที่ปรารถนาของเหล่าประชาสัตว์โดยแท้จริง □

ความกตัญญูกตเวที

ของ

พระราชนันทมุนี

วัดชลประทานรังสฤษฎ์

อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี

คำนำ

คุณพ่อโดด ผลดี อดีตครูใหญ่ ร.ร. ตำบลจำป่าหวาย อ. เมือง จ. พะเยา เป็นผู้มีใจเป็นกุศล ประพฤติตนเรียบร้อย ไม่ดื่มเหล้า ไม่สูบบุหรี่ ไม่เล่นการพนัน ไม่เที่ยวกลางคืน เป็นสัตบุรุษ สมภูมิคนที่ได้บวชเรียนในพระศาสนา ออกมาครองตนเป็นคฤหัสถ์ ได้แต่งงานกับแม่บัวเขียว บัดนี้ แม่บัวเขียวได้ถึงแก่กรรมไปแล้ว จะทำการฌาปนกิจตามธรรมเนียม จึงมาขอบทความทางธรรม เพื่อที่จะทำการพิมพ์แจก เป็นธรรมทานแก่ผู้ที่มาเป็นเกียรติในงาน

ขออำนาจบุญกุศลที่คุณพ่อโดด และลูกหลานได้พร้อมใจกันกระทำในครั้งนี้จงประสบประโยชน์สำเร็จแด่แม่บัวเขียว ผลดี ด้วยเถิด

พระราชนันทมุนี
วัดชลประทานรังสฤษฎ์
ปากเกร็ด นนทบุรี

เรื่องบูชาความดี ความกตัญญูกตเวที

ญาติโยมพุทธบริษัททั้งหลาย ท่า ทั้งหลายที่มาฟังพระสวดพระอภิธรรมในงานนี้ โดยส่วนมากก็เป็นญาติโยมที่มาฟังเท น่ประจำวันอาทิตย์ พอทราบข่าวการมรณกรรม ของคุณแม่บัวเขียว ภรรยาคุณพ่อโดด ผลดี ต่างก็มาให้กำลังใจกันที่ต้องสูญเสียภรรยาคู่ทุกข์คู่ยากไป แต่การตายนี้ ผู้มีธรรมะจะเห็นว่าเป็นของธรรมดา เพราะทุก ๆ คนเกิดขึ้นมาในโลกนี้ก็ต้องตายด้วยกันทั้งนั้น แต่จะเร็วหรือช้าสุดแต่กรรม แต่ต้องตายแน่ไม่มียกเว้น

วันนี้พวกเราทั้งหลายได้มาประชุมพร้อมเพรียงกันเป็นพิเศษ ที่ฌาปนสถานแห่งนี้ การมาประชุมกันในวันนี้ก็เนื่องจากว่าคุณแม่บัวเขียว ผลดี ซึ่งมีฐานะเป็นมารดาได้ถึงแก่กรรมลงไป ผู้ที่อยู่ข้างหลังคือบุตรธิดา มาระลึกถึงบุญคุณของท่านที่ได้ให้กำเนิดตนมา ได้เลี้ยงได้รักษาเจริญเติบโตมา จนสามารถตั้งเนื้อตั้งตัวได้มีหลักฐาน เมื่อท่านมาถึงแก่กรรมลงไป ก็ย่อมมีความเสียใจเสียดายเป็นธรรมดา เพราะว่าคนเราทั่วไปนั้นมีความรักดี มีความเสียดายดี เมื่อคนใดเป็นผู้กระทำความดี มีประโยชน์แก่เราเมื่อท่านผู้นั้นถึงแก่กรรมลงไปเราก็เสียดาย เสียดายว่าร่างกายของท่านผู้นั้น ไม่มีโอกาสรับรองความดีต่อไป เพราะมันแตกสลายไปเสียแล้ว เพื่อระลึกถึงคุณงามความดีของท่าน เพื่อแสดงให้โลกเห็นว่ายังยกย่องเชิดชูบูชา คุณงามความดีกันอยู่ จึงได้มีพิธีกรรมเกี่ยวกับงานศพเกิดขึ้น อันพิธีกรรมในงานศพนั้น เป็นพิธีกรรมที่แสดงออกถึงน้ำใจ ของ

บุคคลที่อยู่ข้างหลังว่ายังมีการรักความดี มีการเสียดายความดี และมีการเชิดชูความดีกันอยู่ จึงได้กระทำกันในรูปต่าง ๆ ดังที่เราเห็นปรากฏอยู่ทั่วไปในประเทศไทยเรานี้ แต่ว่าเรื่องของพิธีกรรมเกิดขึ้นในสมัยหนึ่ง ครั้นมาอีกสมัยหนึ่งถ้าเราทำอยู่ในรูปอย่างเก่า ก็ไม่เหมาะแก่กาลแก่สมัย สิ่งทั้งหลายในโลกนี้ย่อมมีวิวัฒนาการ หมายความว่ามีการเปลี่ยนแปลง มีการพัฒนา เพื่อให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป สิ่งใดที่ไม่พัฒนาสิ่งนั้นย่อมล้าหลังไม่ก้าวหน้า เพราะฉะนั้นประเพณีต่าง ๆ ก็ต้องมีการพัฒนาเหมือนกัน เพื่อให้เกิดประโยชน์เป็นคุณเป็นค่า เหมาะแก่กาลแก่สมัย

โดยเฉพาะในงานศพในประเทศไทยเรานั้น ได้ทำกันมาในรูปดังที่เราทำอยู่นี้นานมาแล้ว ควรจะมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอะไรกันบ้างบางท่านอาจจะนึกว่าไม่ควรมีการเปลี่ยนแปลง อันนี้ก็ไม่เข้าใจตามความจริง สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนั้น เกิดขึ้นก็เพราะเหตุ แล้วดำรงอยู่ได้ก็เพราะคนยังนับถือบูชาสิ่งนั้นอยู่แต่ว่าเมื่อสมัยต่อมา เหตุการณ์ของโลกเปลี่ยนไป ภาวะของสังคมก็เปลี่ยนแปลงไป ถ้าเราไม่มีการเปลี่ยนแปลง คนสมัยใหม่ที่มีจิตใจก้าวหน้าเปลี่ยนแปลงไปแล้ว ก็จะมองเห็นว่าประเพณีเหล่านั้นเป็นสิ่งล้าสมัย ทำให้เกิดความไม่นับถือไม่บูชาประเพณีเหล่านั้น ไม่อยากจะปฏิบัติตนตามประเพณีเหล่านั้นอีกต่อไปประเพณีนั้นก็จะเสื่อมสูญไปแต่ถ้าเรามีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง ประเพณีเหล่านั้นให้เหมาะแก่กาลแก่สมัยแล้ว ประเพณีนั้นจะไม่สูญหาย จะมีอยู่ต่อไปเพราะอาศัยการเปลี่ยนแปลงนั้นเอง เพราะฉะนั้นสิ่งใดที่เกิดขึ้นในสมัยหนึ่งมาถึงอีกสมัยหนึ่งเราจะเปลี่ยนแปลงอะไรบ้าง ก็ย่อมไม่เสียหายอะไร เพราะการเปลี่ยนแปลงนั้น ควรจะถือว่าถ้าการเปลี่ยนแปลงนั้นมันจะดีขึ้นกว่าเก่า ก็ควรเปลี่ยนถ้าเปลี่ยนแล้ว ไม่ดีขึ้นกว่าเก่าเราก็ไม่ควรมีการเปลี่ยนแปลง เพราะฉะนั้นผู้ที่จะเปลี่ยนแปลงอะไร ๆ ในเรื่องที่คนเก่า ๆ เขาทำมาแล้ว ก็ต้องพิจารณากันเสีย

ก่อนว่า เปลี่ยนแปลงแล้วมันจะดีขึ้นหรือเปล่า ถ้าหากว่าดีขึ้นก็ใช้ได้ ถ้าหากว่าไม่ดีขึ้นอย่าไปเปลี่ยนแปลงเป็นอันขาด โดยเฉพาะประเพณีในงานศพนั้น อาตมาคิดว่าควรมีการเปลี่ยนแปลงบ้าง เพราะว่าเปลี่ยนแปลงแล้วก็จะดีขึ้น ควรจะเปลี่ยนแปลงอย่างไร การเปลี่ยนแปลงอย่างนี้ เราเรียกว่าปฏิรูป ไม่ใช่ปฏิวัติ ปฏิรูปนั้นก็คือสิ่งของที่มีอยู่แล้ว ทำให้ดีขึ้น เรามีบ้านเก่าสีมันกระเทาะอะไร ๆ มันไม่สวยงามเราก็ทำ อย่างนี้เรียกว่าปฏิรูป แต่ถ้าปฏิวัติก็เอาแทร็กเตอร์มา แล้วก็บุกเรือนหลังนั้นให้หมดไป สร้างเป็นอาคารใหม่ขึ้นมาแทนหลังเก่า อย่างนั้นมันเสียหายไม่เหมาะไม่ควร จิตใจคนไทยนั้นไม่เหมาะแก่การปฏิวัติอย่างนั้น แต่เหมาะแก่การปฏิรูปสิ่งนั้นให้ดีขึ้น อาตมานั่งคิดในเรื่องนี้บ่อย ๆ เพราะว่าอยู่วัดก็มีป่าช้าเหมือนกัน แล้วได้รับเชิญนิมนต์ไปงานศพบ่อย ๆ เทศน์ไปก็นั่งคิดไป มองดูการกระทำของญาติโยมทั้งหลาย แล้วก็นึกไปคิดไปในเรื่องทั้งหลายเหล่านั้น เอ มันควรมีการเปลี่ยนแปลงกันบ้าง ให้ดีขึ้นไปบ้าง จึงจะเป็นการชอบการควร คิดในเรื่องนี้บ่อย ๆ คิดนานเข้าก็เกิดเป็นการกระทำขึ้นมา จึงได้มีการเปลี่ยนแปลง เปลี่ยนในรูปใดบ้าง จะพูดให้ญาติโยมทั้งหลายฟัง เพื่อว่าญาติโยมทั้งหลายที่ฟังได้เห็นดีงาม กับความคิดของท่านปัญญานันทะก็จะช่วยกันสนับสนุน ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเรื่องนี้ต่อไป เพื่อประโยชน์เพื่อความสุขทางใจต่อไปตามสมควรแก่เหตุการณ์เรื่องที่ได้เปลี่ยนแปลงนั้น ที่วัดชลประทานรังสฤษฏ์ เมื่อใครมาตั้งศพบำเพ็ญบุญ เราก็สวดให้เพียงจบเดียว พอสวดจบแล้วก็มีพระแสดงธรรมให้คนเหล่านั้นได้รับฟังกัน การกระทำเหล่านี้ก็มีจุดหมายสำคัญอยู่ 2 ประการ ประการที่ 1 ต้องการฝึกพระให้เป็นนักเทศน์นักสอน ประการที่ 2 ต้องการฝึกญาติโยมให้เป็นนักฟังเสียด้วย เพราะตามปกติเราไปงานศพนั้น ไม่ค่อยจะได้ฟังสิ่งฉลาด แต่ไปฟังเพื่อให้สบายใจว่าได้ฟังแล้ว เช่น ฟังพระสวดเหมือนที่สวดเมื่อตะกี้นี้ ญาติโยมฟังแล้วก็ไม่รู้

เรื่องไม่เข้าใจความหมาย เพราะท่านสวดเป็นภาษาบาลี เราไม่ได้เรียนบาลี เราจะเข้าใจความหมายในเรื่องนั้นได้อย่างไร ไม่สามารถจะเข้าใจได้ แต่ถ้าหากว่าเราพูดกันในรูปภาษาไทยคนฟังก็จะเข้าใจความหมายของเรื่องนั้น การที่เอาพระมาสวดนั้น อย่านึกว่าไม่ได้อะไรเลย ญาติโยมก็จะเสียใจ จึงอยากจะบอกว่ามันได้เหมือนกัน แต่ได้เพียงขั้นบุญ ไม่ถึงขั้นที่เป็นกุศล บุญกับกุศลนั้นลักษณะไม่เหมือนกัน คือบุญนั้นเป็นเรื่องความอิ่มใจสบายใจ อันเกิดขึ้นจากการกระทำที่ดีงาม และถูกต้องตามพิธีประเพณีอะไรต่าง ๆ เมื่อเราได้ทำแล้วเราก็รู้สึกสบายใจ ความสบายใจนั้นเรียกว่าเป็นบุญ เมื่อไรยังมีความสบายใจอยู่อย่างนี้เรียกว่าเราได้บุญแต่ไม่ถึงขั้นที่เรียกว่าเป็นกุศล สิ่งที่เป็นกุศลนั้นหมายถึงอะไร กุศลหมายถึงตัวปัญญา หมายถึงความฉลาด หรือความรู้ความเข้าใจในเรื่องนั้นถูกต้องชัดเจนแจ่มแจ้งอย่างนั้นเรียกว่ากุศล ญาติโยมฟังพระสวดก็ได้แต่บุญแต่ไม่ได้กุศล เพราะเราไม่รู้ว่าท่านสวดอะไร ท่านว่าอะไรก็ได้แต่ฟังไปเท่านั้น แต่ถ้าเราฟังเสียงภาษาไทย ญาติโยมเข้าใจความหมายรู้เรื่อง อย่างนี้เรียกว่าได้กุศล กุศลนั้นถ้าเกิดขึ้นในใจแล้ว ทำให้หายมืดหายหลงหายเข้าใจผิด หายงมงาย เพราะเราได้รู้ว่าอะไรเป็นอะไรถูกต้องตามสภาพที่เป็นจริงอันนี้มันเป็นคุณค่าอย่างนี้ เพราะฉะนั้นจึงควรปรับปรุงในงานศพ ให้เป็นงานศพที่ทุกคนมาแล้วได้กุศล การจะปรับปรุงนั้นก็ต้องมีการแสดงธรรม นิมนต์พระมาแสดงธรรมด้วย สวดด้วย จะตัดสวดเสียเลยทีเดียวก็ไม่ได้ เดี๋ยวคนเขาจะว่าเกินไป เพราะฉะนั้นสวดด้วยเทศน์ด้วยดีหรือไม่ ญาติโยมทั้งหลายจงพิจารณา ถ้าพิจารณาเห็นว่าอันนี้เข้าทีดี เราก็ช่วยกันแก้ไขปรับปรุงเรื่องนี้กันต่อไปนี้ ฝากกันให้คิดกันประการหนึ่ง

ทีนี้อีกประการหนึ่งเราทั้งหลาย ที่มาในงานศพนั้นเรามากันเพื่ออะไร ถ้าตั้งปัญหากันขึ้นอย่างนี้ เราก็ควรหาคำตอบ คำตอบที่มากันในงานศพนั้นมี 2

ประการคือ เรามาเพื่อประโยชน์ในทางสังคมประการหนึ่ง มาเพื่อประโยชน์ในการศึกษากันประการหนึ่ง มาเพื่อประโยชน์กันในทางสังคมนั้น เมื่อชีวิตเราเป็นชีวิตอยู่ในสังคม เราอยู่คนเดียวไม่ได้ เราต้องเกี่ยวข้องคนนั้นคนนี้ สัมพันธ์กันอยู่ตลอดเวลา ไม่สามารถปลีกตัวออกไปอยู่ผู้เดียวได้ อันนี้เรียกว่าเป็นเรื่องสังคม อันคนที่อยู่ในสังคมนั้นย่อมมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับคนอื่น แต่เมื่อเกี่ยวข้องกัน มันก็กระทบกระเทือนถึงกัน ความดีของคนหนึ่งก็กระทบถึงคนหนึ่ง ความชั่วของอีกคนหนึ่งก็กระทบกระเทือนถึงอีกคนหนึ่งเหมือนกัน โลกนี้มันคับแคบเต็มทีแล้ว มีอะไรเกิดขึ้นในที่ใด ก็กระทบกระเทือนมาถึงบุคคลอื่นในที่อื่นด้วยเช่นเดียวกัน อันนี้เราเห็นกันอยู่ง่าย ๆ เพราะฉนั้นเรารู้จักมักจี่กับใคร ๆ มีอะไรเกิดขึ้นในครอบครัวนั้น เช่นในครอบครัวคุณโดคนี้มีการตายเกิดขึ้นเราผู้เป็นมิตรเป็นญาติก็กระทบกระเทือนในจิตใจและสงสารคนที่ยังมีชีวิตอยู่ ว่าเขาต้องสูญเสียสิ่งที่เขารักเขาชอบใจเช่นสูญเสียคุณแม่ นับว่าเป็นการสูญเสียยิ่งใหญ่ในครอบครัว เพราะคุณแม่นั้นเป็นเทพเจ้าประจำครอบครัว เป็นพระในครอบครัวของเรา เป็นเทวดาประจำบ้านประจำเรือน เป็นพระพรหมในครอบครัวของเรา เราคิดถึงท่าน ถ้าท่านยังมีชีวิตเราก็สบายใจอุ่นใจเมื่อได้เห็นหน้าท่าน แต่เมื่อท่านลาโลกไปแล้วเราก็ว้าเหว่รู้สึกว่ามันขาดอะไรไปสักอย่าง อันคนที่ต้องสูญเสียอะไรนั้น ก็เป็นทุกข์เป็นธรรมดา เมื่อมีความทุกข์เกิดขึ้นอย่างนี้ ก็ควรจะไปปลอบโยนกันบ้าง การมาในงานศพของแต่ละคนนั้น อย่านึกว่าไม่ได้อะไรแก่เจ้าภาพ เราให้เป็นวัตถุนั้นไม่สำคัญ แต่เราให้ความรู้สึกทางจิตใจนั้นสำคัญ เรามาช่วยแบ่งเบาภาระทางใจของเจ้าภาพ ให้คลายจากความทุกข์ความเดือดร้อน ยิ่งบุคคลประเภทมีชื่อเสียงมีเกียรติในสังคมได้มาในงาน เจ้าภาพก็สบายใจว่าคนนั้นก็มาคนนี้ก็มา อันนี้เป็นเรื่องดี วัฒนธรรมอันนี้ในเมืองไทยยังดีกันอยู่ยังรักษากันอยู่ และโปรดช่วยกันรักษาอันนี้ไว้ต่อไป อย่าได้ละเลยเพิกเฉยเสียเป็น

อันขาดนี้ประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งนั้น เรามาในงานศพนั้น ขอให้เรามาเพื่อการศึกษาหาความรู้ความเข้าใจ ญาติโยมอาจจะสงสัยว่า มาในงานศพนี้มาศึกษาอะไร งานศพไม่ใช่โรงเรียนภาคค่ำ ไม่ใช่โรงเรียนผู้ใหญ่ อยากจะตอบว่านี้ละโรงเรียนผู้ใหญ่ นี้ละคือโรงเรียนภาคค่ำ นี้ละคือสถานที่ควรศึกษาหาความรู้ความเข้าใจ ท่านอาจจะสงสัยว่ามาศึกษาเรื่องอะไร ก็ขอตอบว่าศึกษาเรื่องสำคัญที่สุด จำเป็นที่สุดที่เราจะต้องรู้ในชีวิตประจำวันของเรา ถ้าเราไม่รู้ไม่เข้าใจในเรื่องเหล่านี้ แล้วมีปัญหา มีความทุกข์แล้วมีความเดือดร้อนใจในชีวิตประจำวันอย่างมากมายเหลือเกิน แม้คนเราในสมัยนี้จะมีการศึกษามีปัญญาสอบไล่ได้ปริญญาสูง ๆ แต่ก็ไม่พ้นคำพูดของคุณย่าคุณตาคุณยาย คนไทยที่พูดไว้ในสมัยก่อนว่า ความรู้ท่วมหัว ก็ยังเอาตัวไม่รอด อันนี้จริงหรือไม่ ลองดูข่าวสังคมในหน้าหนังสือพิมพ์เถอะจำพวกความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอดนั้นมีอยู่ถมไป นั่นเพราะขาดอะไร ขาดสิ่งที่ควรจะรู้ควรจะเรียน คือธรรมในศาสนานี้เองเขาเรียนเรื่องนี้ไม่รู้จักธรรม ไม่รู้จักใช้ธรรมให้เป็นประโยชน์ จึงไม่เข้าใจเรื่องชีวิต เพราะฉะนั้นจึงต้องมาเรียน เวลาอื่นมันก็ไม่ดี สู้มาเรียนกันในงานศพไม่ได้ เพราะในงานศพนั้นเรามีอะไรเป็นตัวอย่างอยู่ ถ้าพูดกันตามภาษาปัจจุบันก็เรียกว่ามีแบบสาธิตให้เราดูอยู่เฉพาะหน้า แบบสาธิตที่ให้เราดูอยู่เฉพาะหน้านั้น ก็คือศพนั้นเอง ศพนั้นเป็นเครื่องสาธิตเรื่องของชีวิต ทำให้เราผู้มาเห็นเกิดความคิดว่านี้แหละคือฉากสุดท้ายของชีวิต เราเกิดมาเป็นตัวละครเต้นรำไปตามเรื่องของโลกผลที่สุดก็จบฉากกันตรงนี้เอง ทุกตัวละครต้องจบฉากแบบนี้ด้วยกันทั้งนั้น เราหนีไปไม่พ้นพระผู้มีพระภาคท่านจึงตักเตือนเราทั้งหลายว่าความตายเป็นของเที่ยงชีวิตความเป็นอยู่เป็นของไม่เที่ยง นี้แหละเป็นเรื่องควรศึกษาควรสนใจธรรมมาเรียนในเวลามีศพทำให้ซาบซึ้งตรึงใจมากขึ้นกว่าปกติ เพราะฉะนั้นการจัดงานศพนั้นควรจัดในรูปให้การศึกษา อย่าจัดงานศพปิดหูปิดตาประชาชนไม่ให้รู้ไม่ให้

เข้าใจในเรื่องอะไรต่าง ๆ อันจะเป็นเรื่องเสียหาย คนไทยเราโดยมากจัดงานศพสนุกสนานเบิกบานใจกัน ยิ่งในชนบทบ้านนอกด้วยแล้ว ไม่ต้องถึงบ้านนอกหรอก เพียงแต่วัดในสวนก็เห็นแล้วว่าจัดงานศพสนุกกันเหลือเกิน มีลิเก มีหนังมีลำตัด มีเพลงฉ่อย แล้วก็มีดอกไม้เพลิงจุดกันสนั่นหวั่นไหว สนุกสนานเจ้าภาพได้หน้าได้ตา ว่ากูทำศพคราวนี้ฉิบหายไปเยอะแยะ มันได้หน้าไปตรงนั้นแหละ แต่ไม่ได้หรอกหน้า กลับหงายหน้าไป เพราะร้อนใจเรื่องเงินทองต้องสูญเสียไปในเรื่องไม่เป็นเรื่อง จัดอยู่ในประเภทฟุ่มเฟือย ไม่เป็นสาระไม่เข้ากับหลักพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาสอนให้เราประหยัดแต่เรามาจัดงานศพอย่างฟุ่มเฟือย ทำบุญแบบสิ้นเปลืองไม่ได้เรื่องไม่ได้ราวอะไร แล้วยังทำคนอื่นให้โง่ ให้หลงให้งมงาย ในสิ่งสนุกสนานไม่เข้าเรื่องต่อไป อันนี้ควรจะแก้ไขได้แล้ว แต่ไม่มีใครคิด ไม่มีใครทำ ความจริงสิ่งเหล่านี้มันเป็นรากฐานของความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ คนเราถ้าอุดรูรั่วไม่ได้ น้ำมันจะขังอยู่ในโอ่งได้อย่างไร เพราะฉนั้นรูรั่วรูซึมต้องอุดหมดอย่าให้มันไหลออกไปได้เราจึงจะมีน้ำไว้กินไว้ใช้ เรื่องเกี่ยวกับเศรษฐกิจการเงินการทองนี้ก็เหมือนกัน ถ้ามันรั่วออกไปในทางที่ไม่ได้เรื่อง มันก็เป็นการสิ้นเปลืองไปเสียเปล่า ๆ เพราะฉนั้นเราควรจะได้อุดรูนั้นไว้ก็คือมาตัดสิ่งที่ไม่จำเป็นออกไปเสียนั่นเอง อันนี้เป็นเรื่องน่าคิดเพราะฉนั้นเราจัดงานศพก็ควรจัดในรูปให้การศึกษาแก่ประชาชน เพื่อให้ประชนเกิดปัญญาเกิดความรู้ความเข้าใจเช่นในงานศพ คุณแม่บัวเขียว ในคืนนี้เจ้าภาพก็อุตส่าห์นิมนต์อาตมา มาแสดงธรรม เพราะเพื่อจะให้ญาติโยมทั้งหลายที่มาในงานได้ฟังเสียงพระ ได้เห็นพระได้เข้าใจถึงธรรมอันเป็นหลักคำสอนในทางพระศาสนา นับว่าเป็นทางที่ชอบที่ควรแล้ว งานนี้ควรจัดเป็นตัวอย่างแก่งานอื่นต่อไป ขอให้ช่วยกันสืบต่อกุศลเจตนาให้เจริญงอกงามต่อไป อีกประการหนึ่งเรามาในงานศพนี้เป็นงานศพของคน ๆ หนึ่งซึ่งเกิดมามีชีวิตอยู่ในโลก เป็นเพศ-

หญิง เป็นเพศมารดาของลูก อันไม่ใช่เป็นเพศมารดาเฉย ๆ แต่ว่าได้เป็นมารดาสมกับความเป็นเพศหญิงแล้ว เป็นมารดาที่ให้กำเนิดแก่บุตร เจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่มีปัญญา มีความรู้สามารถปรากฏเกียรติในสังคม ท่านทำหน้าที่ของท่านสมบูรณ์เรียบร้อยแล้วท่านก็จากพวกเราไปตามวิสัยของสังขารร่างกาย ซึ่งมีการเกิดขึ้นในเบื้องต้น มีการแตกสลายไปในที่สุดด้วยกันทั้งนั้น เป็นเรื่องที่หนีไม่พ้น อันนี้เป็นเรื่องธรรมดา เราทั้งหลายได้มาประชุมกันในวันนี้ก็เพื่อไว้อาลัยแก่บุญคุณของคุณแม่บัวเขียว ซึ่งเกิดมามีฐานะเป็นแม่คนที่เป็นแม่เป็นคนที่ได้รับการบูชาควรจะได้รับเกียรติจากคนที่เป็นลูกทั้งหลาย แม้เราจะไม่ได้เกิดจากท้องของท่าน แต่เราก็เกิดจากท้องของเพศเดียวกัน เราก็ควรถือว่าสุภาพสตรีเป็นแม่ของเรา ไม่ควรเหยียดหยามไม่ควรดูหมิ่น ไม่ควรจะเอาไปเป็นเครื่องเล่นเพราะเป็นเหตุให้เกิดความเสื่อมความเสียหาย อันนี้ก็เป็นเรื่องที่น่าคิดอยู่เหมือนกัน อีกประการหนึ่ง เรามาในงานศพคุณแม่เราจะมาทำบุญเพื่ออุทิศให้แก่คุณแม่ คุณแม่ได้ถึงแก่กรรมไป แต่ถ้าพูดกันในแง่สัจจะ ในแง่ความเจริญแล้วคุณแม่ไม่ได้ตายจากพวกเราไปหรอก สิ่งที่ตายไปนั้นเป็นเปลือกของคุณแม่ร่างกายนี้เป็นเปลือกของคุณแม่ คุณแม่ที่แท้จริงคืออะไร แม่ที่แท้จริงนั้นคือคุณธรรมที่ทำความเป็นแม่ให้สมบูรณ์ขึ้นนั่นเอง สิ่งนั้นตายไม่ได้ ถ้าสิ่งนั้นตายแล้วเราจะไม่มีอยู่ในโลกนี้ต่อไป โลกนี้จะว้าเหว่จะขาดแคลนสิ่งดีสิ่งงามเพราะฉะนั้นเราจะไม่ให้สิ่งนั้นตายไปทำอย่างไรไม่ให้สิ่งนั้นตายไป เราก็ต้องทำความเข้าใจกันว่า ความเป็นแม่นั้นอยู่ที่น้ำใจที่มีคุณธรรม ความเป็นแม่ถ้าไม่มีน้ำใจที่มีคุณธรรมแล้ว ความเป็นแม่ก็ไม่สมบูรณ์ในสมัยนี้จะเห็นได้ง่าย คนบางคนเกิดลูกแล้วไม่เลี้ยง เอาไปทิ้งตามสถานที่สงเคราะห์เด็ก หรือบางทีก็บีบจมูกให้ตายไปเสียเลย อย่างนั้นเขาเรียกว่าผู้ให้เกิด แต่ไม่ได้เป็นผู้เลี้ยง ความเป็นแม่นั้นต้องให้เกิดด้วยแล้วก็ต้องเลี้ยงด้วย การที่ให้เกิดนั้นเป็นแม่ส่วนหนึ่ง แต่ไม่

สมบูรณ์ถ้าไม่เลี้ยง ถ้าเมื่อใดได้เลี้ยงก็เป็นแม่สมบูรณ์ ความเป็นแม่ที่สมบูรณ์นั้นอยู่ที่อะไร อยู่ที่คุณธรรมของความเป็นแม่ คุณธรรมที่ทำให้สตรีเป็นแม่นั้นคืออะไร คือเมตตาปรารถนาความสุขความเจริญแก่บุตรธิดา กรุณาสงสาร อดไม่ได้ทนไม่ได้ เมื่อเห็นบุตรธิดาได้รับความทุกข์ความเดือดร้อน ต้องวิ่งเข้าไปช่วยเหลือทุกสิ่งทุกประการ จนกระทั่งชีวิตเลือดเนื้อ สละเพื่อลูกในไส้ของตนได้ อันนี้เรียกว่าคุณธรรม คือความกรุณา ถ้าลูกมีคุณงามความดีในเกียรติยศชื่อเสียง ผู้ที่ดีใจก่อนใคร ๆ ก็คือคุณแม่ของเราท่านมาดีใจกับเราแม้จะไม่พูดออกมาเป็นคำพูดแต่ในใจของท่านนั้น พูดอยู่ในใจว่าแม่ปลื้มใจเหลือเกินลูกเอ๋ย มีความเจริญความก้าวหน้า มีเกียรติมีชื่อเสียงในสังคม นี้คือความปลื้มใจของคุณแม่ นี้เรียกว่าเป็นมุทิตา แม้บางคราวท่านนั่งอยู่เฉย ๆ ไม่เข้าไปสอดแทรกในเรื่องความเป็นอยู่ของลูกที่ไม่เข้าไปสอดแทรกนั้นเพราะอะไร เพราะเห็นว่าทุกสิ่งทุกอย่างเรียบร้อยอยู่แล้วไม่ต้องทำอะไร แต่ว่าไม่ใช่วางเฉยจนไม่รู้เรื่อง ท่านมองดูอยู่หาช่องหาโอกาสอยู่ เมื่อใดพอช่องมีทางที่จะสอดเข้าไปช่วยเหลือได้แล้ว ท่านจะช่วยเหลือทันที อันนี้แหละเขาเรียกว่าน้ำใจของแม่ที่มีคุณธรรม 4 ประการนี้ เราเรียกท่านได้ว่าเป็นพรหมเสียทีเดียว พระพรหมนั้นในภาษาฮินดู เขาถือว่าเป็นผู้สร้างโลก เป็นผู้สร้างสรรพสิ่งทั้งหลายในโลกนี้ แต่ว่าในพุทธศาสนาเราถือว่าบิดามารดาเรานั้นแหละคือพระพรหมคือพรหมที่เรามองเห็นด้วยตาสัมผัสได้ด้วยมือพูดกับเราได้รู้เรื่องเข้าใจและเป็นพระพรหมที่นั่งอยู่ในบ้านของเรา ท่านมีเนื้อมีหนัง มีทุกสิ่งทุกประการพร้อม แต่บางคนก็ไม่รู้จักพระพรหมในบ้าน ไม่ไหว้พระพรหมที่นั่งอยู่ในบ้าน โน่นดันไปไหว้พระพรหมหน้าโรงแรมเอราวัณโน้น พระพรหมตุ๊กตา ที่เขาปั้นขึ้นมาจากความโง่ความเขลาไม่ได้ปั้นขึ้นมาจากความฉลาดอะไร แล้วคนก็ไปกราบไปไหว้ ไปก็เสียเงินกลับก็เสียเงินแล้วก็เสียค่ารถธูปเทียนดอกไม้ บางคนก็ลงทุนซื้อช้างไปให้พระพรหมเล่น หาว่าพระ-

พรหมเป็นเด็กอมมืออย่างนั้นแหละเล่นช้างน้อย ๆ ตุ๊กตาน้อย ๆ ยังไม่เติบโตเป็นผู้ใหญ่กับเขาเสียเลย นั่นคือพระพรหมในจิตใจของคนที่ยังเป็นเด็กผู้ไร้เดียงสา ไม่ใช่พระพรหมตามแบบพระพุทธศาสนา พระพรหมในพระพุทธศาสนานั้นคือคุณพ่อคุณแม่เรานั้นเอง ท่านเป็นพระพรหมของเรา เป็นพระพรหมที่เราควรกราบไหว้ควรบูชาสักการะ ควรไปนั่งใกล้ท่าน ไต่ถามอะไรจากท่าน ได้ดีกว่าไปไหว้พระพรหมตุ๊กตา ซึ่งไม่ได้อะไรนอกจากไปพูดเพ้อเจ้ออยู่คนเดียวเท่านั้น อันนี้มันก็ว่าคิดคนเรามันไม่รู้เรื่องมันก็ทำไปอย่างนั้นแหละ แต่ถ้าฉลาดขึ้น เราจะรู้จักพระพรหมที่ถูกต้อง คุณพ่อคุณแม่เป็นพระพรหมของเราหรืออีกอย่างหนึ่งเขาเรียกว่าเป็นเทวดาของเรา เทวดานี้คนเขาชอบไหว้ ชอบสร้างศาลน้อย ๆ ให้เทวดาอยู่ อยู่ไม่อยู่เราก็ไม่รู้ หรือว่าเทวดาตามต้นไม้ตามห้วยเขาตามด้วยดงพงป่า เที่ยวไหว้ส่งเดชกันไปตามเรื่อง ความจริงเทวดานั่งอยู่ในบ้านแล้ว ตื่นเช้าก็เห็นตอนเย็นก็เห็นเข้าไปใกล้ได้ทุกเวลาเทวดาองค์นั้นก็คือคุณพ่อคุณแม่เรา-นั้นเอง บางครอบครัวเหลือเทวดาองค์เดียว บางครอบครัวเหลืออยู่ 2 องค์ บางครอบครัวเหลืออยู่ 3 องค์ คือคุณยายด้วยคุณย่าด้วย อันนี้เป็นเทวดาทั้งนั้น เป็นสถาบันที่ควรแก่การสักการะบูชา ที่คนโบราณพูดว่า พ่อแม่ ปู่ตา ย่ายาย ครูบาอาจารย์ พระเจ้าพระสงฆ์อันนี้เป็นสถาบันที่เราควรสักการะบูชาอยู่ทุกเช้าค่ำ เข้านอนผู้ใดกราบไหว้เคารพบิดามารดาตัวผู้นั้นได้ชื่อว่าเคารพเทวดา บ้านเรือนใดลูกหลานญาติในประจำครอบครัวเคารพบิดามารดา บ้านเรือนนั้นชื่อว่ามีเทวดาบ้านเทวดาประจำเรือนหลักมันอยู่ตรงนี้ พ่อแม่จึงเป็นเทวดาของเราเป็นพรหมของเรา เป็นครูคนแรกที่สอนอะไรต่าง ๆ ให้เรารู้เราเข้าใจ และเป็นมิตรในครัวเรือนด้วย พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่ามาตามิตัง มารดาเป็นมิตรในครอบครัว เป็นมิตรแท้เป็นมิตรที่พร้อมจะเจือจุนแก่เราทุกสิ่งทุกประการ อันนี้เรียกว่าเป็นมิตรที่น่าคบหาสมาคมอย่างแท้จริง ฐานะของมารดา มีสภาพดี

งามอย่างนี้ เพราะฉะนั้นผู้ที่ตายไปนั้น ตายแต่ร่างกาย แต่คุณธรรมยังไม่ตาย คุณธรรมจะไปสิงอยู่ที่ไหนต่อไปเข้าไปสิงอยู่ในจิตใจของลูกนั่นแหละ แต่ว่าลูกจะต้องรู้จักบุญคุณพ่อแม่ ต้องนึกถึงท่าน เคารพระลึกถึงอยู่ทุกค่ำเช้าเข้านอน ก็เรียกว่าท่านอยู่กับเรา หรือลูกได้สืบต่อกุศลเจตนาของพ่อแม่ไว้ เช่นแม่เป็นผู้มีศรัทธาเลื่อมใสในศาสนา เชื่อกรรมเชื่อผลแห่งกรรม เป็นผู้มีศีลมีระเบียบมีวินัย เป็นผู้มีปัญญารู้แจ้งเห็นจริง สังขารธรรมตามสภาพที่เป็นจริง เป็นผู้มีน้ำใจเสียสละแก่บุคคลอื่น อันนี้ชื่อว่าเป็นแม่โดยน้ำใจ โดยธรรมะ แม่โดยธรรมะนี้แหละถ่ายทอดไว้ในใจเรา ถ่ายศรัทธาไว้ในใจเราเอาศีลมาใส่ไว้ในใจเรา เอาปัญญามาใส่ไว้ในใจเอาการบริจาคของท่านมาใส่ไว้ในใจ ก็ได้ชื่อว่าท่านอยู่กับเราท่านไม่ได้หายไปจากเราทุกครอบครัว ที่คุณพ่อคุณแม่จากไปแล้ว ขอให้ช่วยกันเชิญวิญญาณอันนี้แหละมาใส่ในจิตใจของเราต่อไป อย่าไปเชิญวิญญาณเหมือนสำนักทั้งหลายที่เขาเชิญกันอยู่ทั่วๆ ไป การเชิญอย่างนั้นไม่ใช่พุทธศาสนาเป็นการกระทำนอกรีตนอกรอยออกไปนอกทางของพระพุทธศาสนา พุทธศาสนาให้เชิญวิญญาณคือคุณธรรมของมารดาบิดามาไว้ในจิตใจของเรา จึงเชื่อว่าเป็นการถูกต้องให้เข้าใจว่ามารดาของเรามิได้ตายไปจากเรา ถ้าเราระลึกถึงคุณของท่าน และเดินตามรอยเท้าของท่านก็ได้เชื่อว่า ท่านยังอยู่กับเราตลอดไป นี้ประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งสังคมในยุคปัจจุบันนี้มีความเหี่ยวแห้งร่วงโรย ไปจากสิ่งที่เป็นคุณธรรมอันเป็นพื้นฐานคุณธรรมอันเป็นพื้นฐานของมนุษย์ ของสังคมเป็นอย่างไร คือความกตัญญูกตเวที นี้เรียกว่าเป็นพื้นฐานของคุณธรรมทั้งหลายเป็นพื้นฐานของศีลธรรมวัฒนธรรมและประเพณี ทุกสิ่งทุกประการที่เป็นความเจริญงอกงามในชาติ ในประเทศ อยู่ที่ความกตัญญูกตเวทีถ้าขาดความกตัญญูกตเวทีแล้วไปไม่รอดเราทั้งหลายที่มาประชุมกันอยู่ในที่นี้ เขาเรียกว่ามาด้วยน้ำใจกตัญญูกตเวทีนั่นเอง เรามีความสำนึกในบุญคุณที่ผู้ที่ถึงแก่กรรมนั้นมีกับเรา

เราก็มาทำการตอบแทน หรือเราไม่ได้มีบุญคุณต่อกัน แต่ว่ามีบุญคุณกับลูกของท่านเราก็มากระทำเช่นนั้น กตัญญูกตเวทีจึงเป็นเหมือนสายสัมพันธ์อันเกิดความรักความสนิทสนมต่อกันและกัน เราจึงควรจะได้พูดกันในเรื่องนี้บ้างแล้ว ควรจะได้ช่วยกันเสริมสร้างคุณธรรมข้อนี้ ให้เจริญงอกงามอยู่ในจิตใจของเราต่อไป จิตใจของคนเรานั้นถ้าขาดคุณธรรมคือความกตัญญูเสียแล้ว ความเป็นมนุษย์มันจะไม่สมบูรณ์ เป็นพ่อไม่สมบูรณ์เป็นแม่ไม่สมบูรณ์เป็นลูกที่ไม่สมบูรณ์ แล้วจะไปเป็นอะไร ๆ มันก็สมบูรณ์ไม่ได้เพราะความเป็นคนมันไม่สมบูรณ์แล้วอะไรมันจะสมบูรณ์ได้เล่า อันนี้สำคัญมาก เพราะฉะนั้นจึงควรจะได้ช่วยกันเสริมสร้างคุณธรรมคือความกตัญญูกตเวทีขึ้นในจิตใจคนให้มาก ๆ กตัญญูนั้นหมายถึงอะไร หมายถึงการรับรู้รับทราบในคุณของผู้อื่นที่ทำไว้กับเราและประกาศคุณนั้น ๆ ให้-คนอื่นได้รับรู้ เช่นเราประกาศว่านี้และครับคนนี้เป็นครูของผม เคยสอนผมมานี่แหละครับ คุณพ่อคุณแม่ของผมนี่และครับอาจารย์ของผมประกาศให้คนอื่นรู้ต่อหน้าบุคคลนั้นบ้างหรือลับหลังว่า ช่วยให้คนทั้งหลายเขาเข้าใจว่าชีวิตเรานั้นได้ดีมาจากใคร ได้หลักฐานมั่นคงมาจากใคร เป็นเรื่องที่เราควรแสดงออกให้คนอื่นได้เห็นได้รู้เข้าใจตามสมควรแก่ฐานะ นับว่าเป็นเรื่องดีในเรื่องนี้ เพราะฉะนั้นชาวเอเซียเราทั้งหลาย ตั้งแต่ประเทศอินเดียตลอดไปถึงญี่ปุ่น เขาสั่งสอนกันนักกันหนาในเรื่องเกี่ยวกับกตัญญูกตเวทีต่อผู้ที่มีบุญคุณแก่ตน ถ้าเราอ่านดูวรรณคดีของอินเดียแล้วจะเห็นว่าเขาสอนมากในเรื่องกตัญญูกตเวที เช่นวรรณคดีในพระพุทธศาสนา ที่เราเรียกกันว่าเรื่องชาดกก็เป็นเรื่องที่แสดงถึงความกตัญญูมากมายหลายเรื่อง เช่นเรื่องลูกกตัญญูลูกนกแขกต้าว ไปกินข้าวในนาเศรษฐีกินแล้วยังคาบไปอีกสองรวงทุกที เศรษฐีเห็นก็ประหลาดใจเลยเอากับมาดักไว้ได้นกตัวนั้นมา นิทานมันก็คุยกันได้ ถามนกว่าทำไมกินอิ่มแล้วยังเอาไปอีกเอาไปสต๊อกไว้เพื่อหวังกำไรเกินควรหรือก็ตอบว่าไม่ใช่เช่นนั้น เราคาบไปเพื่อ

เปลื้องหนี้ เราเป็นหนี้เขาอยู่ เศรษฐีถามว่าเราเป็นหนี้ใคร เป็นหนี้คุณแม่ เพราะคุณแม่เป็นนกแก่บินไปไหนไม่ได้ เป็นหน้าที่ของลูกที่จะต้องเลี้ยงพ่อแม่ผู้แก่ชรา ลูกที่ดีต้องเลี้ยงพ่อแม่ผู้แก่ชราถ้าไม่เลี้ยงพ่อแม่ผู้แก่ชราลูกคนนั้นไม่มีค่ายิ่งไปกว่าสัตว์เดรัจฉาน เมื่อเศรษฐีได้ฟังดังนั้นก็นึกว่าแหมนกนี้เป็นนกโพธิ-สัตว์เลยก็ปล่อยไป แล้วก็สอนว่าเชิญมากินข้าวในนาเราตามสบายกินแล้วคาบไปตามสบาย เราไม่ว่าอะไร นี่เรื่องของนกตัวเล็ก ๆ ขยายขึ้นมาหน่อยเป็นเรื่องของช้างที่มีความกตัญญูกตเวทีเหมือนกัน ช้างนี้เป็นช้างเผือกงางอนสวยงามอยู่ในในป่า พระราชาประพาสป่าไปเห็นเข้าในป่า ชอบใจอยากจะเอามาไว้ในโรง-ช้างต้น จึงปรึกษากับปุโรหิตพวกอำมาตย์ข้าราชการ ผลที่สุดเขาก็ไปล้อมจับช้างเชือกนั้นเอามาไว้ในโรงช้าง หญ้าอย่างดีน้ำอย่างดีมีคนปฏิบัติวัตรฐากตั้งให้เป็นพระยาเสียด้วยซ้ำไป แต่ช้างหาได้ปลื้มใจในน้ำและหญ้านั้นไม่ ยืนนิ่งเฉยเหมือนกับช้างไม้สักเมืองเชียงใหม่ยังงั้นแหละ พวกควาญช้างทั้งหลายก็นึกว่าตายแล้วช้างยืนนิ่งอย่างนี้ถ้าช้างนี้ล้มแล้วเราหลังลายตาม ๆ กัน ต้องไปกราบทูลพระราชาเสียที เลยก็ไปกราบทูลให้พระราชาทรงทราบก็เสด็จมาที่โรงช้าง แล้วก็ถามว่าเลี้ยงอย่างดี คนปฏิบัติวัตรฐากเราให้แก่ท่านทำไมท่านไม่พอใจ ทำไมท่านจึงไม่กินหญ้าไม่กินน้ำของเรา ช้างเมื่อได้ยินเช่นนั้นก็บอกว่าทุกสิ่งทุกอย่างที่ท่านให้ดีทั้งนั้น เราไม่สามารถที่จะกินได้ ก็เพราะว่ามันมีความทุกข์เหลือเกิน พระเจ้าแผ่นดินก็ถามว่า ทุกข์เรื่องอะไรคิดถึงแฟนหรือ ช้างบอกว่าไม่ใช่อย่างนั้นคิดถึงผู้ยิ่งใหญ่กว่าแฟนเสียอีก ผู้นั้นคือมารดาบังเกิดเกล้าของเรานั้นเอง ท่านอยู่ในถ้ำตาบอดไปไหนไม่ได้เราต้องหาอาหารมาเลี้ยงเอาน้ำไปให้ดื่ม ที่ท่านจับเรามานี้แม่ก็คงลำบากเดือดร้อน เราเป็นทุกข์กลุ้มใจเราจึงไม่กินหญ้าไม่กินน้ำ ถ้าท่านสงสารเมตตาแม่ของข้าพเจ้า โปรดปล่อยข้าพเจ้าให้ไปเลี้ยงแม่เถิด พระราชาได้ฟังเช่นนั้นก็ตื้นตันพระทัย นึกว่าเป็นสัตว์เดรัจฉานแท้ ๆ ยังมีความกตัญญู

กตเวที เลยสั่งให้ตัดเชือกปล่อยทันที ช้างนั้นพอออกจากเชือกก็วิ่งพุ่งอย่างชนิดที่เรียกว่ารวดเร็วเหมือนลูกกระสุน ป่าเตียนไปเลย ไปถึงถ้ำก็รีบไปหามารดาเอางวงลูบเสร็จแล้วก็บอกว่า แม่จ๋าแม่ลูกกลับมาแล้ว ลูกจะอยู่กับแม่ตลอดไปไม่จากแม่ไปไหนต่อไปแล้ว แล้วก็อยู่ปฏิบัติแม่ให้มีความสุขต่อไปนี้ เรื่องของช้างเขาสอนก็เพื่อให้เราได้ยินว่าความกตัญญูเป็นอย่างไร ช้างก็ยังกตัญญู มันดีแม้ช้างก็ยังกตัญญูกตเวทีขยับขึ้นมาอีกหน่อยเอาเรื่องคนละทีนี้ สุวรรณสามชาดกเรื่องพระสุวรรณสาม พ่อแม่ตาบอดทั้งสองคน สุวรรณสามเอามาเลี้ยงในป่าปลูกกระท่อมให้อยู่ใกล้กัน แล้วขึงเชือกไปรอบน้ำรอบส้วมไปที่ฉันเพลกินอาหารแล้วคอยตักน้ำปฏิบัติวัตรฐากตลอดเวลาไม่จากไปไหน แต่ต่อมาสุวรรณสามได้ไปป่าตัดหาฟืนหาผลไม้ถูกเขายิงเอาล้มลงไปเกือบตาย เมื่อพ่อแม่ได้รู้ทีหลังก็ต้องมาช่วยด้วยสัจจาธิษฐานอันนี้ก็แสดงว่าสุวรรณสาม รักพ่อแม่กตัญญูกตเวทีต่อพ่อแม่ คนสมัยก่อนไม่เหมือนคนสมัยนี้หรอก เขาแย่งกันนะเขาแย่งกันเลี้ยงพ่อแม่ มีเรื่องอีกเรื่องหนึ่ง สามคนพี่น้องต่างคนก็ต่างก็เอาพ่อแม่ไปเลี้ยงเลยต้องแย่งกันคนนี้จะเอาคนนั้นจะเอา ไม่ตกลงกัน ไม่รู้จะทำอย่างไรผลที่สุดต้องจับฉลากคนกลางได้เอาไปเลี้ยง สี่เดือนแล้วคนน้องจับฉลากสองคน น้องได้ไปเอาไปอีกสี่เดือน คนพี่ ไม่ต้องจับแล้วเหลือคนเดียว เอาไปเลี้ยงอีกสี่เดือนพ่อแม่ก็สบายอยู่ในบ้านลูกทั้งสาม มีความสุขด้วยอาหารการกินจิตใจก็เป็นสุขทุกประการ อันนี้คือความกตัญญูกตเวทีของคนในสมัยก่อน เขาเอามาเล่าไว้ แต่คนในสมัยนี้เขาไม่อย่างนั้นหรอก วันนั้นนั่งรถแท็กซี่ เพราะคนแก่ขับรถก็เลยถามว่าโยมมีอายุเท่าไร แกก็บอกว่าอายุ 63 ปี สมัยนั้นอาตมาก็ 63 ปี อ๋อคราวเดียวกัน ทำไมแก่ป่านนี้ยังขับรถอยู่ไม่หยุดพักเสียมั่งหรือ "โอยมันหยุดไม่ไหวหรอกครับ" เพราะไม่มีเงินจะกินจะใช้ก็ต้องทำไป โยมลูกเต้าไม่มีหรือผมมีลูกตั้ง 6 คน แล้วลูก 6 คนทำอะไร 5 คนทำราชการ ไอ้คนสุดท้อง

มันปัญญาอ่อนเลยอยู่บ้าน แล้วลูกเหล่านั้นเขาไม่ช่วยโยมมั่งหรือ เขาก็อย่างนั้นแหละไม่ค่อยสนใจ บางทีเขาก็ถามพูดเปรย ๆ ว่า พ่อหยุดได้แล้วอย่าขับรถเลยแก่แล้ว เดี๋ยวไปชนเขาแล้วจะลำบาก โยมนั้นบอกว่าผมรับรองไม่ไปชนใครเพราะผมขับช้า ๆ แต่เขาจะชนผมมันก็ไม่แน่เหมือนกัน แกว่าอย่างนั้นแล้วก็ต่อมามีลูกคนหนึ่งบอกว่าพ่อหยุดเถอะอย่าขับรถเลย พ่อบอกว่าได้เหมือนกันลูกแต่ว่าลูกต้องช่วยพ่อมั่งนะ เอาอย่างนี้ก็แล้วกันนะ 5 คนนี่ ให้เงินพ่อคนละร้อยบาทต่อเดือนได้เดือนละห้าร้อย ก็คงจะพอใช้ บ้านไม่ต้องเช่า ที่ดินก็ของ-เรา ปลูกผักพักแตงไปตามเรื่องก็พอจะอยู่ได้สบาย ลูกคนนั้นบอกเดี๋ยวก่อนเรื่องนี้ต้องไปปรึกษากันก่อน เหมือนต้องไปประชุมสภาอย่างนั้น แหละแล้วก็ปรึกษากันเสนอญัตติขึ้นไป เรื่องพ่อแหมอภิปรายกันใหญ่ คนโตอภิปรายมาผลที่สุดไม่รับหลักการเลยไม่ได้ เพราะบอกว่าของแพงบ้างค่าเช่าบ้านแพงบ้างค่าโน้นค่านี้ ไม่สามารถจะเจียดเงินร้อยให้พ่อได้นี่แหละดูเถิดญาติโยมทั้งหลายพ่อเลี้ยงลูกหกคนไม่เดือดร้อน ลูกห้าคนจะมาเลี้ยงพ่อแม่สองคนไม่ได้ นี่มันเป็นอย่างนี้ เขาจึงกล่าวว่าบุคคลนี้หาได้ยากทั้งสองคนคือ คนผู้อุปการะก่อนแล้วคนที่คิดตอบแทนนี่หายากหาไม่ค่อยได้ ที่หายากคือมันเกิดไม่พร้อมกันอุปการะมีแต่ว่าปฏิการะมันไม่มี ทำให้แล้วมันทำตอบ มันเป็นเสียอย่างนี้ ปัจจุบันมันเป็นเสียอย่างนั้นแหละมีเรื่องเขาเล่าว่า เฒ่าแก่คนหนึ่ง มีกิจการค้าขาย มีเงินตีราคาปีละประมาณ 10 ล้าน ไม่ใช่เล็กน้อยเห็นว่าตัวแก่แล้ว ก็เลยมอบให้ลูกชายดำเนินงานต่อไป วันหนึ่ง เตี่ยมาหาลูกชายแล้วบอกว่า เฮ้ยไอ้หนูต้องการเงินใช้สัก 300 ไอ้ลูกชายแทนที่จะให้พ่อ กลับตั้งกระทู้ถามว่า เอาไปทำ-อะไรตั้ง 300 เตี่ยดูพูดเถอะ เตี่ยให้มันตั้ง 10 ล้าน พอจะเอามาแค่สามร้อยบาทมันตั้งกระทู้สอบสวนเอาไปทำอะไร ความจริงไม่ต้องสอบสวนอย่างนั้นหรอกควรจะพูดว่า 300 น้อยไปเตี่ยเอาไปสัก 500 ก็แล้วกัน แล้วก็เทิดทูนให้นั่น

จึงจะดี นี่พอมันได้แล้วมันไม่คิดถึงเตี่ย นึกว่ากูใหญ่แล้วที่นี่พอตามเรื่องนี่มันเป็นอย่างนี้ ไม่ใช่มีแต่เดี๋ยวนี้ครั้งพุทธกาลก็มี พราหมณ์คนหนึ่งมีลูกเจ็ดคนผู้ชายล้วน พอแต่งงานหมดแล้ว มันก็ได้การยุแหย่จากลูกสะใภ้มานอนเป่าหูทุกคืน ๆ ผลที่สุดก็มาขอทรัพย์สมบัติจากพ่อโดยพูดจาว่า พ่อแก่แล้วลำบากเรื่องการงานเอามาให้ผมดีกว่า เลยพ่อมันก็หลงลมมัน เลยให้หมด ผลที่สุดไปบ้านนั้นก็หน้าบึ้ง ไปบ้านนี้ก็หน้าบึ้ง ตัวเดือดร้อนไปหาพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าเลยให้ท่องคาถาว่า ข้าพเจ้ามีลูก 7 คน ว่าลูก 7 คนนั้นมันโตแล้ว มันมีเหย้ามีเรือนแล้วมันเอาทรัพย์สมบัติของข้าพเจ้าไป พอข้าพเจ้าไปหามัน มันไล่ข้าพเจ้าเหมือนหมาเห่าไล่ข้าพเจ้า ไม้เท้านี้ยังดีกว่าลูก เพราะว่าใช้ค้ำกายก็ได้ไล่วัวไล่ควายก็ได้ ไล่หมาก็ได้ลูกมันไม่ไหวไม่เหมือนไม้เท้านี้เลย วันหนึ่งเขาประชุมกัน พราหมณ์นี้ก็ไปท่องขึ้นในสมาคมนั้นแหละ คนเหล่านั้นพอรู้ว่าลูกไหนว่าลูกของพราหมณ์คนไหน ทำไมมันไม่เลี้ยงพ่อแม่ คนโบราณเขารังเกียจนะคนไม่เลี้ยงพ่อเลี้ยงแม่เขาถือว่า เป็นคนใช้ไม่ได้เพราะอย่างนั้นเขาลุกขึ้นจะโบยเอา พราหมณ์ลูกเลยคลานไปหาพ่อกราบมือกราบเท้าขอโทษ รับพ่อไปเลี้ยงดูให้สบายต่อไป เรื่องมันเป็นอย่างนี้ มีอยู่ตั้งแต่สมัยโบราณ แต่ว่าโบราณมันไม่มากไม่เหมือนสมัยนี้หรอก เพราะว่าสมัยนี้คนเห็นแก่ตัวมากขึ้น แล้วบางทีก็ไปเชื่อคำพูดของมนุษย์วิตถารสมองมันไม่ปกติ เช่นพูดว่า....เฮ้ยเรื่องพ่อแม่นะอย่าไปสนใจเลยท่านสนุกกันแล้วเราก็พลอยเกิดออกมาเท่านั้นเอง มันพูดอย่างนั้น อันนี้เรียกว่าคนประเภทสมองมันไม่สมบูรณ์ มันไม่รู้จักบุญคุณพ่อแม่ มันเอาแต่เรื่องวัตถุ ความจริงพ่อแม่นั้นไม่ใช่เรื่องสนุกแต่ว่าท่านต้องการมีลูกคนแต่งงานแล้วอยากมีลูก ถ้าไม่มีไปวัดนั้นวัดนี้ ถามหมอว่ามันเป็นอย่างไรถึงไม่มีคุณหมออยู่กันหลายปีแล้ว มันเป็นอย่างไรแสดงว่าเขาอยากมีลูก ทำไมเขาอยากมีลูกมันเรื่องธรรมชาติของมนุษย์อยากจะมีลูกไว้บ้างเป็นเรื่องธรรมดา มีแล้วก็เลี้ยงดู

รักษาให้เจริญเติบโต อย่างนี้เขาเรียกว่าเป็นเรื่องธรรมดา เราอย่าไปนึกเป็นเรื่องอย่างอื่น นึกว่าท่านเอ็นดูเรา สงสารเราจึงเลี้ยงเรา เราจึงควรหาโอกาสตอบแทนบ้างตามฐานะที่จะกระทำได้ มีเรื่องสมัยปัจจุบันเขาเล่าว่า ผู้หญิงคนหนึ่งไปเรียนเมืองนอกได้ปริญญาโทกลับมา ต่อมาอยู่บ้านก็นั่งใช้แม่ตลอดเวลา อะไรลูก เอาน้ำมาให้หนูดื่มหน่อยแม่ อะไรลูก ปิดหน้าต่างด้านนี้ลมมันเข้าแม่ อะไรลูก แม้ยุงมันกัดยุงชุมเหลือเกินช่วยปัดยุงให้ลูกหน่อย วันยันค่ำ อะไรก็เรียกแม่ทั้งนั้นแม่รำคาญเต็มที แม่ทนไม่ไหวเลยบอกว่า ลูกนี้ไปเมืองนอกมาแล้วทำไมจึงเปลี่ยนไปมากละลูก ถามตัวเองเปลี่ยนยังไงคุณแม่ เปลี่ยนไปไม่รู้จักบุญคุณของแม่ แม่เหมือนกับคนใช้ ลูกจะว่าอย่างไร ลูกดุแม่เหรอ แม่นี่ไม่รู้จักบุญคุณคน แน่มันว่าไปอย่างนั้นเสียแล้ว มันหาว่าแม่ไม่รู้จักบุญคุณคน แม่ควรรู้จักบุญคุณฉัน เพราะฉันไปเรียนเมืองนอกได้ปริญญาโทมา แม่ได้หน้าได้ตา ต้องเลี้ยงฉันให้ดี ต้องตอบแทนฉัน เพราะแม่ได้หน้าก็เพราะฉัน ดูเถอะมนุษย์อุตริ ถ้าแบบนี้โยมอย่าเอามาเป็นลูกสะใภ้เป็นอันขาดหลานมันจะเสียคนไปเพราะมันไม่ดี ไม่รู้จักบุญคุณของแม่ มันหาว่ามันได้ปริญญาโทแม่พลอยได้หน้าตา แต่มันลืมนึกไปว่ามันเกิดมาจากใคร ลืมนึกไปว่าใครให้เรียน ใครให้ไปเมืองนอกมันลืมไปหมด มนุษย์อย่างนี้มันก็มีอยู่ในโลกนี้ มันเป็นอย่างนี้แหละเรื่องมันเป็นอย่างนี้ เพราะฉะนั้นเราอย่าไปเป็นอย่างนั้น ต้องสอนลูกสอนหลานให้รู้จักรักพ่อรักแม่ รักครูบาอาจารย์ เคารพนับถือชั้นตามฐานะ เพื่อจะได้อยู่ร่วมกันสุขสบาย นี่เรื่องมันเป็นอย่างนี้ ทีนี้ถ้าหากว่าเราอ่านหนังสือเกี่ยวกับของจีนเขา เขาก็สอนมากเหมือนกันแหละ จีนเก่าไม่ใช่จีนเดี๋ยวนี้ จีนเดี๋ยวนี้ก็ชักจะเลอะเต็มทีเหมือนกัน จีนสมัยเก่านั้นเขาถือว่าการกตัญญูกตเวทีนี้เป็นเรื่องสำคัญ เพราะฉะนั้นบ้านจีนเขามีรูปกวนอู จิวฉ่อง ถือง้าวเล่มใหญ่ ไว้ที่โต๊ะบูชา เขาจุดธูปเทียนไหว้เสมอ ทำไมเขาจึงไหว้ กวนอู เพราะกวนอูนั้นเป็น

เหมือนหนึ่งเทพเจ้า ถ้าพูดแบบฝรั่ง เขายกให้เป็น เซ็น เซ็นกวนอูอย่างนั้น ทำไมจึงเป็นเซ็นก็เพราะว่ากวนอูนั้น เขามีคุณธรรมสำคัญอยู่ 3 ประการ คือ 1 ซื่อสัตย์ 2 กตัญญู 3 เสียสละ เขาไหว้กวนอู ไม่ใช่ไหว้รูปหนวดยาว ๆ แต่ไหว้ความเสียสละของกวนอู แล้วก็ควรจะเชิญความเสียสละมาประดิษฐ์สถานไว้ในใจของเราอย่างนี้จึงจะเรียกว่า ได้ประโยชน์จากสิ่งที่เราเข้าไปกราบไหว้ เรื่องมันเป็นเช่นนั้น เขาจะให้ไหว้ก็เพราะว่ากตัญญูและเขาสอนกันมาก มีหนังสือเล่มหนึ่ง เขาเรียกว่ายี่จั้บสี่เห่า เรื่องเกี่ยวกับกตัญญูทั้งนั้น จะเล่าให้ฟังสักเรื่องสองเรื่อง คือเรื่องแรก ก็คือมีเด็กอยู่คนหนึ่ง อยู่กับแม่ แม่ป่วย ป่วยแล้วเขาก็นั่งเฝ้าปฏิบัติ ให้กินให้อะไรทุกอย่าง ยุงมันชุมเขาก็นั่งปัดยุงให้ แล้วปัดไปปัดมา ถ้าเราหลับจะเป็นอย่างไรยุงต้องกัดแม่ให้ยุงกัดเราต้องทำอย่างไร เลยเขาก็นอนเปลือยกายเสียเลย แล้วเอาผ้าคลุมแม่หมด ยุงจะได้กัดเขาแทนแม่ นี่ความคิดของเด็ก มันเป็นเสียอย่างนั้น อีกเรื่องหนึ่งแม่ป่วย อยากจะกินหน่อไผ่ แต่หน้านั้นไม่มีหน่อไผ่ขึ้นหรอก เขาก็วิ่งไปป่าไผ่ทุกวัน ๆ ตะโกนบอกกอไผ่ว่าแม่ฉันไม่สบายอยากกินแกงหน่อไผ่ งอกขึ้นมาให้ฉันซักหน่อสองหน่อเถอะ ฉันจะเอาไปแกงให้แม่กิน มันเที่ยวตะโกนทุกวัน ๆ จนกระทั่งได้หน่อไผ่เอาไปให้แม่กินได้สมใจ อันนี้เป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่าสิ่งใดที่คุณแม่ต้องการ เราต้องหามาให้ท่านจะต้องการอะไรต้องหามาให้ ให้นึกถึงเราเมื่อเด็กบ้าง อยากได้ลูกโป่งอยากได้ตุ๊กตา ถ้าไม่ได้ทำอย่างไร (กลิ้งเกลือก) เสือกกายเอาหัวชนฝาตีอกตัวเอง เรียกว่าทำอย่างนี้เพื่อให้ได้ ทีนี้คุณแม่อยากได้เราก็ควรให้ท่านบ้าง บางคนบ่นว่าแม่อะไรอยากไม่เข้าเรื่อง หน้านี้จะเอามาจากไหนอย่างนี้มันไม่ได้ คุณแม่ช้ำใจเราเป็นลูกอย่าทำให้คุณแม่ช้ำใจอย่างนั้น แต่ควรจะไปเที่ยวหาเอามาให้ได้ ให้คุณแม่ได้กินได้ใช้ตามสบายจึงจะเป็นการถูกต้อง เด็กคนนี้เขาทำดีอีกเรื่องหนึ่งพวกเราคงเคยอ่านหนังสือสามก๊ก พอโจโฉแตกทัพเรือในตอนนั้น

ขงเบ้งไปเมืองกังตั๋ง เจรจาความเมืองกันแหละ จะไปดึงเอากังตั๋งมาเป็นพวกรบโจโฉนั้นแหละฝ่ายขุนนางฝ่ายพลเรือน มีโลซกเป็นหัวหน้าเอ่ยชื่อในสมัยก่อนนี้ว่าไอ้โลซก เขาหาว่าเป็นคนซื่อ ความจริงไม่ใช่ โลซกเป็นนักสันติภาพบูชาสันติไม่ชอบสงคราม เป็นคนฉลาดพลเรือนไม่ชอบรบ ทีนี้พอรู้ว่าขงเบ้งมาก็ขุนนางฝ่ายพลเรือนลับลิ้นลับคอไว้เชียวนะ จะไปสู้การมกับขงเบ้ง พอขงเบ้งมาถึง คนนั้นขึ้นโต้ 2 เพลงตกมาตาย 2 เพลง คนหนึ่งพอยืนขึ้นเท่านั้นแหละ ออท่านนี้หรือชื่อลกเจ๊กเมื่อเป็นเด็กลักส้มไปให้มารดา แหมว่าซะเสียชื่อหาว่าเป็นมือไวใจโจรแต่ความจริงไม่ใช่ ถ้าเป็นเด็กมือไวใจโจรมันก็ไม่ได้ไปเป็นขุนนาง ที่ได้เป็นขุนนางก็เพราะอะไร เพราะลกเจ๊กเป็นเด็กรักแม่ อยู่กับแม่เลี้ยงแม่ที่เลี้ยงแม่ตลอดเวลาเป็นทุกข์กับแม่อยู่เสมอ ร่วมสุขร่วมทุกข์กันอยู่กันอย่างแท้จริง วันหนึ่งเศรษฐีในหมู่บ้านก็ทำบุญแซยิด เชิญเด็ก ๆ ไปเลี้ยงไปด้วยตามธรรมเนียมจีนเขา ก่อนจะกินผลหมากรากไม้ ถั่วบ้างแตงโมบ้างเลี้ยงไปพลาง ๆ ก่อน วันนั้นเขาเลี้ยงส้มลกเจ๊กพอกินเข้าไปกลีบหนึ่ง กลืนไม่ลง เพราะรสมันหวานอร่อยนึกถึงคุณแม่ว่าแม่ของเราชอบส้มอย่างนี้ ทำยังไงหนอคุณแม่ของเราจะได้กินส้มอย่างนี้บ้าง เกิดความคิดขึ้นมาเอาส้มใส่ในมือเสื้อแล้วเที่ยวเดินทำท่าพนมมือเรื่อยไป กลัวส้มจะหล่นพนมมืออยู่ตลอดเวลาทีนี้ก็ต่อไปเวลากินข้าวก็ไปกินประคองไว้กินข้าวเสร็จแล้วเขาจะแจกของ พอเข้าไปรับของส้มกลิ้งออกมาเศรษฐีก็ถามว่า เอ้านั่นมาจากไหน ลกเจ๊กเป็นเด็กซื่อสัตย์ก็เลยบอกว่าออกจากมือผม เอ้าแล้วทำไมส้มจึงไปอยู่ในมือของเจ้า ลกเจ๊กก็บอกว่าส้มนี้อร่อยคุณแม่ชอบอยากจะนำเอาไปให้คุณแม่ได้กินบ้างจึงเอาไปอย่างนี้ เศรษฐีได้ฟังอย่างนั้นก็ปลื้มใจนึกในใจว่าเด็กนี้เป็นเพชรน้ำหนึ่งที่อยู่ในโคลนตม เราควรส่งเสริม เลยบอกว่าน้อยไปไอ้หนูเอ๋ยเอาไปทั้งถาดก็ได้ เลยได้ส้มทั้งถาดไปให้คุณแม่แล้วต่อมาเศรษฐีก็ส่งเสริมให้มีการศึกษาได้เล่าเรียนมีความรู้ จนกระทั่งได้เป็นขุนนาง

ในแคว้นกันดั้ง นี่แหละถ้าเป็นเด็กไม่มีความกตัญญูแล้วมันจะไปได้อย่างไร เพราะเขากตัญญูนี้จึงก้าวหน้าไปถึงอย่างนี้ คนกตัญญู ตกน้ำไม่ไหลตกไฟไม่ไหม้ แต่คนอกตัญญูนั้นไม้ลอยน้ำยังดีกว่า พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่าไม้ลอยน้ำดีกว่าคนอกตัญญู เพราะไม้ลอยน้ำเอามาทำพื้นก็ได้ รองนั่งก็ได้รองเหยียบก็ได้ ทำ-หมอนข้างก็ยังได้ทำหมอนหนุนตัวก็ยังได้นะ แต่คนอกตัญญูนั้นเอาไปไว้ที่ไหนก็ไม่ได้ไว้ข้างทรัพย์ ๆ หายใกล้เงิน ๆ หายใกล้ทอง ๆ หาย มันไม่ได้เรื่องนะคนอกตัญญู ดังปรากฏเป็นข่าวคนรับใช้ในบ้านอยู่มาปี 2 ปีเผลอ ๆ มันลักลูกไปแล้ว เอาไปฆ่าเสียลักเอาทองเอาแหวนไป เห็นสวมแหวนไว้งาม ๆ ฆ่านายตายเพื่อเอาแหวนอันนี้เขาเรียกว่าคนอกตัญญู ไม่ควรคบหาสมาคมทีเดียว เพราะเป็นคนไม่มีราคา แต่คนกตัญญูนั้นตกน้ำไม่ไหลตกไฟไม่ไหม้ มีแต่ความเจริญมีแต่ความก้าวหน้าตลอดไป เพราะฉนั้นเราต้องช่วยกันส่งเสริมคุณธรรมข้อนี้โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยนี้ต้องช่วยกันให้มากหน่อย เพื่อเพาะนิสัยกตัญญูเพียงแต่ประพฤติตนเป็นคนมีความกตัญญูเท่านั้นโลกนี้จะอยู่รอดได้ ประเทศจะอยู่รอดได้เพราะมีกตัญญูกตเวทีอันคนที่มีความกตัญญูกตเวที เป็นนิสัยเป็นสันดานนั้นเขาสำนึกอยู่เสมอสำนึกว่าคนนี้มีบุญคุณแก่เรา เราต้องช่วยเขาให้ดีขึ้นสบายขึ้นต้นไม้นี้มีประโยชน์แก่เรา สระน้ำนี้มีประโยชน์แก่เรา ถนนมีประโยชน์แก่เราบ่อน้ำมีประโยชน์แก่เราสถานที่นี้ให้คุณให้ประโยชน์แก่ชีวิตของเรา เขาก็จะรักษาสิ่งนั้น เดี๋ยวนี้คนไม่รู้จักรักษาป่าไม้ ไม่รู้จักรักษาลำคลอง ลำห้วย ไม่รู้จักรักษาที่ที่เป็นสาธารณะ เพราะเขาคิดว่าสิ่งนั้นมีประโยชน์แก่เขา เขาคิดแต่จะเอาท่า-เดียว ไอ้คนเกิดมาที่จะเอาท่าเดียว มันเป็นคนใช้ไม่ได้คนที่ดีนั้นคือคนที่มีความสำนึกอยู่ตลอดเวลาว่าสิ่งนี้เป็นประโยชน์แก่เรา เราควรจะช่วยกันตอบแทน การตอบแทนก็ถือว่าทนุถนอมรักษาสิ่งนั้นไว้ ให้อยู่ในสภาพที่เรียบร้อยดีงาม อย่า-ให้ทำลายเสียหายไปเป็นอันขาด จึงจะชื่อว่าเป็นคนมีคุณธรรม วันนี้เราทั้งหลาย

ได้มานั่งประชุมอยู่ที่ศาลาแห่งนี้ เนื่องจากว่าคุณแม่บัวเขียวได้ถึงแก่กรรมไป และเราทั้งหลายได้ระลึกถึงคุณงามความดีของท่าน จึงได้มากระทำพิธีกรรมตามประเพณี เพื่อบูชาคุณงามความดีของท่าน เพื่อประกาศว่าเราก็เป็นคนดีเหมือนกัน แล้วก็จะได้ทำอะไรอย่างที่ทำกันอยู่ เพื่อให้เกิดเป็นเครื่องมือเตือนจิตสกิดใจให้คนทั้งหลายได้เข้าหาคุณธรรมกันต่อไป นับว่าเป็นเรื่องดีมีประโยชน์โดยแท้ จึงขออนุโมทนาในส่วนกุศลนี้ ที่ท่านทั้งหลายได้พร้อมใจกันปฏิบัติอยู่ตลอดมา และยังจะทำต่อไปจนถึงวันฌาปนกิจสรีระร่างกาย ของคุณแม่ที่ได้ถึงแก่กรรมไปแล้ว ขอให้ลูกทุกคนนึกถึงคุณแม่ช่วยกันถ่ายทอดคุณงามความดีของแม่มาใส่ไว้ในใจของเรา เหมือนหนึ่งว่าคุณแม่อยู่กับเราตลอดไป ถ่ายทอดไปถึงลูกถึงหลานก็เหมือนกับว่าคุณยายคุณย่าได้อยู่กับเขาตลอดไป อันนี้เป็นการกระทำที่ถูกที่ชอบตามระบอบของพระพุทธศาสนา ดังที่ได้แสดงมาก็พอสมควรแก่เวลาแล้ว ขอยุติไว้แต่เพียงเท่านี้ ขอความเจริญในทางธรรมจงเกิดมีแก่ท่านทั้งหลายจงทั่วกันทุกท่านทุกคนเถิด.

วิธีสร้างสติ
วิธีทำสมาธิ และ ผลของสมาธิ

ของ

พระมหาสมศักดิ์ ภูริปญโญ

วัดจันทร์สามัคคี

อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

วิธีสร้างสติ

★ รวบรวมโดย. **พระมหาสมศักดิ์ ภูริปญโญ**
วัดจันทร์สามัคคี อ. เมือง จ. หนองคาย

สติเป็นของดี แต่คำที่ว่าสติ ๆ นี้ หมายถึงการระลึกรู้ คำที่ว่าระลึกรู้นั้น หมายถึงการระลึกถึงความดีและความชั่ว ทั้งของตนเองและของคนอื่น คำที่ว่าระลึกรู้ในความดีและความชั่วนั้น พวกเราคงเข้าใจกันดี อย่างการกระทำดีของคนอื่น การกระทำชั่วของคนอื่น การพูดดีพูดชั่วของคนอื่นท่านจัดว่าเป็นการกระทำภายนอก หรือเรื่องของคนอื่นเราก็ระลึกถึง ส่วนเรื่องการกระทำดีของเราเองการกระทำชั่วของเราเอง การพูดดีพูดชั่วของเราเองก็ให้ระลึกรู้ คำที่ว่าระลึกนั้น ระลึก

เพราะฉนั้นท่านจึงว่า สติ คือ ความระลึกรู้ คำที่ว่าระลึกรู้ก็คือระลึกถึงความดีและความชั่ว ระลึกถึงความดี เพื่อจะเอามาเป็นกำลังใจ ในเมื่อต้องการจะทำความดี แต่จิตใจของเราให้เข้มแข็ง ส่วนความชั่วที่ระลึกถึงนั้น ก็ต้องการจะเอามาเป็นเครื่องป้องกันไม่ให้เราทำชั่วพูดชั่วดังกล่าว ท่านบอกว่าการระลึกนี้ไม่มีที่สิ้นสุด เมื่อบุคคลผู้สร้างกำลังสติคือ ตัวระลึกรู้ให้มากที่สุดเท่าที่จะระลึกได้แล้ว การระลึกเบื้องหลังถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ จะระลึกได้ไกลที่สุด แต่ระยะแรก ๆ ผึกนั้น อาจจะช้าสักหน่อย เมื่อพยายามสร้างการระลึกนี้ให้ดีขึ้น ๆ จนกลายเป็น "ชวนะ" ในที่สุดแล้ว จนสามารถสามัญญนามได้ว่า "ชวนะ" คือ การว่องไวของการระลึก

การระลึกนั้น ในเมื่อเราหัดระลึก เราหัดได้ในเหตุการณ์อย่างไรจะหัดในเมื่อมีเหตุการณ์ชนิดใดปรากฏขึ้น จะเป็นไปเพื่อความเสียหาย หรือ

เจริญก็ตาม เราต้องระลึกรู้อยู่เสมอ หัดระลึกให้ได้ทั้งทางดีและทางชั่วนั่นแหละ เมื่อเหตุการณ์ที่จะเป็นไปในทางเจริญเมื่อระลึกในทางชั่ว เราไม่พอใจในทางชั่ว การกระทำอย่างนั้น การพูดอย่างนั้นมันชั่ว แต่บัดนี้ เราต้องการในทางเจริญ เรากำลังดำเนินอยู่ในทางเจริญ ความชั่วเป็นไปอย่างนั้น มันตรงกันข้าม เราก็-จะรู้ได้ เพราะเป็นสิ่งเปรียบเทียบกัน หรือมีเหตุการณ์ในสิ่งที่จะเป็นไปเพื่อความเสียหาย เมื่อเราระลึกถึงความชั่วก็เหมือนกัน เราก็ไม่กล้าที่จะกระทำความชั่ว หรือพูดชั่วลงไปได้ เพราะว่าเราเห็นอานิสงส์ที่จะตอบสนองมานั้น เป็นสิ่งที่เราไม่ต้องการเลย เมื่อเราระลึกถึงความดีแล้วเล่าก็นิ่งเป็นเหตุให้เราไม่กล้ากระทำความชั่ว เพราะว่าความดีมีอานิสงส์ดีที่เราต้องการอยากได้ เพราะฉนั้นเมื่อมีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้น เราควรหัดระลึกถึงสิ่งที่จะเอามาแก้ไขให้ทันตัวอย่างเช่น มีคนเขาตำหนิลงโทษเรา หรือมีเหตุการณ์อะไรปรากฏขึ้นเป็นสิ่งที่จะนำความทุกข์มาทับถมเรา เราควรรีบหาทางระลึกถึงสิ่งต่าง ๆ มาเพื่อเป็นการป้องกันให้ไวที่สุด

ในเบื้องต้นนั้น การระลึกคล้ายกับว่า เราอาจจะสอนให้ระลึกถึงเหตุการณ์เบื้องหลังของเรา เรื่องของคนอื่นก็ดี เรื่องของตนก็ดี ที่ผ่านมาแล้วทั้งทางที่ดีและทางที่ชั่ว ระลึกมาเพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้เหตุการณ์ในทางที่ไม่ดีปรากฏขึ้น ถ้าเรายอมให้ปรากฏขึ้นแล้ว จะเป็นการเสียหาย เมื่อเราพยายามหัดระลึกอยู่เช่นนี้เสมอ ๆ แล้ว ต่อไปคล้ายกันกับว่าไม่ต้องระลึกถึงมันก็เป็นไปเองมันเกิดระลึกของมันไปเอง มันมาแก้ไขกันเองจนรู้สึกว่าดีขึ้น ๆ เป็นลำดับ ๆ ไป แต่เบื้องต้นเราต้องชวนมันก่อน เราต้องนำพามันก่อนเมื่อเราชวนจนจิตของเราเคยชินแล้ว รู้สึกว่าเป็นของง่าย ในระยะแรก ๆ ที่มันยังไม่เคยยังไม่ชินนี้ เรา-จะต้องหาทางฝึกทางหรือหาอุบายบังคับ เมื่อฝึกได้บังคับได้บังคับได้ดีแล้วจะเป็นของง่าย เราลองนึกดูว่าในทางที่ไม่ดี เราฝึกมันเรามองเห็นชัด ๆ ว่า บาง

สิ่งบางอย่างเป็นไปในทางทุกข์ไม่มีสุขเลย เป็นการประกอบการทุกข์แท้ ๆ ซึ่งเราจะมองเห็นได้ชัด ตัวอย่างคนที่ชอบเล่นการพนัน การเล่นการพนันนั้น ที่นั่งก็ไม่สู้จะดี บางครั้งก็ต้องนั่งยอง ๆ หรือตรงที่นั่งอาจจะตะแคง ๆ อะไรก็แล้วแต่จะเป็นไปซึ่งไม่ค่อยจะเหมาะสมนัก เพราะว่าการเล่นการพนันนั้นจะไปเล่นกลางแจ้งหรือสถานที่สะอาดสะอ้านอะไรเหล่านี้ ไม่สู้จะได้ แต่ก็อาจจะมีบ้าง แต่โดยส่วนมากก็มักจะเข้าไปเล่นอยู่ในป่าใต้ร่มไม้ หรือตรงที่ปลอดภัยอะไรทำนองนี้ สถานที่เล่นไม่สู้จะดีเท่าไรนัก เรื่องนี้จะเห็นว่ามันทุกข์อยู่แล้วประการหนึ่ง ส่วนจิตใจก็ยังหวาดระแวงกลัวเจ้าหน้าที่จะมาพบก็เป็นทุกข์ อีกประการหนึ่งกลัวเสีย ต้องการอยากจะได้นี่ยิ่งเป็นทุกข์ใหญ่ ทั้งกลัวเขาจะต้มอะไรต่ออะไรต่าง ๆ เหลี่ยมของผู้เล่นการพนันมีจัด กลัวว่าเหลี่ยมของเราจะไม่ถึงเขา อะไรเหล่านี้เป็นต้น ทุกสิ่งทุกอย่างมองดูแล้วมันเป็นทุกข์ แต่เมื่อเราฝึกจิตให้คุ้นเคยต่อการเล่นการพนันจัด ๆ เข้าแล้ว มันต้องการเอง มันชวนเราเอง นึกอยากจะไปเล่นตลอดเวลา คอยสอดส่องมองหาหมู่คณะว่าเมื่อไรเขาจะไปกันเหล่านี้เป็นต้น นี่แสดงให้เห็นว่า ในเบื้องต้นเราต้องเป็นผู้ชวนก่อน เมื่อชวนจนเคยชินแล้วต่อมาเราไม่ต้องชวน มันจะชวนเราเอง เรื่องจิตก็เช่นเดียวกัน การหาอุบายวิธีมาป้องกันความชั่วไม่ให้เกิดขึ้น หรือหาช่องทางมาบำรุงความดีที่มีอยู่ให้สูงขึ้น เมื่อจิตต้องการที่จะประกอบความดี หากำลังมาอุดหนุนให้จิตนั้นได้มีความพยายาม หรือพลังที่จะประกอบกิจการงานนั้นให้สำเร็จไป เราก็หาอุบายวิธีเพิ่มเติมพลังนั้นเราต้องพยายามฝึก เมื่อฝึกให้เป็นไปได้แล้วต่อไปก็ไม่สู้จะยาก คล้ายกันกับว่ามันเป็นไปเอง เพราะฉนั้น ในเบื้องต้นเราต้องอดทนเอาหน่อย ต้องใช้ความพยายาม หัดใช้สติระลึกถึงเบื้องหลังของเราว่าอะไรต่ออะไรให้มากสักหน่อย เมื่อต่อไปเราฝึกได้จนชำนาญดีแล้ว ก็ย่อมจะเป็นประโยชน์ดี ก็ไม่มีอะไรยุ่งยาก เพราะจิตของเราคุ้นเคยแล้ว มันก็แก้ไขกันเองไปเรื่อยตามลำดับ พระอริยเจ้า

ท่านก็ฝึกเหมือนอย่างพวกเรากระทำนี้แหละ ต่อไปเมื่อท่านมีความชำนาญดีแล้ว ท่านก็ให้ตั้งสติเอาไว้ไม่ให้เผลอ ให้มีสติรู้อยู่ในตัวคอยรับรู้อยู่ในอาการเคลื่อนไหว เมื่อท่านมีสติรับรู้อยู่ ตัวที่แต่งจะรู้สึกว่ามันแต่งเองเสมอไปแต่เบื้องต้นก็ต้องอาศัยความพยายามช่วยแต่งเสียก่อน เช่น เราจะหยิบอะไร เราจะวางตรงไหน เราจะลุกขึ้นครั้งหนึ่ง เราจะนั่งลงครั้งหนึ่ง เราต้องนึกถึง เพศ วัย ฐานะ การหยิบของ การวางของ หัดระลึกถึงคนอื่นที่ทำไม่ดีไม่งาม คนอื่นที่ทำดี ทำงาม คนที่เผลอ คนที่ไม่เผลอ อะไรเหล่านี้ พยายามหัดระลึกถึงอยู่เสมอ ๆ แล้ว เราทำอย่างไรจึงจะดี จึงจะงามอย่างที่ท่านทำดีทำงาม เราควรป้องกันอย่างไรดีจึงจะไม่เป็นไปอย่างที่ท่านเผลอเลอ ท่านที่ไม่มีสติกระทำซึ่งเราไม่ชอบไม่พอใจ เราจะหาทางป้องกันอย่างไรจึงจะพ้น ในเบื้องต้นเราก็ต้องฝึกกันอยู่อย่างนี้แหละ ตลอดจนถึงการจะพูดออกมาคำหนึ่งก็ดี อะไรเหล่านี้ เราหัดระลึกถึงคำพูดที่เราพูด พูดเพื่ออะไร อะไรทำให้พูด พูดกับคนชนิดไหน พูดอย่างไรจึงจะรู้เรื่องกัน เวลานี้เขาแสดงท่าทีกับเราอย่างไร เป็นศัตรูหรือเป็นมิตร เมื่อเขาเป็นมิตรเราจะบำรุงไว้เพื่อให้เป็นมิตรที่ดีได้อย่างไร เมื่อเขาเป็นศัตรูเราพยายามจะพูดอย่างไร ให้ศัตรูนี้กลายเป็นมิตรอะไรทำนองนี้ เราจะได้หาวิธีดำเนินให้ถูกต้องให้เป็นไปเพื่อผลประโยชน์ถ่ายเดียว ไม่มีโทษหมายความว่าเราจะทำตัวของเราให้เป็นคนมีค่า หรือมีคุณค่าแก่คนทั่วไป ไม่ให้มีโทษเราจะทำอย่างไรในเบื้องต้น เราก็ต้องฝึกกันอยู่อย่างนี้เรื่อย ๆ ไป จนชำนาญดีเรียบร้อยดีแล้ว ต่อไปก็ไม่สู้จะลำบาก เพียงแต่มีสติคอยจับรู้ให้สมบูรณ์ คือสติเต็มที่พอจับพบการระลึก การแต่ง การวาง คล้ายกับว่าเป็นเพียงแต่รับรู้เท่านั้น ไม่ต้องนึก ไม่ต้องสอดเข้าไปหาเรื่องอะไร ให้มันปรับปรุงคล้ายกันกับว่ามันเป็นไปเอง มันปรับปรุงกันเอง ทางที่ดี ทางที่ชั่ว คืออย่างไร ใครทำไม่ดีตรง-ไหน เมื่อไร เราระลึกได้หมด อาการเคลื่อนไหวของเราทั้งหมด คล้ายกันกับ

ว่าเขาช่วยประคอง ช่วยแต่งให้เราเอง โดยทำนองอย่างนี้ พอมาขึ้นชั้นนี้ มันเป็นอย่างนี้ไปเสียแล้ว เพราะฉนั้น ในเบื้องต้นเราก็ต้องอดทนหน่อย ต้อง-พยายามหัดระลึกเสมอ ๆ เหตุการณ์เหล่านี้เรียกว่าเป็นส่วนภายนอกอันดับที่หนึ่ง

ทีนี้ ส่วนภายนอกอันดับที่สองของการระลึกก็คือ หัดระลึกถึงวิบากกรรม หรือ กรรมวิบาก กรรม แปลว่าการกระทำ เขากระทำมาแล้วแต่ปุเรกชาติ กรรมส่วนนั้นจะมาจำแนกสัตว์และมนุษย์ ให้เป็นไปตามอำนาจของกรรม ทั้งกรรมดี กรรมชั่ว ของบุคคลอื่น ตัวอย่างบุคคลผู้มีความสุขสบาย บุคคลผู้มีความทุกข์เนื่องจากโภคทรัพย์สมบัติ บุคคลผู้ได้รับความทุกข์เนื่องจากอวัยวะร่างกาย อะไรเหล่านี้เป็นต้น เมื่อเรามองเห็นแล้ว ทั้งความสุขและความทุกข์ของผู้อื่น เราก็จะมองเห็นได้ชัดประจักษ์ว่า เนื่องมาจากกรรมดีและกรรมชั่วไม่ได้เนื่องมาจากอะไรเลย กรรมดีและกรรมชั่วทั้งสองอย่างที่เขาได้ทำมาแล้วแต่ปุเรกชาติกรรมนั้นย่อมมีพลังเหนือเขา ย่อมมาจำแนกให้เขาเป็นไปตามอำนาจของกรรมดีก็ดี ชั่วก็ดี ด้วยอำนาจของกรรม คนที่มีความสุข คนที่มีความทุกข์ ก็เนื่อง-ด้วยอำนาจของกรรม การที่ให้หัดระลึกอย่างนี้ ก็เพื่อประโยชน์จะให้เรากลัวต่อกรรมที่ไม่ดี ให้เราชอบแต่กรรมดี กรรมที่ไม่ดีเราจะได้ไม่กล้ากระทำเนื่องจากอาศัยการระลึกถึงผล ของบุคคลผู้เสวยวิบากกรรม เป็นเครื่องสกัดกั้นจิตของเราไม่ให้กล้าทำความชั่ว ไม่กล้าพูดชั่ว ส่วนกรรมดีนั้น ก็จะได้เป็นเครื่องช่วยที่จะให้เราทำดี พูดดี มีกำลังที่จะบุกบั่นประกอบกรรมดี ให้สำเร็จตามความปรารถนาได้อย่างนี้ นี่เป็นเรื่องของคนอื่น

พูดมาถึงเรื่องของตัวเราเองก็จะมองเห็นได้ว่า ตามธรรมดาเราไม่ใช่จะดีทุกส่วน มันดีอย่างหนึ่งมันก็อาจจะมีเสียอย่างหนึ่ง เพราะว่าการกระทำความดีนั้นไม่สม่ำเสมอ อาจจะมีความดีและความชั่วเจือปนกันอยู่ ความดีมีทางหนึ่งทั้งทางดีและทางชั่วที่ปรากฏ ก็เนื่องจากกรรมมันติดตาม เพราะธรรมดาแล้ว

มันจะติดตามเรามาเบื้องหลังเสมอ เมื่อกรรมดีตามมาถึงก็ย่อมอำนวยผลให้เห็นว่า จะทำอะไร ๆ ก็ตามรู้สึกว่าคล่องว่าสะดวกไปทุกอย่าง ในเมื่ออกุศลกรรมบาปตามมาถึง จะทำอะไรก็ไม่สะดวกสบาย มีอุปสรรคขัดขวางไปเสียทุกสิ่งทุกอย่าง เราก็มองเห็นได้ชัด ๆ อยู่อย่างนี้ แม้แต่อัตภาพร่างกายของเรา ซึ่งเป็นเครื่องมือที่เราจะใช้นำไปประกอบสิ่งที่เราต้องการ ก็รู้สึกว่าขัดข้องไม่สะดวกอะไรเหล่านี้เป็นต้น เราก็มองเห็นได้ชัดว่า กรรมดีและกรรมชั่ว ย่อมติดตามเรามาอยู่เสมอๆ ย่อมอำนวยผลดีให้แก่เราในเมื่อกรรมดีมาถึง ย่อมให้โทษทุกข์แก่เราในเมื่อกรรมชั่วมาถึง อะไรเหล่านี้ การระลึกถึงอย่างนี้สมควรที่เราจะต้องระลึกถึงอยู่เสมอ เพราะว่าเมื่อเราหัดระลึกถึงอย่างนี้เสมอแล้ว จะเป็นเหตุไม่ให้เราทำความชั่วและพูดชั่วต่อไป จะเป็นรั้วกั้นได้อย่างดียิ่ง และกลับเป็นเครื่องส่งเสริมให้เราทำความดีได้ พระพุทธเจ้าท่านทรงสอนให้เรามีสติระลึกถึงตัวเองและคนอื่น ซึ่งเป็นกรรมในชาติปัจจุบัน อดีตในชาติปัจจุบัน และกรรมที่เป็นกรรมในอดีตซึ่งเป็นปุเรกชาติ กรรมเอาเข้ามาประกอบ เพื่อจะต้องการส่งเสริมจะให้ทำความดี กล้าทำความดี กล้าพูดดี เอามาป้องกันไม่ให้พูดชั่ว ทำชั่วเหล่านี้ เป็นต้น

ทีนี้ถ้าพวกเรามีอุบายวิธีสร้างสติให้สูงขึ้น เพื่อต้องการส่งเสริมสิ่งที่ควรส่งเสริม และป้องกันในสิ่งที่ควรป้องกันอย่างนี้ จิตของเราก็จะได้ก้าวเจริญสูงขึ้นเป็นลำดับ ก็เรียกว่าเป็นผู้มีสติอันสมบูรณ์ ตลอดอาการเคลื่อนไหวของกายทั้งหมด ไม่เผลอเลย มีสติระลึกอยู่เสมอ จับรู้อยู่เสมอ ทั้งของคนอื่นและของตัวเองดังกล่าว ตัวเองก็ได้แก่การจับของที่เราเผลอสติ มันไม่ดีอย่างไรเราก็มองเห็น เมื่อเวลาที่เรามีสติมันดีอย่างไร บทบาทชั้นเชิงทั้งหมดที่เรามีสติจับรู้อยู่เสมอตลอดเวลาที่เราแสดงนั้น มันดีอย่างไรบ้าง คนอื่นมองเห็นจะเป็นอย่างไร เราระลึกถึงอาการของเราและคำที่เราพูดทั้งหมด ขณะที่เรามีสติเข้าประคองรับรู้อยู่นั้น จะรู้สึกว่าอย่างไรบ้างเราก็หัดระลึกให้มาก ทีนี้ส่วนของคนอื่น เขา-

หยิบของ วางของไม่ดี เป็นอย่างไร เขานั่งไม่ดี เป็นอย่างไร เขาพูดไม่ดี เป็นอย่างไร เนื่องมาจากการเผลอสติ หรือลุอำนาจฝ่ายต่ำอะไรเหล่านี้เป็นต้น สิ่งทั้งหมดนี้ก็ดุจนัยเดียวกัน คือ การระลึกก็มุ่งต้องการเอามาป้องกันไม่ให้กล้าทำชั่ว พูดชั่ว อาการเคลื่อนไหวทั้งหมด จะได้มีสติจับรู้ ระลึกรู้อยู่เสมอทั้งหมดและจะได้แต่งให้ถูกตามสิ่งที่เราชอบ ต่อจากนี้ไป เมื่อเราทำทางนี้ให้เจริญขึ้น ดีขึ้น ๆ เป็นลำดับ ก็เป็นอันว่าจะเนื่องเข้าไปถึงจิตเหมือนกัน เรื่องจิตของเราก็เหมือนกัน เรื่องการคิดของจิตที่มันคิดไปนั้น เมื่อตัวนี้ดีแล้ว ตัวข้างหน้าการฝึกของเรา ก็จะง่ายเข้าเป็นลำดับเพราะว่าเมื่อจิตส่ายแส่ไปต่ออารมณ์ เราก็-พยายามนึกเอาไว้ว่า นี่เป็นการต่อภพของจิตเราอย่าส่งเสริม พยายามตัดกระแสหักห้ามอย่าให้จิตนึกคิดไปได้เป็นอันขาด และพยายามตัดกระแสให้ได้อยู่เสมออย่างนี้ ตามธรรมดาจิตกับธัมมารมณ์มันเป็นของคู่กัน ธัมมารมณ์ กับ อารมณ์ก็คือ ความคิด คือ จิตของเราคิดไปนั่นเอง มันคิดไปมีทั้งทางดีและทางชั่วเป็นคู่กันอยู่ เมื่อคิดไปในทางชั่ว มันก็มีเหตุให้เป็นไปในทางเศร้าหมอง เป็นเหตุให้ทุกข์ เมื่อคิดไปในทางที่ดี มันก็มีเหตุให้เป็นไปในทางสะอาดหมดจดนำมาซึ่งความสุขเราก็มองเห็นได้ชัดประจักษ์ ในเบื้องต้นนี้ เราอยู่ในกระแสกามาวจร เราก็พยายามตัดกระแสแห่งทุกข์ หรือการตัดกระแสแห่งการเป็นไปเพื่อบาป พยายามบำรุงไว้ในแนวคิดที่เป็นไปเพื่อบุญ อย่างนี้เรียกว่าผู้บำรุงในกุศล จิตเจตนาทางกามาวจร เมื่อเราพยายามตัดกระแสในทางที่ชั่ว ไม่ยอมให้เป็นไปโดยเด็ดขาด ให้มันพอใจแต่แนวคิดที่ดี พอใจในทางที่ดี ทางไม่ดีไม่ยอมให้คิดเป็นเด็ดขาด พยายามหักห้ามทำลายอยู่อย่างนี้เสมอ ๆ แล้ว ก็เรียกว่าเป็นผู้ถึงซึ่ง "เอกคัคคธรรม" คือ สิ่งที่เป็นบุญ บำรุงไว้ซึ่งอารมณ์ที่เป็นบุญในส่วนกุศลที่เจตนาในทางกามาวรแล้ว โดยสมบูรณ์ก็เรียกว่าเป็นผู้มีทางที่จะงอกงามเจริญขึ้นตามลำดับ อันความสุขนี้แหละ จะบำรุงให้เกิดปัสสัทธิแห่งกายและ

จิต แล้วกายและจิตก็มีทางที่จะก้าวเข้าไปสู่สมาธิชั้นละเอียดต่อไปได้

ทีนี้ รื้อมาอธิบายเบื้องต้นต่อไปอีกเป็นรอบที่สอง การระลึกซึ่งอธิบายให้ฟังมาแล้วนั้นสิ่งที่เราจะพิจารณาก็มีอยู่อย่างนี้ คือ การระลึกในทางกาย ท่านเรียกว่า "กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน" คำที่ว่า กายานุปัสสนาสติปัฏฐานนั้น คือ มีสติระลึกรู้ในการเคลื่อนไหวของร่างกายพร้อมทั้งวาจาที่พูด สิ่งเหล่านี้เรียกว่าอาการที่รู้ในการเคลื่อนไหว เราจะลุก จะนั่ง จะเดินเหิน อยู่ฉัน ลิ้มเสียอะไรต่ออะไรต่าง ๆ ทั้งหมด เราไม่ได้ปล่อยไปโดยธรรมชาติแม้แต่อาการหนึ่ง เราจะต้องมีสติจับระลึกรู้อยู่ทุกอาการ แต่การจับรู้เพียงแค่ทุกอาการนี้ ยังไม่พอกับความต้องการ เราจะต้องมีจำพวกเวทนา เป็นเครื่องประกอบด้วย คำที่ว่าเวทนานั้น หมายถึงความเสวย ความเสวยอันมีค่า หมายถึงเฉพาะเราเองผู้ทำเราเองผู้พูด สิ่งที่เป็นอานิสงส์นั้นปรากฏขึ้น เรียกว่าการเสวย เมื่อทำความดีเมื่อพูดดี อานิสงส์ที่เสวยก็คือ ความสุข เรียกว่าผู้เสวย เรากระทำไม่ดี เราพูดไม่ดี อานิสงส์ที่เสวยก็คือ ความทุกข์ นี่เป็นอานิสงส์ของเรา ส่วนของคนอื่นเมื่อเขาพูดไม่ดี ทำไม่ดี เขาก็ไม่มีความสุขเหมือนกัน เมื่อเขาพูดดี ทำดี เขาก็มีความสุข เพราะฉนั้น การที่แสดงทั้งด้วยกาย และวาจาที่ออกมานั้น มีเวทนาเครื่องเสวยสุขกับทุกข์ เป็นอานิสงส์อย่างนี้ ท่านเรียกว่า เวทนาเป็นคู่ กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน มีเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานเป็นเครื่องพิสูจน์ เวทนาอันนี้มีค่า พูดกันแต่สุขกับทุกข์ ทุกข์เราไม่ต้องการ สุขเป็นสิ่งที่เราต้องการ เมื่อเราต้องการในทางที่เป็นสุขเหตุที่จะให้เกิดสุข สำหรับส่วนตัวนั้น คือ การทำดี การพูดดี ของคนอื่นก็เช่นเดียวกัน คือการพูดดี การพูดดีของเขา สรุปแล้วได้ความอย่างง่ายที่สุดว่า การพูดดี การทำดี นั้นแหละทำให้มีความสุขในทางสุขเรียกว่า สุขเวทนามีความสุขทั้งกายและทางจิตด้วย เป็นของคู่กันเมื่อเรารู้อย่างนี้แล้ว เราก็จะมองเห็นเข้าไปอีกว่า คำที่ว่าไม่ดีนั้นคืออย่างไร เรา-

เองก็รู้ได้ดี ไม่ดีเราก็รู้ สิ่งที่ดีเราก็ชอบ สิ่งที่ไม่ดีเราก็ไม่ชอบ คนที่แสดงบทบาทชั้นเชิงจะลุกขึ้น นั่งลง ทุกสิ่งทุกอย่างที่เรามองเห็นสิ่งที่เราไม่ชอบเพราะเหตุไรเราก็รู้ เมื่อเรารู้อย่างนี้แล้ว เราจะได้พยายามทำให้ถูกจุดที่เราต้องการมันเป็นอย่างนี้ อธิบายซ้ำเป็นรอบที่สองที่เรียกว่า กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน กับเวทนา สิ่งที่ระลึก เป็นคู่กันในสิ่งที่จะให้มีคุณค่าสูงขึ้น

ต่อจากนี้ไป จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐานพร้อมด้วย ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน จิตหมายถึงความระลึกรู้ ทั้งทางดีและทางชั่ว จินตนาถึงตัวรับรู้ทั้งทางดีและทางชั่ว ดีก็รู้ ชั่วก็รู้ ที่รู้นี้แหละเรียกว่า จิต จิตหรือวิญญาณก็เป็นอันเดียวกัน เมื่อตาเห็นรูปรู้ดีชั่ว ชั่วดี สวยไม่สวย รักไม่รัก สิ่งเหล่านี้มาจากจิต หูได้ฟังเสียงก็เหมือนกัน จมูกได้สูดกลิ่นก็เหมือนกัน ลิ้นได้ลิ้มได้รสก็เหมือนกัน กายถูกต้องสัมผัสก็เช่นเดียวกัน ในสิ่งที่ต่อเนื่องมาทางญาณประสาททั้งหลายเหล่านี้ เรียกว่าวิญญาณ มันต่อเข้ามาถึงใจ เป็นเหตุให้พอใจ กับไม่พอใจเกิดขึ้นสิ่งนี้เรียกว่าจิตตัวหนึ่ง ตัวที่รับรู้เรียกว่า จิต ตัวที่พอใจไม่พอใจเรียกว่า จิต คำที่ว่าจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐานนั้น ท่านให้มีสติระลึกรู้มนอาการเคลื่อนไหวของจิต คำที่ว่าเคลื่อนไหวของจิต คำที่ว่าเคลื่อนไหวนั้น หมายถึงจิตเคลื่อนไหว เข้าไปต่ออารมณ์ หรือสิ่งกระทบ สิ่งที่น่ารักสิ่งที่น่าชัง ต้องการความรู้สึกนึกคิดที่แสดงต่อสิ่งกระทบให้ระลึกอยู่ในสิ่งนั้น ส่วนธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ธรรมมีบาปมีบุญ ไม่บาป ไม่บุญ กลาง ๆ ก็เหมือนกันอย่างเดียวกันกับที่ได้อธิบายมาแล้วในเบื้องต้น เพราะแนวคิดจะเป็นไปเพื่อรัก เพื่อชัง ต้องการ หรือไม่ต้องการ เราจะมองเห็นได้ชัดประจักษ์ ว่ามันมีบาปกับบุญเจือปนกันอยู่ เมื่อชังไม่ต้องการอยากด่าอยากตี อยากฆ่าทิ้งเสียมันก็เกิดความเศร้าหมองเป็นทุกข์ เรียกว่า บาป หรือมีความเมตตาอารีย์ในบุคคลนี้ ซึ่งเขาแสดงกิริยาอย่างนี้ น่าสงสารและเมตตาต้องการอยากจะสงเคราะห์สงหาด้วยปัจจยามิส ส่วน-

ใดก็แล้วแต่ ส่วนนี้ก็เรียกว่าบุญมันเกิดขึ้น หรือมองเห็นพระภิกษุสามเณร และท่านผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ เราต้องการอยากจะทำการบูชา หรือทำทานกับท่านเหล่านี้เป็นเหตุให้เกิดขึ้นซึ่งบุญ นั้นเป็นธัมมารมณ์ที่มันเป็นไปในทางบุญและบาป ท่านเรียกว่าธัมมารมณ์ เพราะฉนั้น เราก็ต้องดู เมื่อจิตเรารักเมื่อจิตเราชัง เมื่อเราอยู่ในกามาวจร มันมิรักจะพูดรุนแรง กลับกลายเป็นคำพูดที่อ่อนหวานขึ้นมาแทน มันแต่งให้เรียบร้อย รู้สึกว่าดีมาก เพราะว่าทุกสิ่งทุกอย่างที่มากระทบนั้นจะเป็นไปในทางรัก เป็นไปในทางชั่วก็ดี จิตมันจะพุ่งไปต่อเหตุการณ์เหล่านั้นตามโครงการของเรื่อง หรือของเหตุการณ์นั้น ๆ ก็ต้องอาศัยกำลังของสติตัวนี้ผลักไว้เสมอ พยายามผลักไว้ให้มาก ๆ ผลักไว้ให้แข็งแรง อย่าให้พุ่งไปได้ แล้วรอสังเกตว่าเราจะทำอย่างไรดีดูให้ดี ๆ มันจะมีปัญญาโผล่ขึ้นมาเองว่าเราควรจะเอาอย่างนี้เราก็ดำเนินตาม นี่เป็นอย่างนี้ เราก็ดำเนินตาม นี่เป็นอย่างนี้ เพราะฉนั้น เรื่องจิต คือตัวรับรู้ในทางดีและทางชั่ว คือ ความรู้สึกนึกคิดต่อสิ่งกระทบ สิ่งกระทบจะเป็นปัจจุบันที่ปรากฏอยู่ ณ ปัจจุบันก็ตาม บางครั้งมันก็พุ่งต่อเหตุการณ์เฉพาะ บางครั้งมันก็วิ่งกลับหลังเข้าไปสู่อารมณ์ที่ผ่านมาแล้ว ในทางที่ดี และในทางที่ชั่วนั่นเอง ตัวนั้นแหละ คือ ตัวของมัน

เพราะฉนั้น เรื่องจิตก็มีธัมมารมณ์ คือ บาป บุญ เฉย ๆ เป็นคู่กัน เราต้องมีสติหักห้าม ในเมื่อจิตของเราจะเล็ดรอดออกไปเพราะว่าเมื่อจิตของเรามีเหตุการณ์เกิดขึ้นมันก็พุ่งต่อ นั้นเรียกว่าต่อภพปัจจุบันต่อหน้า เมื่อมันเล็ดรอดออกไปต่ออารมณ์ที่ผ่านมาแล้ว ตั้งแต่อดีตในชาติปัจจุบันนี้นี่แหละ แต่มันอดีตชาติไกล ตั้งแต่เมื่อวาน วานซืน หรือว่าปีกลายอะไรเหล่านี้เป็นต้น มันก็เป็นส่วนอดีตไกลในชาติปัจจุบัน จิตที่คิดหรือเคลื่อนไหวไปต่อแบบนี้ เรียกว่า ภพการต่อภพชาติของจิตมันเชื่อมโยงต่อภพชาติ เราผู้บำเพ็ญต้องการถึงโลกุตตระคือถึงนิพพาน ต้องอาศัยสติตัวนี้เข้าไปตัดหรือหักห้าม อย่าให้จิตของเราต่อไปเป็นอันขาด พยายามทำลายเอาไว้ เมื่อเราสามารถกดหรือบังคับจิตของเรานี้ ให้อยู่

ในอำนาจของตปธรรมตัวสั่ง ตัวห้าม ตัวแผดเผา ตัวบังคับ ได้ตามปรารถนาแล้ว เมื่อจิตยอมจำนนไม่งอแงแล้ว ต่อจากนี้ไปจะมีความรู้วิเศษสูงขึ้น ๆ เป็นอานิสงส์ ผลสุดท้ายก็รู้จริงตามสภาพความเป็นจริง ว่าสิ่งทั้งปวงนี้มันเป็นมาอย่างไร อะไรเป็นตัวนำพา จิตของเราได้รับบัญชามาจากตัวไหน ใครเป็นผู้บัญชาอยู่ภายใน จะมองเห็นหน้าตามันได้ชัด ผลสุดท้ายเมื่อพยายามกำจัดพวกเหล่านั้นออก ให้จิตของเราไม่มีสิ่งใดเป็นเครื่องสั่งนำมันแล้ว ก็เรียกว่าจิตที่ไม่มีพิษอันร้าย บังคับให้เพ้อหรือรุนแรงไป ก็เรียกว่าจิตที่ไม่มีเพื่อน เป็นจิตที่สงบราบคาบ ต่อจากนั้นไป จะได้ความรู้อันวิเศษจากจิต เราจะเอาอย่างไร เมื่อเราต้องการแล้ว เราจะเรียนความรู้จากจิตโดยไม่มีวันที่สิ้นสุด อยากจะรู้เรื่องอะไร (อดีต อนาคต อตีตังญาณ อนาคตังญาณ)

เพราะฉนั้น พวกเราผู้บำเพ็ญ เมื่อต้องการอยากจะมีวิชาดี อยากจะได้ความรู้วิเศษจากจิต พวกเราก็ต้องทำอย่างนี้ นี่เป็นภาคสติปัฏฐานสูตร มีกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ซึ่งเป็นสายทางที่พวกเราดำเนินอยู่ ณ ปัจจุบันนี้ เมื่อพวกเรากระทำได้อย่างนี้อยู่เสมอ ๆ รับรองว่า ***เรื่องภพชาติของจิตที่มันต่อกันอยู่*** *ซึ่งเป็นสาเหตุแห่งภพทั้งปวงนี้* ***พวกเราต้องมีหวังทำลายได้*** *พวกเราต้องมีหวังว่า เมื่อทำลายภพชาติได้แล้ว อาสวกิเลส* ***เครื่องตองทั้งหมดจะไม่มีพิษทำให้จิตฟุ้งหรือ****รุนแรง เรียกว่าจิตที่อ่อนกำลังลง* ***เนื่องจากว่าอาศัยพลังตัวธรรมเป็นตัวบังคับ*** *ไม่ให้มีพลังสูงเหนือกว่า แล้ว* ***สามารถเข้าไปเขี่ยหรือกำจัดสิ่งที่ช่วยให้เป็นกำลังนั้นออกไปแล้วก็เรียกว่า*** *จิตที่ถึงซึ่ง "มหาสติ" คือ* ***จิตที่สงบระงับ*** *เมื่อจิตนั้นสงบ ระงับไม่มีพิษแล้ว* ***เป็นจิตที่ชำระดีแล้วเป็นจิตที่ประภัสสร*** *เป็นจิตที่บริสุทธิ์ผุดผ่อง จิตนั้นก็สามารถสมควรแก่ "นิพพาน" ถ้าพวกเราต้องการ ก็ขอให้พยายามตั้งอกตั้งใจประพฤติปฏิบัติ แล้วพวกเราก็จะได้สมความมุ่งมาดปรารถนา อธิบายมาก็ยืดยาว ขอยุติเพียงแค่นี้* ●

วิธีทำสมาธิ
และ
ผลของสมาธิ โดยสังเขป

★ รวบรวมโดย. **พระมหาสมศักดิ์ ภูริปญฺโญ**
วัดจันทร์สามัคคี อ. เมือง จ. หนองคาย

พูดถึงการดำเนินทางสมาธิจิต อย่างพระพุทธเจ้า พระองค์สอนให้ทำได้ถึง 4 อิริยาบถ เช่น อาจจะเดินจงกรมทำสมาธิก็ได้ อาจจะยืนทำสมาธิก็ได้ อาจจะนั่งทำสมาธิ หรือนอนทำสมาธิก็ได้ คือได้ทั้ง 4 อย่าง

วิธีนั่งทำสมาธิ ตามที่โบราณาจารย์ ท่านกล่าวไว้ มีดังนี้คือ เอาขาซ้ายวางลงข้างล่างเอาขาขวาทับข้างบน เอามือซ้ายวางลงข้างล่างบนตัก เอามือขวาวางซ้อนทับลงไป อย่างเช่นพระพุทธรูปปางสมาธิ ตั้งกายให้ตรงดำรงสติให้มั่น ถ้าตรงเกินไปไม่สบายก็ผ่อนหาผ่อนจนรู้สึกสบายขนาดไหนก็เอาขนาดนั้น แล้วก็กำหนดบริกรรมภาวนาต่อไป

ถ้าเผื่อหากว่านั่งขัดสมาธิ มันเกิดไม่สบายเพราะหญิงบางคนที่ฝึกนั่งพับเพียบจนชินนั่งขัดสมาธิไม่ได้ เราจะนั่งพับเพียบเอาก็ได้

แต่บางคนนั่งขัดสมาธิก็ดี นั่งพับเพียบก็ดี ไม่สะดวก เพราะขาแข้งพิการ อาจจะนั่งเก้าอี้ห้อยเท้าก็ได้ เพราะจุดมุ่งหมาย ต้องการจะสร้างอำนาจตัวสั่งหรือตัวคุ้มครอง ได้แก่สติ ดังที่จะได้อธิบายให้ฟังต่อไป

ทีนี้พูดถึงวิธีนั่ง ถ้าเรานั่งขัดสมาธิรู้สึกว่าปกติดีแล้ว เราพยายามแต่งหาที่สบายที่สุด ลองๆ กำหนดลมหายใจเข้าหายใจออก หายใจเข้าหายใจออก

ถ้ารู้สึกสบายดีแล้ว หายใจเข้ากำหนดว่า พุธ หายใจออกกำหนดว่า โธ แต่-ไม่ให้ออกเสียง ให้พุทโธ ๆ อยู่ในใจนึกพุทโธ ๆ ไปเรื่อย ๆ ถ้ามันสบายโปร่งเราก็กำหนดอย่างนั้น เมื่อเผลอไปคิดถึงเรื่องอะไรพอรู้ตัวก็รีบนึกถึงลมหายใจเข้าออกทันที นึกพุทโธ ๆ อยู่อย่างนั้น ถ้าเผลอไปคิดอีก พอระลึกได้ก็รีบกำหนดพุทโธ ๆ ที่ปลายจมูกเราอีก ให้ทำอยู่อย่างนั้นเสมอ ๆ จนกว่าสติของเราจะแก่กล้าสมควรแก่การงาน คือการบริหารจิตของเราต่อไป

ถ้ากำหนดที่ปลายจมูกมันเกิดไม่สบาย เราก็พยายามเปลี่ยนที่ใหม่ เอา-ตรงคอหอยลองดูถ้าไม่สบาย ก็เปลี่ยนลงมาตรงหน้าอก ถ้าตรงหน้าอกยังไม่สบาย ก็เลื่อนต่ำลงไป คือเหนือสะดือมาสักหน่อยหนึ่งก็ได้ ที่ทำอย่างนี้เพราะเหตุใด ก็เพราะว่าบางทีหรือบางวัน เรากำหนดต่ำนัก ก็รู้สึกว่าร่างกายมันน้อมลง ๆ ประคองไว้ไม่ค่อยจะอยู่ บางทีกำหนดสูงเกินไปเช่นที่ปลายจมูกคล้ายกับว่าหลังมันแอ่นลง ๆ มันจะหงายไปข้างหลังก็มี อันนี้ก็สาเหตุหนึ่ง

หรือสาเหตุหนึ่ง ซึ่งเราผู้ทำสมาธิอำนาจตัวคุ้มครอง ตัวบังคับ มันแก่กล้าแล้วแต่เราไม่รู้ เราอาจจะเพ่งหรือสกดตัวเอง เช่นกำหนดที่ปลายจมูกมันทื่อ ชา ไปหมด ในทางเบื้องบนนั้นก็แสดงให้เห็นว่าอำนาจของสติมันแรงกล้าแต่เราจะสกดหรือเพ่งตัวเองก็ให้เปลี่ยนจากจมูกเสีย ลอง ๆ เปลี่ยนมาตรงซอกคอถ้าเห็นว่าจะไอคอแห้ง หรือน้ำลายไหล ก็ให้เปลี่ยนมาท่ามกลางอก เมื่อกำหนดที่ท่ามกลางอกก็ยังรู้สึกว่ามันบีบ คล้ายกับว่าหัวใจเต้นผิดจังหวะ หรืออาจจะไม่เต้นเลย ลมหายใจเข้าออกหมดไป ๆ เราก็เปลี่ยนเป็นเหนือสะดือ ถ้ามันอึดอัดก็ให้เปลี่ยนหา เวียนไปเวียนมา ถ้าเวียนไปเวียนมาตรงจุดไหนก็ไม่ได้ เราก็ลองหาวิธีผ่อนเอาเอง เช่นเรากำหนดที่ปลายจมูก เราจะกำหนดรับรู้แบบไหนทำจิตอย่างไรจึงจะสบายเราก็ลอง ๆ คลำหา พอทำเสร็จเรียบร้อย มันสบายเราก็เอาถ้าทำอย่างไรและกำหนดตรงไหนก็ไม่ได้ ต่อไปเราไม่ต้องกำหนดจุด เป็น-

เพียงรับรู้ หรือปรากฏว่ามีลมหายใจเข้าออกเท่านั้น จะอยู่ตรงไหนก็แล้วแต่ แล้วก็กำหนดพุทโธ ๆ ที่ลมหายใจเข้าอออก เมื่อสบายแล้วก็ให้กำหนดแบบนั้น

ถ้ากำหนดแล้วไม่สบายเราก็ยังฝืนกำหนดอยู่ เช่นกำหนดที่ปลายจมูก ศีรษะมันที่อ ชา มึน งง มันอาจสามารถที่จะทำให้ประสาทพิการเป็นบ้าไปก็ได้ เพราะสกดตัวเอง

อย่างการดำเนินทางจิตวิทยา เมื่อเขาสร้างกำลังตัวบังคับหรือตัวสั่งตัวสกด ให้พอกับความต้องการแล้วเอาไปทดสอบทดลองกับสัตว์ จนกระทั่งเอามาสกดคน ทำการผ่าตัดได้

เราลองคิดดู ความแรงของจิต คนละคนกันนะ ไม่ใช่สกดเรา สกด-คนอื่นให้นอนหลับได้ และทำการผ่าตัดได้ มันอาจจะแรงสักแค่ไหนบางคนที่ทำได้ดี ๆ ยังสามารถใช้อำนาจตัวนี้ไปบังคับเลือดตรงที่จะทำการผ่าตัดให้เลือดขยายออก ผ่าตัดแล้วไม่มีเลือด หรืออาจจะน้อยที่สุด หรืออาจไม่มีเลยก็ได้ คนที่ทำได้ดีเขาสามารถทำได้ถึงขนาดนั้น

ทีนี้ เมื่อหากเรากำหนดที่ปลายจมูก เรายังไม่รู้อำนาจที่เรากำหนดที่เราสร้างขึ้นมาได้นี้สักแค่ไหนแรงสักแค่ไหน เผื่อเราสกดเราเข้า อาจจะบังคับเลือดให้ออกจากสมองส่วนข้างบนเลือดขึ้นมาไม่ได้ มันจะงงที่อไปหมดเลยนี้อีกอันนึง

และอีกอันหนึ่ง มันอาจจะบังคับเลือดให้มารวมตรงที่จุดที่เรากำหนดหรือขึ้นข้างบนไปเสียหมด มันจะ ที่อ ชา เหมือนกัน

เพราะฉนั้น หากในเมื่อผิดสังเกตแล้วให้หยุด ถ้าขืนจะเป็นอันตรายขอให้เข้าใจเอาไว้ ส่วนอื่นก็เหมือนกัน เมื่อเรากำหนดแล้ว ถ้าผิดสังเกตก็ให้หยุดหาวิธีแก้ไขจนกว่าจะดีได้ ทีนี้เราก็กำหนดไปเรื่อย ๆ คือ พุทโธ ๆ อยู่นั่นแหละ

เมื่อจิตของเราจะจมดิ่งเข้าไปสู่สมาธิจะเป็นไปเพื่อภวังคตาจิต (ภวังคจิต) เราก็ไม่เอา เพราะโดยจุดมุ่งหมายเราต้องการอยากจะสร้างกำลังตัวบังบังคับ ตัว-สั่ง หรืออำนาจตัวอริยมัคคุเทศก์ ตัวนำพาเราไปสู่ความเป็นอริยะ นี้เป็นจุดประสงค์เบื้องต้น

เราต้องสร้างอำนาจด้วยการกำหนด จนสามารถบังคับความรู้สึกของเราให้รับรู้อยู่ที่ปลายจมูกหรือจุดใดจุดหนึ่งที่เรากำหนดเป็นจุดที่ตั้ง มีบริกรรมภาวนาจะเป็น พุทโธ ธัมโม สังโฆ ซึ่งเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวอีกเป็นกำลังที่สองเมื่อกำหนดพุทโธ ๆ ให้อยู่ในอำนาจตัวนี้ให้สมบูรณ์แล้ว เมื่อกำลังตัวสั่ง อำนาจตัวนำพาหรืออำนาจตัวอริยมัคคุเทศก์ มันมีอำนาจเหนือจิตแล้ว ความรู้สึกจะไปคิดในเรื่องอื่น นอกเหนือจากตัวคุ้มครองไม่ได้คือหมายความว่า จิตของเราไม่มีทางที่จะหนีหน้ากำลังตัวบังคับไปคิดทางอื่นได้ นอกจากเราจะบังคับให้คิดเท่านั้นมันจะกำหนดได้ พุทโธ ๆ อยู่ตลอดเวลา เมื่อเราสามารถกำหนดอยู่ได้อย่างนี้เต็มที่แล้ว ก็แสดงให้เห็นว่าการนั่งทำสมาธิของเราดีสมบูรณ์

ถ้าเราเหนื่อยจากวิธีนี้ เราจะเปลี่ยนอิริยาบถใหม่ เราก็เดิน การเดินนั้นก็แบบที่ท่านเรียกว่าเดินจงกรม การเดินจงกรมนั้นก็แล้วแต่สถานที่ ถ้าสถานที่ยาวเราก็เอายาวถ้าสั้นเราก็เอาสั้น แต่ถ้ายาวก็ประมาณ 25 ก้าว ดูเหมือนดีเพราะบางคนยาวนักก็ไม่ค่อยดีก็เอาสั้นเข้าหน่อย แต่บางคนสั้นนักไม่ค่อยดีเวียนหัว ก็หาเอาให้พอดี ๆ พอเราไปถึงทางจงกรมเราก็หันหน้าไปทางเดินจงกรม ที่-เราจะเดินไป อย่ามองไกลเกินไป อย่ามองใกล้เกินไป ลองทอดสายตาดูประมาณ 4 ศอก ถ้าเผื่อหากว่ามันไม่ดี เราก็เอาเข้ามาใกล้หน่อยใกล้นักไม่ดีเราก็ถอยออกไป ถ้าเห็นว่าพอดีแล้ว เราก็เดินว่าพุทโธ ไปเรื่อย ๆ แต่ไม่ให้หลับตา ให้ลืมตาแล้วก็ให้กำหนด พุทโธ ๆ ที่ก้าวขาไป ก้าวขาหนึ่งพุธ ก้าวขาหนึ่งโธ เรากำหนดสัมผัสของเท้าที่ก้าวเหยียบลงบนพื้นพุทโธ ๆ พอถึงทาง

โน้นยืนนิดหน่อยแล้วก็หันขวา เวียนขวา พอเวียนขวาเสร็จแล้วก็ยืนตรง เดินก้าวไปอีก บริกรรมพุทโธ ๆ จนมาถึงทางนี้ อย่าเร็วเกินไป อย่าช้าเกินไป ให้กำหนดจนจิตของเราไม่มีทางวอกแวกเข้าไปต่ออารมณ์ได้เลย รู้สึกว่ามันรับรู้อยู่ที่บริกรรมภาวนา และที่ก้าวขาที่เราก้าวอยู่ตลอดเวลาไม่มีวอกแวกไปทางไหนเลย แสดงให้เห็นว่าตัว "ตปธรรม" ที่เราสร้างขึ้นมานี้มีอำนาจเหนือจิต พอกับความต้องการแล้วเราก็เอาไปแต่งจิต คุ้มครองจิต และปฏิวัติธรรมชาติของจิต ในลำดับต่อไปนี้เป็นวิธีเดินทำสมาธิ

ทีนี้ ถ้าเราเดินเหนื่อย เราต้องการยืนเราก็ยืน มือหรือท่าทางก็วางแบบเดินจงกรม เช่น เอามือซ้ายวางลงที่ท้องน้อย เอามือขวาทับยืนให้ตรง กำหนดลมหายใจเข้าออกที่ปลายจมูก บริกรรมพุทโธ ๆ ถ้าหลับตามันโยกเยก เราก็ลืมตาทอดสายตาประมาณ 4 ศอก ก็กำหนดพุทโธ ๆ เหมือนกันกับนั่งทำสมาธิ ถ้าเราสามารถบังคับให้จิตของเราอยู่ในจุดที่เราตั้งเอาไว้ หรือบริกรรมภาวนาที่เรายึดพุทโธ ๆ อยู่ตลอดเวลา จนจิตไม่หนีหน้าของสติไปสู่อารมณ์ตามธรรมชาติได้เลย ก็เป็นอันว่าการสร้างอำนาจตัวคุ้มครองของเราพอกับความต้องการเหมือนกัน

แต่ถ้าเรายืนเหนื่อย อยากจะนอน เราก็นอนตะแคงขวา เอามือซ้อนเข้าไปที่แก้มข้างขวา แล้วก็เอามือซ้ายวางราบไปตามตัว ขาก็เหยียดตรง ถ้าเหยียดตรงไปทีเดียวมันไม่สบาย เราก็คู้เข้ามานิด ๆ หาวิธีให้สบายแล้วก็กำหนดลมหายใจเข้าออกที่ปลายจมูกเช่นกัน บริกรรมว่าพุทโธ ๆ จนจิตของเราไม่มีทางที่จะวอกแวกไปต่ออารมณ์ได้แล้ว ปกติดีแล้วก็เป็นอันว่าอำนาจที่เราสร้างขึ้นมาเพื่อต้องการที่จะนำพาจิตของเราเข้าไปสู่ความเป็นอริยบุคคล ก็สมบูรณ์แล้ว

ทีนี้เราก็มาฝึกการลุกขึ้น นั่งลง เราจะทำแบบไหน จึงจะเหมาะสมกับเพศ วัย ฐานะ เช่น ชาย หญิง สมณเพศ พระภิกษุ สามเณร แม่ชี วัยเราเป็นเด็กหรือคนโต กลางคนหรือคนแก่ รุ่นคุณพ่อหรือรุ่นคุณแม่ คุณตา

หรือคุณยาย อาม้า อาก๋ง อะไรเหล่านี้ เป็นต้น แล้วก็นึกถึงฐานะของเราว่ามีอย่างไร เราเป็นพ่อหรือเป็นแม่ เป็นศิษย์หรืออาจารย์เป็นต้น การแสดงออกทางกาย และวาจาเหมาะสมกับเพศ วัย ฐานะ แล้วหรือยังเราต้องนึกถึงเพศ วัย ฐานะ อยู่เสมอว่าการแสดงออกทั้งหมด ประกอบด้วยโทษหรือคุณ จะเป็นไปเพื่อมลทิน หรือเป็นไปเพื่อหมดจดเราต้องกำหนดรู้เสียก่อน ถ้าเป็นไปเพื่อ-มลทินโทษบังคับทันที ไม่ยอมเป็นอันขาด ถ้าเป็นไปเพื่อคุณ ถึงแม้จะขัดอัธยาศัยของจิตก็ไม่ยอม เราจะหาอุบายให้จิตพอใจจนได้ การดำเนินทางภายนอกเกี่ยวกับกายและวาจา ก็พยายามทำอยู่อย่างนี้

ต่อจากนั้นไป เหตุการณ์ที่เราได้ประสบเช่น เขาด่าเราก็ดี เขาชมเราก็ดี หรือเห็นสิ่งที่น่าเกลียดน่ากลัว น่ารัก น่าชอบ ก็ดี ความรู้สึกของจิตมันเป็นอย่างไร เราก็เอาอำนาจส่วนนั้นเข้าไปประคองเอาไว้ แล้วก็พยายามหาเหตุผลมาแก้ ต่อไปความรู้สึกของเราก็ไวขึ้น ๆ สามารถทันเหตุการณ์ ที่มันจะวอกแวกไปต่ออารมณ์ หรือมันจะวูบวาบไปตามเหตุการณ์ เราพยายามฝึกของเราอยู่อย่างนี้

พูดถึงการเดินจงกรมและการนั่งสมาธิเราก็พยายามทำอยู่ตลอดเหมือนกัน เราก็ฝึกของเราไปเรื่อย ๆ ทั้งภายนอกและภายใน ดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ต่อ-จากนั้นไปจะเกิดความอัศจรรย์หลายอย่าง มีผลภายนอกบ้างและผลที่แท้จริงทางด้านสมาธิบ้าง ส่วนผลที่แท้จริงนั้นได้แก่ความฉุนเฉียวของจิต และความรุนแรงของจิต จะเบาบางลงหรืออาจจะหมดไปทีนี้เราจะเห็นได้ภายในของเราเอง เช่น บางทีเราอาจจะเข้าข้างกิเลสหรือลุอำนาจเป็นไปตามกิเลส ให้ประกอบในทางที่ผิดก็ดี หากในเมื่อมีอำนาจตปธรรมส่วนนี้ เข้าไปยับยั้งและประคองเอาไว้แล้ว มันจะไม่เป็นไปตามอำนาจส่วนนั้น เราจะมองเห็นชัดภายในของเราเอง

ส่วนผลพลอยได้อย่างอื่นนั้น เราก็พอจะมองเห็นได้ ความสุขที่เรียกว่า

"บรมสุข" ซึ่งเป็นสุขที่แท้จริงนั้นจะประจักษ์ขึ้นมา หรือความรู้อย่างอื่น เช่น อภิญญาณสมาบัติ เราไม่ต้องไปขอร้อง ไม่ต้องไปฝึก มันเป็นเองหากในเมื่อเรามีวาสนาเป็นไปในทาง "จตุปฏิสัมภิทา" แล้ว มันรู้ มันแตกฉานขึ้นมาเอง มันสามารถเกิดขึ้นมาให้เห็นเป็นอานิสงส์ เรียกว่าผลพลอยได้ มันยังสามารถหยั่งรู้สิ่งต่าง ๆ ได้อย่างมหัศจรรย์ อันนี้ประจักษ์มาก

ที่เล่ามานี้ เป็นสายทาง "โลกุตตระ" โดยสังเขป

ยังมีสมาธิอีกประเภทหนึ่ง ที่ผู้ปฏิบัติโดยส่วนมากไปติดหรือหลงกันที่ท่านเรียกว่าภวังค์หรือภพภายในของจิต ถ้าใครไปตกภวังค์พวกนี้แล้ว มีหวังไปยากเต็มที ไม่เก่งจริง ๆ มีหวังจมตายอยู่เพียงแค่นั้น เพราะผลของสมาธิดึงดูดจิตใจมาก ถ้าไปหลงติดอยู่แค่นี้ก็ไม่มีทางที่จะเป็นไปเพื่อความพ้นทุกข์ได้ ฉะนั้นจึงสมควรนำมาเล่าสู่กันฟัง พอเป็นที่สังเกตดังนี้ คือ

เมื่อเราสร้างอำนาจตัวคุ้มครองขึ้นมาได้แล้ว เราเอาคุ้มครองจิตของเราจริง ๆ เมื่อจิตของเราจำนนต่ออำนาจตัวบังคับคือสติได้แล้ว จิตของเราไม่มีโอกาสไปต่ออารมณ์สัญญาโดยลำพังของมันได้ มีหวังว่าจิตของเราจะจมดิ่งเข้าสู่สมาธิ พอจิตตกกระแสหรือรวมเข้าสู่สมาธิแล้ว เราจะเห็นผลหลายอย่างเกิดขึ้น เช่น ความอิ่ม ความเบา ความเย็นซาบซ่าน ความสว่างไสวเป็นต้น แต่ผลในที่นี้เป็นผลเกิดขึ้นจากความสงบของจิต คือ จิตสงบฐานมี 3 ฐานด้วยกัน ได้แก่ ขณิกะ อุปจาระ อัปปนา แต่ละฐานแบ่งออกเป็น 2 ระยะมีตอนต้นกับตอนปลาย รวม 3 ฐาน จึงเป็น 6 ระยะ แต่ลักษณะของมันในเบื้องต้นของฐานที่ 1 เรียกว่า ขณิกะ ภวังค์ของมันมีอยู่ 2 ฐาน คือ ฐานต้นกับฐานปลาย ฐานต้นได้แก่ความอิ่มนี่เอง มันรู้สึกมีความอิ่มจริง ๆ อิ่มจนไม่อยากหลับไม่อยากนอน ไม่อยากพูดจากับใคร มันเพลินอยู่คนเดียว แต่ตัวเราก็ไม่รู้ว่าเราอยู่ในฐานไหน แท้ที่จริงก็นี่แหละ คือฐานต้น ฐานปลาย มีความเบาเข้ามา

แทรกกับความอิ่มแต่ไม่มาก ถ้าเลยเข้าไปฐานที่ 2 ได้แก่อุปจาระ ภวังค์ของมัน ฐานต้น จะมีความเบาเหมือนจะเหาะจะลอยเหมือนไม่ได้นั่งกับพื้น คล้ายๆ กับว่ามีของทิพย์เป็นเครื่องรองรับ ลอยอยู่สักศอกสองศอกอะไรทำนองนี้ ฐานปลายจะมีความรู้สึกซาบซ่านเพิ่มเข้ามาอีก ถ้าเราสามารถสร้างสติให้สมบูรณ์หรืออำนาจตัวสั่ง ตัวบังคับ มันบังคับความรู้สึกได้ดีที่สุด บังคับให้อยู่ในอำนาจของมันอยู่ตลอดเวลามันจะสามารถดึงเข้าไปลึกกว่านั้นอีก เมื่อจิตเข้าสู่อันดับที่ 3 หรือฐานที่ 3 ที่เรียกว่า อัปนา ภวังค์เบื้องต้นจะมีความสว่างเพิ่มเข้ามานิด ๆ จากความซาบซ่าน พออยู่ในอันดับชำนิชำนาญแล้ว ตอนปลายจะเกิดความสว่างไสวโล่งโปร่ง มีความเย็นซาบซ่านไปทั่วสรรพางค์กาย เย็นเหมือน ๆ ยาทิพย์เข้าไปอยู่ในร่างกาย และยังมีคล้ายกับเมฆหรือหมอกขาว ๆ สลัว ๆ ทั่วสรรพางค์กายสว่างไสวรุ่งโรจน์ ที่ขาว ๆ นะ เหมือนยาทิพย์ชะโลมตัวเรา รู้สึกสบายมาก มันเย็นซาบซ่าน โปร่ง โล่ง ในสมอง ประสาท แม้แต่ถอนสมาธิออกมาแล้ว ก็ยังรู้สึกโปร่ง โล่ง ในสมองสิ่งที่มันมืด ๆ ทึบ ๆ ในสมองของเรามันหายหมดเกลี้ยง อะไรต่ออะไรมันรู้สึกเเตกฉานแปลกจริง ๆ เพียงแค่สมาธิ 3 อันดับ ถ้าสามารถสร้างสติอย่างเดียวไม่มีตัว อริยมัคคุเทศก์ คือ ปัญญาญาณ เพียงแค่อาศัยสติประคองจิตเข้าสู่สมาธิ 3 อันดับนี้ ยังมีอานิสงส์ถึงขนาดนี้ ลองดูซิพวกเราทุกคนถ้าเข้าสู่ผลของสมาธิ 3 อันดับนี้แล้ว จะชอบด้วยกันทั้งนั้นเพราะมันสบายจริง ๆ สบายอย่างบอกไม่ถูก มีความสุขอย่างบอกไม่ถูก เมื่อทุกคนเข้าไปถึงแล้วจะรู้สึกเองว่ามีความรู้สึกอย่างไร ความสุขแค่ไหน ถ้าใครอยากสิ้นสงสัยก็ทำดู ถ้านั่งนึกเดาเท่าไร ยิ่งไกลความจริงเป็นลำดับแต่สมาธิ 3 อัน-ดับนี้ จัดเป็นกามภพภายในหรือกามภพอันละเอียดเราไปเจอผลของสมาธิแล้วมันอยากแช่จมอยู่ในที่นั้น

ฉะนั้น ท่านจึงบอกว่า อันนี้ก็เป็นส่วนของภพเหมือนกัน คือ ภพภายใน และไม่เป็นไปเพื่อความพ้นทุกข์ เพราะจิตไม่ได้รู้แจ้งเห็นจริง ตามสภาพความเป็นจริงอะไร เป็นเพียงบังคับจิตให้จมดิ่งเข้าสู่ฐานของสมาธิเท่านั้นยังไม่ได้ชำระกิเลส แต่ถ้าใครรักษาระดับไว้ได้ก็สามารถไปสู่ กามาวจรสวรรค์ได้

แต่โดยส่วนมาก ผู้ปฏิบัติมักจะเอาแต่ผลของสมาธิ 3 อันดับ มาเล่าสู่กันฟัง ส่วนเรื่องการทำลายกิเลส หรือกิเลสมีลักษณะเช่นไร มันเกิดขึ้นมาได้เพราะเหตุใด ไม่ค่อยพูดถึง

เพราะฉนั้น ผู้ทำสมาธิจึงยังมีกิเลสท่วมทันกันอยู่ เช่น มีการทะเลาะเบาะแว้งซึ่งกันและกัน เป็นต้น ก็เป็นไปตามเรื่อง ตามเหตุการณ์ เนื่องจากการทำสมาธิดังกล่าว ยังไม่ได้ถอนกิเลส เพราะยังไม่ได้สร้างตัวอริยมัคคุเทศก์ คือ ตัวปัญญาญาณ จึงไม่สามารถสังหารกิเลสได้เลย แม้แต่ตัวเดียว เป็นเพียงใช้อำนาจสติข่มกันอยู่เท่านั้น

ถ้าใครต้องการพ้นทุกข์ที่แท้จริงจงศึกษาให้เข้าใจ ว่าอันไหนมีความหมายอย่างไร จนเข้าใจถ่องแท้แน่นอนแล้ว ในทางปฏิบัติตามสายตรงที่ศึกษามานั้น มีหวังสมความมุ่งมาดปรารถนา โดยไม่ต้องสงสัย

ในที่สุด ยุติลงการแนะนำให้อุบายวิธีการดำเนินทางสมาธิจิตนี้ อาตมาภาพขออัญเชิญอานุภาพอันยิ่งใหญ่ คือ พุทธานุภาเวนะด้วยอานุภาพของพระ-พุทธเจ้า ธัมมานุภาเวนะด้วยอานุภาพของพระธรรม สังฆานุภาเวนะด้วยอานุภาพของพระสงฆ์ อานุภาพ 3 ประการนี้ จงมาคุ้มครองท่านทั้งหลายจงอย่าได้ประสบภัยอันตรายทั้งปวง ประสบแต่ความสุข ความเจริญ และความสะดวกสบาย จงเป็นไปเพื่อความสำเร็จ ในสิ่งที่ท่านปรารถนาเอาไว้ พรทั้งหลายที่อาตมาอธิษฐานมานี้ จงเป็นผลสำเร็จ จงทุกถ้วนหน้ากัน เทอญฯ ●

เทอดเกียรติคุณแม่บัวเขียว



แม่บัวเขียว เป็นแม่ ผู้ประเสริฐ
ใครได้เกิด ใกล้ชิด สนิทใกล้
จึงจะรู้ ความจริง แจ้งในใจ
ว่าท่านไซร้ ดีเลิศ ประเสริฐจริง

เราเป็นเพียง ลูกเขย ลูกสะใภ้
ยังได้รู้ ความใน แจ้งทุกสิ่ง
ว่าท่านนั้น เป็นแม่ ประเสริฐจริง
ลูกชายหญิง นั้นท่าน อบรมมา

ให้ได้ดี ล้ำเลิศ กันทุกคน
แสนสุขล้น เพราะมี การศึกษา
จนสำเร็จ ถึงขั้น ปริญญา
ท่านสั่งสอน ลูกมา ให้ได้ดี

ลูกผู้ชาย ไม่มี ใครเกเร
หรือเสเพล ไม่รัก ซึ่งศักดิ์ศรี
ส่วนลูกหญิง อบรม ให้รักดี
สงวนศักดิ์ รักศรี สตรีไทย

ได้เพรียบพร้อม เชิดหน้า ชูตาท่าน
ต่างรักกัน มิคิด สิ่งเหลวไหล
ต่างยึดมั่น พระธรรม ประจำใจ
มิเหลวไหล ครอบครัว สง่างาม

เราบรรดา ลูกเขย ลูกสะใภ้
ขอเทอดไว้ ซึ่งเกียรติ อันล้นหลาม
จักประพฤติ ปฏิบัติ เยี่ยงอย่างตาม
ในคุณงาม ความดี ของแม่เอย.

□ จากเขยสะใภ้ของแม่

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ภาคอิสาน

10/5-6 ถนนโพธิ์ศรี อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี โทร. 221964

นายนิพนธ์ วงศ์อาษา ผู้พิมพ์โฆษณา 2529